

Македонско здружение на млади правници

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ 2020

За ефикасноста на правната заштита
на човековите права во Република Северна Македонија

декември 2020
Скопје

Наслов

Годишен извештај за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија – 2020 година

Издавач

Македонско здружение на млади правници

Уредници

Јасна Оровчанец Аранѓеловиќ
Бојан Трпевски

Лектура

Весна Костовска

Ликовно-графичко обликување

Ани Аранѓеловиќ

Печат

ПОЛИЕСТЕРДЕЈ

Тираж

50

Овој извештај е подготвен во рамките на проектот „Еднаков пристап до права“ поддржан од Фондацијата Отворено општество – Лондон. Содржината е единствена одговорност на грантистот и на ниту еден начин не може да се смета дека ги изразува гледиштата и ставовите на Фондацијата Отворено општество – Лондон.

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

КОВИД-19	Коронавирус 2019
ВУС на РСМ	Виш управен суд на Република Северна Македонија
ЕКЧП	Европска конвенција за човекови права
ЕСЧП	Европски суд за човекови права
ЗСЗД	Закон за спречување и заштита од дискриминација
КЗ	Кривичен законик
ЗБПП	Закон за бесплатна правна помош
ЗМПЗ	Закон за меѓународна и привремена заштита
БПП	Бесплатна правна помош
МВР	Министерство за внатрешни работи
МЗМП	Македонско здружение на млади правници
МОН	Министерство за образование и наука
МП	Министерство за правда
НП	Народен правобранител
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
ЦСР	Центар за социјални работи
ОЈО	Основно јавно обвинителство
РСМ	Република Северна Македонија
УВМК	Управа за водење на матичните книги
УС на РСМ	Управен суд на Република Северна Македонија
ВУС на РСМ	Виш управен суд на Република Северна Македонија
МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
КПТ	Комитет за превенција од тортура
ДИТ	Државен инспекторат на труд
ЦУК	Центар за управување со кризи

СОДРЖИНА

ЗА ИЗВЕШТАЈОТ	5
ЗА КОРИСТЕНАТА МЕТОДОЛОГИЈА.....	6
ЗА ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО РСМ.....	7
ДЕЛ 1: ДОКУМЕНТИРАНИ ПОВРЕДИ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА.....	8
ПРАВА ПОВРЗАНИ СО ЖИВОТОТ, ТЕЛОТО И ЛИЧНОСТА	8
ЗАШТИТА ОД ТОРТУРА И НЕЧОВЕЧКО ИЛИ ПОНИЖУВАЧКО ПОСТАПУВАЊЕ.....	15
ПРАВО НА ЕДНАКВОСТ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА	22
ПРАВО НА ЗДРАВА ЖИВОТНА СРЕДИНА.....	26
ПРАВА НА ДЕЦАТА.....	32
ПРАВА НА ДЕЦАТА ВО ВРЕМЕ НА КОВИД-19.....	36
ПРАВО НА СЛОБОДА НА ДВИЖЕЊЕ.....	37
ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ И ПРИВАТНОСТА.....	38
ПРАВО НА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА	41
БЕЗДРЖАВЈАНСТВО, АЗИЛ И СТРАНЦИ.....	46
ПРИСТАП ДО ПРАВДА.....	54
ДЕЛ 2: УСТАВНИ ГАРАНЦИИ ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО 2020 ГОДИНА	60
ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ПРЕД СУДОВИТЕ ВО РСМ	60
УСТАВЕН СУД НА РСМ.....	64
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ НА РСМ	75
ПОСТОЈАНА АНКЕТНА КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТА НА СЛОБОДИТЕ И ПРАВАТА НА ГРАЃАНИНОТ	83
ДЕЛ 3: ПРЕГЛЕД НА ОДЛУКИ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ДОНЕСЕНИ ВО 2019 ГОДИНА ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	86
ПРЕСУДИ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА	86
ИЗВРШУВАЊЕ НА ПРЕСУДИТЕ НА ЕСЧП.....	103

ЗА ИЗВЕШТАЈОТ

Шестиот Годишен извештај за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија (Извештајот), Македонското здружение на млади правници (МЗМП)¹ го издава во услови на пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19, која во голема мера ја отслика 2020 година. Извештајот има цел објективно да ги презентира и да ги документира повредите на човековите права идентификувани во 2020 година што ги има забележано МЗМП. Во извесна мера, повредите беа поврзани со здравствената криза што го погоди светот и што покрај здравствени, предизвика и голем број економски и социјални последици. Извештајот, исто така, ја анализира ефикасноста на механизмите за заштита на човековите права² и пресудите на Европскиот суд за човекови права донесени во 2020 година што се однесуваат на РСМ, а во кои се утврдува повреда на правата заштитени со Европската конвенција за човековите права.

Објективно и транспарентно презентирање на состојбата за почитувањето и заштитата на човековите права во државата е од примарна важност за Извештајот и за тимот на МЗМП. Овој документ се надоврзува на другите национални и меѓународни извештаи посветени на човековите права, но се фокусира на правната заштита. Постоеното соодветна правна и институционална рамка што функционира во практиката е од примарна важност за имплементација на принципите на почитување на човековите права и владеење на правото.

Првиот дел од Извештајот содржи опис на повредите на човековите права што се забележани и документирани од страна на тимот на МЗМП. Повредите се групирани во зависност од видот на човековото право што е засегнато со нив. Вториот дел од Извештајот анализира дали и во колкава мера уставните гаранции за заштита на човековите права се покажале како ефикасни во практиката преку студии на конкретни случаи и преку следење на постапувањето на надлежните органи. Последниот, трет дел од Извештајот, ги презентира и ги анализира одлуките на ЕСЧП, донесени во текот на 2020 година, кои се однесуваат на Република Северна Македонија.

1 Извештај од 2019 година shorturl.at/xGQ50

Извештај од 2018 година shorturl.at/wBCJ9

Извештај од 2017 година <https://goo.gl/rJQPdr>

Извештај за 2016 година <https://goo.gl/2YJHJ3>

Извештај за 2015 година <https://goo.gl/zZHee8>

2 Шкарик С., Уставно право, Скопје 2008, стр. 331.

ЗА КОРИСТЕНАТА МЕТОДОЛОГИЈА

При изработката на овој Извештај, тимот користеше комбиниран аналитичко-синтетички пристап во однос на прибирањето на податоците, нивно документирање и анализа. Извештајот има цел да ги постигне следните истражувачки цели:

1. Да ги опише повредите на човековите слободи и права што се идентификувани од страна на МЗМП; и
2. Да анализира дали постојните правни средства и механизми, пред сè, судската заштита, се ефикасни во обезбедувањето заштита на граѓаните кога се повредени нивните слободи и права.

Податоците што се однесуваат на идентификуваните повреди на човековите права се прибрани преку следните извори на податоци:

1. Документирани поплаки и информации од граѓани добиени преку телефонскиот број на МЗМП;
2. Документирани правни совети обезбедени од страна на адвокатите соработници и увид во списите од предметите поведени во рамките на проектите што ги спроведува МЗМП;
3. Следење и увид во објави на медиумите што се однесуваат на случаи на повреда на човековите права;
4. Следење релевантни меѓународни и национални извештаи што се однесуваат на заштитата на човековите права во РСМ изработени од страна на домашни или странски организации или институции;
5. Увид во пресудите донесени од страна на домашните судови и ЕКЧП;
6. Законодавните активности во РСМ.

Повредите на човековите права во овој Извештај се документирани користејќи описен метод со детален приказ на фактичката состојба, при што личните податоци на наведените извори се соодветно заштитени. Како повреда на човеково право се подразбира секое дејствие, пропуштање дејствие, постапка, политика или пропис што го попречуваат остварувањето на основните човекови слободи и права дефинирани и загарантирани со Уставот на РМ.

Ефикасноста на правните средства се анализира преку следење статистички податоци за работата на институциите што имаат надлежност во заштитата на човековите права, правна анализа на нивните одлуки, како и преку користење на методот студија на случај. Овој метод овозможува преку анализа на конкретен случај, за кој е обезбедена правна помош во рамките на активностите на МЗМП, да се утврди ефикасноста на правните средства во практиката. При селекцијата на случаи што се анализираат, користени се следниве критериуми: да бидат засегнати поголем број граѓани со проблемот и проблемот веќе да биде забележан, како и да постојат факти и докази што укажуваат на повреда на човековото право. Со овој метод, фокусот се става на следниве елементи од случаите: 1. Контекстот, односно опкружувањето во кое настанал случајот, 2. Фактичката состојба, 3. Релевантните и важечки правни норми што го уредуваат прашањето, 4. Расположливите правни средства во поединечната ситуација, нивната правна уреденост и искуствата од поведените постапки, 5. Правни прашања што ги отвора случајот и постапувањето на судовите.

Временскиот период опфатен со извештајот е од 1 јануари 2020 до 30 ноември 2020 година.

ЗА ПРАВНАТА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО РСМ

Човековите права претставуваат основни права и слободи што му припаѓаат на секое лице во светот еднакво, од раѓањето, па сè до смртта. Тие се гарантираат, без оглед на тоа од каде доаѓа едно лице, во што верува или како избира да го живее својот живот. Тие никогаш не може да бидат одземени, а се темелат врз заеднички вредности, како што се достоинство, непристрасност, правичност, еднаквост, почит и независност. Овие права се гарантирани со многубројни национални и меѓународни инструменти.

Основните права и слободи, како и владеењето на правото се темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Како највисок правен акт на државата, Уставот дефинира листа на слободи и права³, а со ратификуваните меѓународни договори⁴, како дел од внатрешниот правен поредок, се дава можноста за вклучување дополнителни слободи и права што не се предвидени во Уставот.

Заштитата на слободите и правата се остварува преку гаранциите на основните слободи и права⁵. Основната гаранција што ја предвидува Уставот е можноста за заштита пред судовите и Уставниот суд на РМ во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност.

3 Види член 118 од Уставот на РСМ.

4 Утврдени со членовите 50-54 од Уставот на РСМ.

5 Утврдени со членовите 50-54 од Уставот на РСМ.

Останатите гаранции за заштитата на човековите права што ги предвидува Уставот вклучуваат и судска заштита на законитоста на поединечните акти и активно запознавање на граѓаните со нив. Покрај овие гаранции, заштитата се остварува по пат на почитување на принципот на владеење на правото (уставност, законитост, јавно објавување на законите, период *vacatio legis*, забрана за ретроактивно дејство на прописите, како и независна и самостојна адвокатура).

Ограничувањето на слободите и правата е единствено дозволено во случаи утврдени со Уставот или за време на воена и вонредна состојба, но и во овој случај само на начин утврден со Уставот.

Покрај заштитата пред судовите, Уставот го воспоставува и Народниот правобранител на РСМ, како посебен орган што ги заштитува уставните и законските права на граѓаните кога им се повредени од органите на државната управа и од други органи и организации што имаат јавни овластувања. Согласно Уставот, воспоставена е Постојана анкетна комисија во рамките на Собранието на РСМ, која има цел да ги заштитува слободите и правата на граѓаните.

ДЕЛ 1: ДОКУМЕНТИРАНИ ПОВРЕДИ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

ПРАВА ПОВРЗАНИ СО ЖИВОТОТ, ТЕЛОТО И ЛИЧНОСТА

Уставот на Република Северна Македонија ги гарантира правото на живот и неприкосновеност на физичкиот и моралниот интегритет. Согласно член 10 од Уставот, животот на човекот е неприкосновен и државата не може да изрече смртна казна по ниту еден основ. Секој човек е сопственик на својот живот и никој не може да одлучува за неговото траење и начинот на неговиот живот. Физичкиот и моралниот интегритет на човекот се неприкосновени. Се забранува секој облик на мачење, нечовечко или понижувачко однесување и казнување. Се забранува присилна работа.⁶

⁶ <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>

Не е спроведено усогласување со Истанбулската конвенција

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство – Истанбулската конвенција влегува во сила во Република Северна Македонија на 1.7.2018 година. За имплементација на обврските што оваа конвенција ѝ ги наметнува на државата, изготвен е Национален акциски план 2018-2023⁷, во кој се дефинирани измените и дополнувањата на одредени закони и други дејствија што треба да се преземат.

A) Сè уште не е спроведено усогласување на Кривичниот законик со Истанбулската конвенција

Иако Истанбулската конвенција дава точни и недвосмислени обврски за државата да третира одредени дејствија како кривични дела, а согласно НАП 2018-2023 е предвидена измена и дополнување на Кривичниот законик до крајот на 2019 година⁸, сепак овие измени сè уште не се донесени.

Согласно оваа Конвенција, неопходно е државата да го препознае насилството врз жените како посебен вид насилство – родово базирано насилство, кое претставува еден од главните општествени механизми со кој жените се принудуваат на потчинета положба во однос на мажите, и да го третира како посебно кривично дело во формите во кои може да се појави: психичко насилство, демнење, физичко насилство, сексуално насилство, вклучувајќи и силување, присилен брак, женско генитално осакатување, присилен абортус и стерилизација и сексуално вознемирување⁹.

Отсуството на препознавање на овие форми како кривични дела остава простор тие да се нормализираат во општеството и да бидат дел од секојдневието на многу жени и девојчиња.¹⁰

Во оваа насока е и ставот на министерот за внатрешни работи Оливер Спасовски уште во 2018 година¹¹ дека е неопходно воведување третман на фемцид (убиство на жена само затоа што е жена) како посебно кривично дело, но сепак, измената до денес не е направена.

Фемцидите засега се третираат како секое друго убиство, во зависност од низа околности под кои е сторено и во зависност од тоа како е класифицирано,

7 https://mtsp.gov.mk/pocetna-ns_article-nacionalniot-plan-za-sproveduvanje-na-konvencijata-za-sprecurvanje-i-borba-protiv-nasilstvoto-vrz-zen-nspk

8 Страница 20-21 од НАП 2018-2023 г.

9 Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, преамбула и член 32-40.

10 <https://www.pravdiko.mk/devojka-prijavila-deka-bila-seksualno-voznemiruvana-dodeka-polagala-vozachki-ispit/>

11 <https://mvr.gov.mk/vest/7678>

додека, пак, семејното насилство или насилството врз интимен партнер се зема како отежнувачка околност во судските постапки при одредување на казните за одредени кривични дела. Присуството на феминициди во Република Северна Македонија е видливо од билтените на МВР, согласно кои во 2019 година се регистрирани 2 феминициди¹², а во 2020 година, заклучно до денот на издавање на овој Извештај, регистрирани се 4 феминициди.¹³

Б) Недостиг на шелтер-центри во одредени географски региони

Согласно Истанбулската конвенција, државата треба да обезбеди соодветен број шелтер-центри и специјализирана поддршка за жртвите. Во објаснувачкиот извештај е наведено дека терминот „соодветен број“ зависи од потребите на населението, иако препораката е да се обезбеди место за едно семејство на секои 10.000,00 жители.¹⁴ Во Република Северна Македонија има вкупно 8 шелтер-центри 3 кризни центри.¹⁵ Центрите не се соодветно географски распространети, а тоа го отежнува навременото и безбедно заштитување на жртвите.¹⁶

Во ваквите ситуации, основано може да се постави прашањето за ефикасната заштита на жртвите на семејно насилство, особено во ситуации кога привременото сместување може да предизвика губење на работното место, а тоа може да придонесе жртвата да се најде во дополнителен финансиски ризик.

Забележан случај на поттикнување насилство помеѓу деца

Во февруари 2020 година беше објавено видео помеѓу две момчиња што се борат, а стотина други гласно навиваат.¹⁷ Настанот го следеле и возрасни луѓе, кои заедно со малолетниците го чекале исходот.¹⁸ Ваквиот случај, кој согласно новинарските текстови не бил изолиран случај, повторно укажува на потребата од дополнителна работа со деца на училишна возраст, но и со нивните родители за правата и обврските на децата, правото да побараат заштита и да бидат безбедни во рамките на училиштето, но и надвор од него.

12 <https://mvr.gov.mk/dnevni-bilteni>

13 <https://360stepeni.mk/ojo-27-godishnik-osomnichen-za-ubistvo-do-smrt-pretepal-zhena/>, <https://mhc.org.mk/news/sluchaj-femicid-vo-gostivar-mvr-povede-postapka-za-policaecot-koj-ne-reagiral-na-prijava-za-nasilstvo/>

14 Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence: <https://rm.coe.int/16800d383a>

15 <https://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/06-11-2020-objaven-pettiot-izveshtaj-za-sostojbata-so-zhenskite-pra-va-vo-zapaden-balkan/>

16 Во МЗМП се обрати лице што подолг период е жртва на физичко, психичко, финансиско и сексуално насилство од страна на својот сопруг. Поради тоа што во градот и во регионот во кој живее странката нема шелтер-центар, жртвата не можеше да биде сместена во шелтер-центар што е во близина на своето работно место. Доколку жртвата одлучи да ја напушти насилната средина за да биде сместена во шелтер-центар во Скопје, таа ќе го изгуби своето работно место во градот од кој доаѓа и своите единствени приходи во висина на минималната плата.

17 <https://samoprasaj.mk/naacik/1550-2020-02-06-17-00-52>

18 <https://lokalno.mk/za-gladijatorskite-borbi-vo-kapishtets-se-naplakalo-prisustvo/>

Родово базирано вознемирување и насилство преку интернет

Во текот на 2020 година се забележани случаи на родово базирано вознемирување на девојчиња и жени, и тоа најпрво во групата „Јавна соба“¹⁹, а потоа, неколку месеци подоцна, и во „Гевгелија Хаб“²⁰. Групите се избришани, и за нив е отворена истрага.²¹

Со цел ефективно едуцирање на населението за штетата што се предизвикува со овој тип групи, сметаме дека покрај едукацијата на децата во училишна возраст, неопходно е ефективно и активно постапување на органите на прогон и изрекување соодветни казни од страна на судовите. Постигнатиот публицитет без ефективно и строго казнување на сторителите праќа порака на неказнивост, која има обратен ефект, односно дури и би можела да поттикне појавување на други групи во иднина.

Случаи на полициска бруталност

На социјалните мрежи беше споделено видео од непрофесионално и незаконско постапување на полициските службеници кон лица од ромска националност. Полициските службеници пристигнале на местото на кое трите лица од ромска етничка припадност имале сообраќајна незгода, по што полициските службеници со примена на физичка сила ги извадиле лицата од возилото и почнале брутално да ги тепаат.²² Три месеци претходно била забележана полициска бруталност врз бездомни лица Роми што живеат под Железничката станица во Скопје.²³

Видеоснимката што го покажува непрофесионалниот однос на полициските службеници кон лицата од ромската заедница укажува на потребата од едукација на полициските службеници за ограничувањето на нивните овластувања, но и за почитувањето на човековите права, пред сè, правото на заштита на физичкиот и телесниот интегритет и почитување на човековото достоинство, особено што во конкретниот случај ситуацијата не налагала примена на физичка сила. Истовремено, потребно е да се зајакне внатрешниот контролен механизам во МВР, кој ќе овозможи брзо детектирање на ваквите настани, водење ефикасна и брза истрага и соодветно казнување за утврдените пропусти.

19 <https://a1on.mk/macedonia/vo-tajna-grupa-na-telegram-se-spodeluvaa-pornografski-videa-i-fotografii-od-malo-letni-devojchinja/>

20 <https://www.slobodenpecat.mk/po-javna-soba-sega-i-gevgelijahab-pornografski-klipovi-od-zheni-od-gevgelija-se-shirat-po-privatni-poraki-na-fejsbuk/>

21 <https://www.24.mk/details/grupata-javna-soba-izbrishana-istragata-prodolzhuva#>, <https://kanal5.com.mk/-gevgelija-hab-novi-grupi-vo-koi-se-spodeluvaa-pornografski-sodrzhini/a430326>

22 <https://www.slobodenpecat.mk/pretepanite-romi-od-bitolskata-policzija-svedochea-vo-zhivo-ne-maltretiraa-kako-stoka-ne-tepaa-i-drzhea-vo-stanica-do-5-sabajle-video/>

23 <https://akademik.mk/reaksii-i-osudi-za-politsiskata-brutalnost/>

КОВИД-19

Ограничена слобода на движење за време на полициски час

На предлог на Комисијата за заразни болести во рамките на Министерството за здравство и Генералниот кризен штаб, во април 2020 година Владата ја дополни Одлуката за забрана за движење на граѓаните на целата територија на државата, односно го продолжи „полицискиот час“ на целата територија на државата.²⁴

Во исклучоците за важноста на оваа одлука не беа вклучени жртвите на насилни кривични дела, кои доколку одлучат да пријават кривично правен настан во надлежната полициска станица по времето во кое е забрането движењето, тие би морале да ја прекршат одлуката и да се соочат со правна последица, односно да бидат обвинети за сторување кривично дело од членот 206 од Кривичниот законик.

По реакција на граѓанските организации, МВР издаде соопштение, а граѓаните што сакаа да пријават кривично дело, тоа требаше да го сторат на бесплатниот телефонски број 192 или во најблиската полициска станица и за тоа не им беше потребна посебна дозвола. Тие непречено можеа да се движат до најблиската полициска станица. Истото важеше и за граѓани на кои поради извршено насилство или друго кривично дело им беше потребна помош во здравствена установа.²⁵

Известување за жртви од страна на МТСП за време на вонредна состојба и полициски час

Вонасокана очекувањата за зголемување на семејното насилство во периодот на важење на забраната за движење, Министерството за труд и социјална политика, како одговорна институција за борба против семејното и родово базираното насилство, требаше да преземе активности за подигнување на јавната свест и информирање на јавноста за телефонските броеви на кои може да се пријави семејно насилство. Сепак, во текот на времетраењето на вонредната состојба, МТСП објави вкупно три известувања упатени кон жртвите на семејно насилство, односно едно известување за жртвите со кое се информираат каде може да пријават семејно насилство²⁶, една објава за информирање за правата што ги поседуваат жртвите на семејно насилство²⁷ и видеокампања за превенција и заштита од семејно насилство.²⁸

24 <https://vlada.mk/node/20890>

25 <https://mvr.gov.mk/vest/11716>

26 https://mtsp.gov.mk/covid-19-ns_article-prijavete-semejno-nasilstvo-instituciite-postapuvaaat-servisite-za-zashtita-i-poddrshka-se-funkcional.nspix

27 https://mtsp.gov.mk/covid-19-ns_article-mtsp-ohrabri-se-prijavi-go-nasilnikot.nspix

28 https://mtsp.gov.mk/covid-19-ns_article-kako-da-se-zashtitime-od-semejno-nasilstvo-kade-da-pobarame-pomosh.nspix

Ограничен пристап до Центрите на социјална работа за време на КОВИД-19

Како резултат на новонастанатата состојба предизвикана од вирусот КОВИД-19 и препораките на Владата, Центарот за социјална работа на Град Скопје го ограничи директното работење со странки преку одредување два приемни денови во текот на една недела, од 9 часот наутро до 14 часот напладне.

Во септември 2020 година, по евидентиран случај на семејно насилство каде што жртвата престојува во надворешен дел од зграда во Кисела Вода, МЗМП го пријави случајот во надлежна полициска станица. Иако полициските службеници направиле увид на терен и констатирале дека жртвата живее на наведената локација, не го известиле надлежниот Центар за социјална работа за обезбедување сместувалиште. По обидот на МЗМП да го пријави настанот во Центарот за социјална работа на Град Скопје, бевме информирани да се јавиме повторно по два дена во определениот приемен ден за работа со граѓани. Поради итноста на ситуацијата, МЗМП го пријави настанот по електронски пат до МТСП, од каде што добивме известување дека службени лица на ЦСР направиле увид на терен, ја забележале жртвата и ѝ обезбедиле привремено сместувалиште.

Ваквите случаи укажуваат на ограничениот пристап на граѓаните до центрите за социјални работи. Иако е неопходно реорганизирање на работата на центрите во насока на почитување на препораките за заштита од КОВИД-19, тоа не смее да биде на штета на остварувањето на правата на граѓаните. Ова особено се истакнува во случаи каде што е потребна итна реакција од надлежните институции. Поради тоа, директната работа со граѓани не смее да биде строго организирана преку приемни денови, и тоа без никакво претходно разгледување на карактеристиките на конкретниот случај.

Пандемијата не смее да биде причина за ненавремената реакција во случај на семејно насилство

Во МЗМП се обрати лице што подолго време било жртва на различни форми на семејно насилство. Поради тоа што насилникот бил позитивен на КОВИД-19, по последната пријава на семејното насилство во полиција, полициските службеници одлучиле дека не може да интервенираат поради тоа што насилникот бил позитивен на КОВИД-19, а тие немале соодветна заштитна опрема.²⁹

29 <https://sdk.mk/index.php/neraskazhani-prikazni/tetovchanka-molela-za-pomosh-dodeka-ja-tepal-soprugot-politsijata-ne-intervenirala-oti-bil-pozitiven-na-koronavirus/?fbclid=IwAR0ziwzZ9171N45R-vScbCGiSpsFrDjd2ia8Fi7PIzySS-DTXBTFU0ytdJM>

Иако е очекувано дека кризата од КОВИД-19 ќе доведе до промена на начинот на работа на голем број државни институции, тоа не смее да биде на штета на остварувањето на правата на граѓаните, особено не смее да резултира со преземање мерки за заштита на жртвите на семејно насилство. Полицијата, како и останатите државни институции не смее строго да се држат до претходно определениот променет начин на работа како резултат на КОВИД-19, без притоа да ги земат предвид ситуацијата за која станува збор, опасноста по граѓанинот, можноста за настанување непоправлива штета и сериозноста на загрозените права за кои се бара заштита.

Жртви на трговија со луѓе

Во 2020 година, од страна на надлежните институции се идентификувани 5 жртви на трговија со луѓе. Станува збор за 4 женски лица на возраст од 9 до 15 години и едно машко лице експлоатирано во соседна земја. Сè уште главниот вид експлоатација на жртвите е сексуалната, но препораките и на ГРЕТА се дека е потребно државите, меѓу кои и нашата, да направат напори за идентификување на жртвите на трудова експлоатација што се присутни насекаде. Навременото обезбедување пристап до правна помош, како и можноста за бесплатна правна помош на жртвите се исклучително важни за да може жртвата навреме да биде известена, да одлучи како ќе постапува и кои права и процесни можности ќе ги ползува со цел да биде соодветно заштитена. Во РСМ, системот на обезбедување бесплатна правна помош на жртвите во кривичната постапка е нефункционален. Со новиот ЗБПП не е предвиден адвокат за жртвите во кривичната постапка, па според тоа, не може да стане збор за нивна ефикасна правна заштита. Примарната правна помош е обезбедена од страна на мобилните тимови во кои има и претставници на МЗМП. Во периодот од март 2018 до декември 2019 година, од страна на претставници на МЗМП во четири мобилни тимови е обезбедена правна помош на 6 жртви, 127 потенцијални жртви на трговија со луѓе и 537 ранливи категории лица³⁰.

Доколку се направи анализа на постојните пресуди од оваа област, може да се заклучи дека посебните процесни мерки за заштита на жртвите, посебно за децата жртви, речиси воопшто не се користат во практиката. Со тоа жртвите се изложени на ризик од секундарна виктимизација. Како охрабрувачка може да се смета последната пресуда донесена во април 2020 година, во која од страна на судијата е исклучена јавноста поради тоа што станува збор за дете жртва. Со пресудата, првпат преку одземање имот на сторителот и парични средства, извршено е обесштетување на жртвата и досудено е имотно-правно побарување во вредност од 300 000 денари. На тој начин се нагласува и потребата од користење на мерката проширена

³⁰ Податоци од ИОМ за мобилните тимови за работа со ЖТЛ и ранливи категории лица (Битола, Тетово, Куманово, Гевгелија) во кои МЗМП беше вклучена како организација со 2 претставници во секој мобилен тим.

конфискација од страна на судиите, бидејќи во другите неколку пресуди, и покрај досуденото обесштетување за жртвата, пресудите не можеше да се извршат поради тоа што сторителите немаа имот. Воспоставувањето функционален систем за обесштетување на жртвите со носење посебен закон останува предизвик за наредните години.

ЗАШТИТА ОД ТОРТУРА И НЕЧОВЕЧКО ИЛИ ПОНИЖУВАЧКО ПОСТАПУВАЊЕ

Забраната за тортура и нечовечко или понижувачко постапување или казнување е апсолутна. Таа е императивна норма предвидена во членот 3 од Европската конвенција за човекови права, како и во многу други договори, и истовремено претставува и *jus cogens* норма што е обврзувачка за сите држави. Ваквиот карактер на забраната наметнува позитивна обврска за преземање соодветни мерки за превенција од појава на какви било дејствија на тортура и друг вид сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување. Забраната за тортура и нечовечко или понижувачко постапување се применува во случаи на вонредна, воена или каква било друга состојба на политичка нестабилност. Станува збор за право од апсолутна природа за кое е потребно да го гарантира државата и да спроведе ефективни мерки за заштита од тортура и нехуман или понижувачки третман на кое било лице и во услови на пандемија. Во март и во април 2020 година, поголем дел од државите со релативно млада демократија³¹, меѓу кои и нашата, доставија известување³² до генералниот секретар на Советот на Европа со барање за дерогација на некои членови³³ од Конвенцијата што не може да се однесува на членот 3 од ЕЧКП.

Реформи во системот за пријавување тортура и нехуман третман

Со цел подобрување на механизмите за следење и откривање случаи на злоупотреба на службената положба на полициските службеници, како и затворската полиција, во 2019 и 2020 година беа направени значителни законски измени³⁴. Пред сè, целта на ваквите системски измени е зголемување на довербата на граѓаните во системот и механизмите за пријавување тортура и нехуман третман извршени од страна на полициски службеници или припадници на затворската полиција. Измените во законите се во насока на зајакнување на системот за надворешна контрола на работата на полицијата

31 Albania, Armenia, Estonia, Georgia, Latvia, Moldova, North Macedonia and Romania.

32 Permanent Representation of the Republic of North Macedonia to the Council of Europe, 02 April 2020 <https://rm.coe.int/09000016809e1288>

33 Барање за дерогација на член 8 (Правото на приватност) и член 11 (Слобода на собирање и здружување) од ЕЧКП, член 2 од Протоколот (Право на образование) и член 2 од Протоколот 4 (Слобода на движење).

34 Закон за народниот правобранител, Закон за внатрешни работи, Закон за полиција, Закон за јавното обвинителство, Закон за судови.

и спроведување ефективна истрага во случаи на неоснована примена на сила од полициски службеници или затворска полиција. Формирана е посебна организациска единица со своја стручна служба и истражители во рамките на Јавното обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција³⁵. Исто така, формирана е и посебна организациска единица во рамките на Народниот правобранител, која требаше да се развие и да прерасне во механизам за граѓанска контрола на работата на полицијата³⁶. И покрај тоа што здруженијата на граѓани, меѓу кои и МЗМП, се избрани од страна на Собранието³⁷ поради несогласувањата со Народниот правобранител во врска со концептот на функционирање на граѓанскиот механизам, ваквиот модел на контрола на работата на полицијата и затворската полиција со активно вклучен невладин сектор во рамките на Народниот правобранител не започна со работа.

Во затворскиот систем е пристапено кон воведување т.н. систем на обвинител плус преку кој се предвидува обврска за казненопоправните установи, воспитно-поправните установи или Управата за извршување на санкциите, по добиено сознание за постоење основи за сомневање дека припадник на затворската полиција сторил кривично дело при преземање службено дејствие или вон службата, без одлагање да го известат Одделението за истражување и гонење на кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција³⁸.

Останува понатаму да се направат подетални анализи за тоа дали ваквите законски измени во практиката ќе го подобрат системот на пријавување и гонење полициски службеници и припадници на затворската полиција што извршиле дејствија на тортура и нехуман третман и дали механизмите за пријавување ќе бидат достапни за граѓаните жртви на тортура и нехуман третман.

Пријави на лица што се соочиле со тортура и нехуман третман од страна на полициски службеници или припадници на затворската полиција

Во првиот квартал на 2020 година³⁹, Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди регистрирал 27 претставки во кои граѓаните се жалат на примена на сила од страна на полициски службеник. По преземањето активности, Одделот за внатрешна

35 Член 14, Закон за јавно обвинителство објавен во „Службен весник“ број 42/20 од 16.2.2020 година.

36 Закон за народниот правобранител, објавен во „Службен весник“ број 60/03, 114/09, 181/16, 189/16 и 35/18.

37 Одлука на Собранието на РСМ за избор на здруженија од областа на човековите права, полициското право и правосудството на Народниот правобранител – механизам за граѓанска контрола, бр. 08-6985/1 од 23 декември 2019 година (Здружение за кривично право и криминологија, Хелсиншки комитет за човекови права и Македонско здружение на млади правници).

38 Закон за извршување на санкциите објавен во „Службен весник“ број 99/2019 на 21.5.2019 година.

39 Извештај на Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди за првата половина на 2020 година, достапен на https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/Izvestaj%20Vnatresna%20kontrola%20prva%20polovina%202020.pdf

контрола утврдил дека во 10 предмети примената на сила била оправдана или воопшто немало употреба на сила, во 15 случаи немало довољно докази за тврдењата и само за две претставки одлучил дека се основани, за што се поднесени две кривични пријави – малтретирање во вршење на службата. Од страна на Одделот за внатрешна контрола се поднесени 9 кривични пријави против 13 вработени за сторени 10 кривични дела⁴⁰, од кои две се однесуваат на кривичното дело малтретирање во вршење на службата. Во 2019 година, Одделот за внатрешна контрола постапувал по 67 претставки од страна на граѓани за примена на сила од страна на полициски службеници. За 26 одлучил дека се неосновани, за 38 одлучил дека се без докази, а само за две претставки одлучил дека се основани, за што се поднесени и кривични пријави. Поднесени се седум кривични пријави против 10 полициски службеници, од кои една е за малтретирање во вршење на службата и една за мачење и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување и казнување⁴¹.

Во 2020 година се поднесени 11 претставки од граѓани за тортура и нехуман третман од страна на полициски службеници до Народниот правобранител⁴² и 6 претставки за тортура и нехуман третман од страна на припадници на затворската полиција. Народниот правобранител преку механизам за граѓанска контрола поднел две кривични пријави – малтретирање во вршење на службата и противправно лишување од слобода, до специјализираното Одделение за гонење на кривични дела извршени од полиција или затворска полиција при ОЈО за гонење на организиран криминал. До специјализираното Одделение се поднесени 7 барања за покренување постапка за утврдување кривична одговорност на полициски службеници и припадници на затворската полиција. Во 2019 година, до Народниот правобранител се поднесени 12 претставки од граѓани за тортура и нехуман третман од страна на полициски службеници и 5 претставки за примена на тортура и нехуман третман од страна на припадници на затворската полиција⁴³.

До Управата за извршување на санкциите во 2020 година се поднесени 35 претставки, од кои ниту една за нехуман третман на осудени лица од страна на затворската полиција. Во 2019 година се поднесени 62 претставки до Управата за извршување на санкциите, вклучувајќи 3 поплаки за нехуман третман. Во сите случаи беше спроведен вонреден надзор, што ги

40 4 кривични дела – злоупотреба на службена положба и овластување, 2 кривични дела – малтретирање во вршење на службата и по едно дело – примање поткуп, несовесно работење во службата, лажно пријавување кривично дело и предизвикување општа опасност.

41 Извештај на Одделот за внатрешна контрола, криминалистички истраги и професионални стандарди за 2019 година, достапен на [https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/%D0%98%D0%97%D0%92%D0%95%D0%A8%D0%A2%D0%90%D0%88%202019%20-%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%20\(1\)-merged.pdf](https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/%D0%98%D0%97%D0%92%D0%95%D0%A8%D0%A2%D0%90%D0%88%202019%20-%20%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%BD%20(1)-merged.pdf)

42 Податоците добиени по пат на слободен пристап до информации од јавен карактер се однесуваат за периодот до 28.10.2020 година.

43 Извештај на Народниот правобранител за 2019 година.

потврди индициите за злоупотреба на службената положба во еден случај, но дисциплинската комисија утврди дека нема основ за одговорност на припадникот на затворската полиција⁴⁴.

Во судска постапка се регистрирани вкупно 12 предмети за кои е во тек или е донесена пресуда за кривичното дело – малтретирање во вршење на службата. Од вкупниот број, според архивскиот број што го добиле, 9 предмети се оформени во 2020 година и се однесуваат на кривичното дело – малтретирање во вршење на службата⁴⁵. Ова е позитивна практика во споредба со кривичните пријави во 2019 година, бидејќи најголемиот број се за кривичното дело – злоупотреба на службената положба и овластување.

Статистичките податоци за 2020 година покажуваат дека практиката на пријавување на предметите за полициска бруталност, како и бројот на поднесените кривични пријави од страна на Одделот за внатрешна контрола при МВР не се разликуваат особено од 2019 година. Тоа покажува дека и покрај зголемениот број предмети за кривичното дело – малтретирање во вршење службата, системските недостатоци во врска со пријавувањето на тортурата и полициската бруталност сè уште постојат и рано е да се зборува за некои позначајни резултати. Од друга страна, случаите на полициска бруталност за кои постои видеодокументација и кои се достапни за јавноста се проследени со брза и ефективна реакција на надлежните, која во најбрз временски период резултира со поднесување кривични пријави против сторителите.

Тортура и нехуман третман од страна на полициски службеници врз лица од ромска националност

На 24.9.2020 година, на социјалните мрежи и на платформата Јутјуб се појави видеоснимка⁴⁶ од Битола на која може да се забележи примена на сила на полициски службеник, припадник на сообраќајната полиција, врз лица од ромска националност. На видеото јасно се гледа како еден полициски службеник соборува на земја едно лице и потоа со клоци, тупаници и со шамари го удира, иако тој е легнат на земјата и не дава отпор. До полицискиот службеник стои друг полициски службеник, кој го набљудува настанот и не презема никакви дејствија за да ги спречи тортурата и насилството применети врз лицето од ромска националност. Дополнително, вториот полициски службеник насилно зема и фрла кон сид друго лице, иако лицето не дава отпор, ниту дава повод и причина за тоа. На настанот е присутен и трет полициски службеник, кој оди зад возилото и потоа доаѓа до првиот и до вториот полициски службеник и не прави ништо за да им помогне на лицата, ниту го спречува првиот полициски службеник да не го врши насилството.

44 Progress report for North Macedonia for 2019.

45 Податоци добиени по пат на слободен пристап до информации од јавен карактер од Кривичниот суд Скопје за кривични дела – малтретирање во вршење на службата и злоупотреба на службената должност.

46 Видеоснимката е објавена на Јутјуб од корисник со назив „Dosie Mk“.

Настанот веднаш е пријавен од страна на лицата во Одделот за внатрешна контрола, при што по распитот на петтемина оштетени, од страна на Одделот за внатрешна контрола е поднесена кривична пријава за еден полициски службеник до специјализираното Одделение за гонење на кривични дела извршени од полиција или затворската полиција при ОЈО за гонење на организиран криминал. МЗМП им обезбеди правна помош на оштетените за време на нивниот распит во полициската станица во својство на сведоци и оштетени на настанот од страна на Одделот за внатрешна контрола. Дополнително, поднесена е кривична пријава против тројца полициски службеници за кривични дела: мачење и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување и казнување⁴⁷, малтретирање во вршење на службата⁴⁸, непријавување кривично дело или сторител⁴⁹ и расна и друга дискриминација⁵⁰.

Неколку дена подоцна, од страна на здружението АВАЈА се објавени информации за друг случај во Битола, во кој две лица, повторно од ромска националност, се жалат на неоснована и прекумерна употреба на сила од страна на полициски службеник при приведувањето на лицата. МЗМП обезбеди адвокат за пријавување на случајот од страна на оштетените во Одделот за внатрешна контрола, нивно сослушување во полициска постапка во својство на оштетени, како и за преземање понатамошни дејствија за утврдување кривична одговорност на сторителите.

Пријавување тортура и нехуман третман во казненопоправните и воспитно-поправните домови

Казненопоправните и воспитно-поправните домови беа затворени за посети за осудени лица во периодот од март до јули 2020 година поради опасност од ширење на вирусот КОВИД-19 меѓу осудените лица. Со донесувањето на мерките и дозвола издадена од страна на Управата за извршување на санкциите, во периодот од август до октомври од страна на МЗМП и Хелсиншкиот комитет за човекови права се остварени вкупно 12 редовни и 4 дополнителни посети во сите казненопоправни и воспитно-поправни установи. За време на посетите се дадени вкупно 135 правни совети на осудени лица во врска со механизмите за пријавување тортура и нехуман третман.

47 Чл. 142 ст. 2 од КЗ.

48 Чл. 143 од КЗ.

49 Чл. 364 ст. 1 од КЗ.

50 Чл. 417 ст. 1 од КЗ.

Во овој период, четири осудени лица, од кои едно дете, пријавија дека се соочиле со тортура и нехуман третман од страна на припадници на затворската полиција за време на издржување на казната затвор. Предметите се пријавени до надлежните институции за водење постапки против сторителите.

Едно осудено лице подолг временски период има ограничен пристап до здравствена заштита. И покрај мислењето на лекарот од установата дека мора да се изврши интервенција поради проблеми со дишењето, тоа не е спроведено. Одговорот на ЈЗУ е дека операциониот зафат не е итен и животозагрозувачки за осуденото лице, а поради преоптовареност со пациенти заболени од вирусот КОВИД-19 не се во можност да спроведуваат такви интервенции. И покрај изјавата на осуденото лице дека се согласува операцијата да ја изврши на свој трошок во приватна здравствена установа, тој не добил дозвола за прекин поради лекување.

Осудено лице што веќе ја издржало казната затвор, поради незасметан куќен притвор во целокупната казна за истото кривично дело е приведено од страна на полицијата и е спроведено во установа за издржување казна. Во врска со овој предмет, на осуденото лице во установата му е обезбедена правна помош од адвокат и по преземените правни дејствија, ургенции до установата, како и до судијата за извршување на санкциите, осуденото лице е отпуштено од издржување на казната. Лицето неосновано и противправно било лишено од слобода во период од еден месец, а тоа е повреда на уставниот принцип *non bis in idem* од член 14, како и член 5 од ЕЧКП. Материјалните услови во некои делови од казненопоправните установи, како што е, на пример, во КПУ Идризово во старите делови од установата, колоквијално зградата и амбулантата, сè уште се деградирачки и нехумани за осудените лица што се сместуваат во тој дел.

Во затворот Куманово проблем е недостигот на вода. Со помош на компанија што се наоѓа во близина, установата делумно го решила овој проблем, така што во затворот моментално има вода само во заедничките тоалети, но не и во собите. Поради ова, хигиената е на многу ниско ниво, а речиси од сите простории се шири непријатна миризба, што е особено проблематично во услови на пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19. Има и поплаки од осудени лица дека немаат ниту питка вода.

За време на посетите, увидено е дека во казненопоправната установа, просториите наменети за дисциплинска казна самица се користат за сместување и на повеќе осудени лица поради недостиг на простории за сместување на лицата. Дури и за осудени лица што се заболени од вирусот КОВИД-19, кога се ставаат во изолациона просторија, условите за сместување не треба да бидат под стандардите на КПТ во однос на разумната големина на просторијата, природната светлина, вентилацијата, чистиот душек, кебињата и слично.

Казненопоправните и воспитно-поправните установи во услови на КОВИД-19

Пенитенцијарниот систем сè уште се соочува со проблеми и предизвици, особено во поглед на материјалните услови и здравствената заштита на осудените лица. Во услови на пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19 и зголемениот број заразени лица во државата, вирусот лесно може да ги зафати и затворите, и тоа да предизвика дополнително преоптоварување на здравствениот систем. Позитивно е тоа што мал број осудени лица се евидентирани како заразени од КОВИД-19, и тоа 1 лице во КПУ Идризово и 11 лица во затворот Штип⁵¹. Сепак, на почетокот на декември, во КПУ Идризово се регистрирани 13 осудени лица новозаболен од вирусот КОВИД-19 и 60 лица што веднаш се изолирани во установата поради контакти со заболениите.

Поради малиот број заболени во споредба со високите бројки на новозаболен од КОВИД-19 на дневно ниво, може да се заклучи дека државата презела мерки за спречување на ширењето на вирусот меѓу осудените лица. Сепак, загрижува ефикасноста во спроведувањето на мерките за заштита во казненопоправните установи, кои сè уште се соочуваат со ризик од преоптовареност, како што се КПУ Идризово и КПД Штип, а во врска со обезбедувањето простории за изолација на лицата што не треба да се поистоветуваат со просториите за издржување на дисциплинската мерка самица, како и придржувањето кон мерките за заштита во установите во кои хигиенските услови се на најниско ниво поради проблеми со редовното снабдување со вода.

Во услови на пандемија и воведување мерки на ограничување на контактите на осудените лица со нивните семејства и со надворешниот свет, важно е установата да им дозволи на лицата да користат телефони или интернет, а тоа им беше овозможено на голем број осудени лица со кои беше разговарано за време на посетите. Фундаменталните права на осудените лица, како што се правото на лекар, правото на чист воздух и правото на адвокат, делумно беа ограничени во март и во април 2020 година кога беше воведена првата забрана за контакти на осудените лица со надворешниот свет. Овие права не смее да трпат ограничувања и надлежните институции мора да направат напори да им ги обезбедат на осудените лица дури и додека установите се целосно затворени за контакти со надворешниот свет, бидејќи во услови на целосна затвореност на установите може да настанат сериозни повреди на човековите права.

51 Информација до 29 ноември 2020 година.

ПРАВО НА ЕДНАКВОСТ И ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА

Правото на еднаквост и заштита од дискриминација во РСМ се гарантираат со Уставот, посебниот Закон за спречување и заштита од дискриминација, одредбите на ЗСЗД од други закони и меѓународните договори.

Правото на еднаквост и заштита од дискриминација во 2020 година, набљудувано од формално-правен аспект во смисла на обезбедувањето законска заштита со посебниот и основен закон што ја регулира областа, беше доведено на маргините на правниот систем. Новиот ЗСЗД, кој беше донесен во мај 2019 година⁵², едни од клучните промени што ги предвидува се измените што се однесуваат на изборот на членовите и работењето на Комисијата за заштита од дискриминација и внесувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основ на дискриминаторско постапување. Согласно предвидените законски рокови, во јуни 2019 година⁵³ беше објавен јавен оглас за избор на комисионери, кој беше поништен, без да биде објавена причината за одлуката, за повторно да биде објавен нов оглас во декември 2019⁵⁴, исто така неуспешен.

Членовите на тогашната Комисија, чиј мандат требаше да престане со изборот на нови членови, најмногу три месеци од донесувањето на законот, продолжија со работа и поднесоа иницијатива пред Уставниот суд на РСМ за укинување на новиот ЗСЗД. Не е формирана нова комисија ниту во текот на 2020 година, а во мај 2020 година Уставниот суд на РСМ со одлука го укина новиот ЗСЗД⁵⁵, затоа што според Судот, законот е донесен без потребното мнозинство предвидено во член 75 став 3 од Уставот на Република Северна Македонија, односно за законот не гласале 61 пратеник, како што исклучиво бара наведениот член од Уставот.

Според стручното мислење на Блупринт-групата: „Одлуката за укинување на овој закон од страна на Уставниот суд беше донесена во специфични услови на прогласена вонредна состојба поради глобалната пандемија предизвикана од корона вирусот, техничката Влада и распуштеното Собрание. Како резултат на оваа состојба, за донесување нов Закон за спречување и заштита од дискриминација, по спроведувањето на најавените парламентарни избори, ќе одлучува новиот состав на Собранието, што остава временски простор и празнина од укинувањето на стариот закон и носење на новиот закон. Тоа што овој закон беше укинат значи дека законот легитимно бил дел од правниот промет на земјата и влегле во сила неговите

52 <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/27,5-Zakon%20za%20zastita%20od%20diskriminacija.pdf>

53 <https://www.sobranie.mk/javen-oglas-za-izbor-na-clenovite-na-komisijata-za-sprecuvanje-i-zashtita-od-diskriminacija.nspx>

54 <https://www.sobranie.mk/content/Javen%20oglas-diskriminacija%2019/Scan-Sprecuvanje%20na%20diskriminacija%2013.12.19.pdf?fbclid=IwAR2LfnXHL-LZINWER5efW5GbVSfSg88VJPlbmuv8aBbQcLb6H18PZzh14>

55 <http://ustavensud.mk/?p=19246>

преодни одредби, во кои е пропишано дека од денот на влегувањето во сила на овој закон престанува да важи претходниот ЗСЗД⁵⁶.

И покрај тоа што правото на еднаквост се гарантира со Уставот на РСМ и други меѓународни договори, ваквата ситуација придонесе за правната несигурност на граѓаните. Повеќе од една година граѓаните немаа можност да се обратат до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, бидејќи не беше составена, а претходниот состав по три месеци од донесувањето на законот не постапуваше по претставки. Исто така, во периодот на одлучување на Уставниот суд во врска со законот, од јануари 2020 година во одредени судови беа запрени граѓанските постапки за утврдување дискриминација и беше доведено во прашање започнувањето нови постапки со оглед на опфатот на основите за дискриминација во Уставот и рестриктивното толкување на судовите кога не постои важечки *lex specialis* за одредена материја.

Новиот ЗСЗД конечно беше донесен во октомври 2020 година⁵⁷, неизменет од претходно укинатиот закон, со 69 гласа „за“. Во периодот по укинувањето на ЗСЗД до повторното донесување, од страна на Мрежата за заштита од дискриминација е поднесен предлог-амандман на еден од членовите на новиот закон, член 18, со кој се регулира изборот на комисионерите и има цел да придонесе за транспарентност во изборот и во нивната стручност и независност. Предложената измена не беше прифатена, а со тоа се постави прашањето дали постои политичка волја за формирање стручно и независно тело ослободено од какви било влијанија при одлучувањето за многу сензитивни прашања што најчесто ги засегаат ранливите категории граѓани.

Дискриминација врз основа на општествен статус

Со прогласувањето на вонредната состојба, Владата донесе Одлука за мерки за спречување на ширењето на корона вирусот, со која се ограничи правото на слобода на движење во одреден период од денот, а при влез во државата, граѓаните беа задржувани и сместувани во државен карантин обезбеден од страна на државата.⁵⁸

Со измените на донесената одлука е определено дека се дозволува „да се организираат и да се реализираат службени патувања на избрани и именувани лица во странски држави со задолжително почитување

56 https://all4fairtrials.org.mk/?p=3294&fbclid=IwAR2czWv-Q9q-FrZvsgNZkomRlZKfGNGoTACJ3kogspl_TIDYsFhUg-f51w&lang=mk

57 https://sdk.mk/index.php/makedonija/izglasani-zakonot-za-zashtita-od-diskriminacija-prvpat-sobra-69-glasi-za-2f-bclid=IwAR0MRz_Qyt2THqFaGVbtY4jUTdVDRmkjQFTNGNA02P1aV90dNBjWBsa1Z_8

58 Министер за надворешни работи Димитров: Задолжителен карантин за сите граѓани што се враќаат во земјата, МНР ќе организира хуманитарни летови, нов апел за пријавување на оние што не го сториле тоа.

на препораките и протоколите од Комисијата за заразни болести при Министерството за здравство за одржување на потребното растојание и носење лична заштитна опрема, а поради координација и други работни активности поврзани со мерките за КОВИД-19, како и поради други итни причини што не трпат одлагање, без спроведување на овие лица во државен карантин по нивното враќање во Република Северна Македонија“.

Ваквата одлука има низа елементи на повреда на правото на еднаквост, односно дискриминација врз основа на општествен статус поради тоа што избраните и именуваните лица се ставени во поповолна положба и за нив не се однесува одлуката како за сите останати лица при влез во државата. За ваквата одлука не постои оправданост од аспект на заштитата на здравјето на граѓаните за различен и привилегиран третман на овие лица, кои поради работни активности може веднаш да влезат во државата, односно при влез нема да престојуваат во државен карантин. Напротив, овие лица претставуваат ист/еднаков ризик како и кој било друг граѓанин.

Во текот на кризата предизвикана од вирусот КОВИД-19, голем дел од граѓаните правеа ПЦР-тестови во приватните клиники и лаборатории, каде што еден тест чини од 3 000 до 5 000 денари, затоа што во јавните здравствени установи се чекаше од 7 до 10 дена за да се реализира тестирањето и тоа се одвиваше со закажување преку мој термин. Станува збор за лица што имале контакт со заболени или за лица што развиле определени симптоми што се својствени за вирусот. Во медиумите се проследуваа вести дека во одредени случаи, лица не добиле можност да се тестираат или да им биде закажан термин⁵⁹, па поради тоа не им била овозможена соодветна здравствена заштита.

Со оглед на просечните месечни примања во државата, како и процентот на лица со ниски приходи, се поставува прашањето за еднаквиот пристап до здравствена заштита на граѓаните, кога еден дел од нив немале можност да се тестираат во рамките на јавното здравство, ниту, пак, имале средства за приватно лекување.⁶⁰ На почетокот на ноември 2020 година, на социјалната мрежа Фејсбук имаше прашања упатени до министерот за здравство: Каде се тестираа вашите сопартитјци за КОВИД-19? Платија приватно или одеа преку ред, со оглед на тоа што се чека по минимум 8 дена за тестирање преку „Мој термин“? Министерот даде одговор дека се тестираше во јавните здравствени установи и дека сите лица што се на јавни функции и се дел од виталните органи на власта се тестираат како ургентни случаи за тестирање. Според мислењето на министерот, тоа не се прави поради никаква политичка привилегија, туку поради заштита на функционирањето на државните институции.

59 <https://mfa.gov.mk/mk/page/13/post/2233/mnr-dimitrov-zadolzhiten-karantin-na-site-gragjani-koi-shto-se-vrak-jaat-vo-zemjata-mnr-kje-organizira-humanitarni-letovi-nov-apel-za-prijavuvanje-na-onie-koi-shto-ne-go-storile-toa>

60 <https://www.slobodenpecat.mk/drzhavata-nema-aber-da-pokriva-del-od-troshoczite-za-lekuwane-na-privatno/>

Оние што се на висока државна функција имаат поголеми примања, па би можеле својот „термин“ да го отстапат на некој што нема средства и да се тестираат приватно. Овој одговор и перцепција упатува на тоа дека некои се поеднакви од другите, односно имаат поповолен општествен статус и овозможен им е полесен пристап до услугите што ги нуди здравството. Во ситуација на пандемија, од аспект на позитивна дискриминација, единствено предност може да имаат здравствените работници што се посветени на помагање и лекување на граѓаните.

Дискриминација врз основа на попреченост

МЗМП идентификуваше системска дискриминација на лицата со попреченост, односно на лицата со оштетен вид од страна на банка што не овозможила картичките и банкоматите и ПОС-терминалите да ги поседуваат потребните заштитни елементи за безбедно користење од страна на лица со целосно оштетување на видот. Лицето што се обрати до здружението е лице со целосно оштетен вид, кое побарало да му биде издадена дебитна картичка и точна локација на банкомати преку кои може непречено да ги користи услугите на банката во која има трансакциска сметка.

Согласно Конвенцијата на ООН за правата на лицата со инвалидност⁶¹, ратификувана од РСМ, земјите потписнички се обврзуваат да ги преземат сите соодветни мерки за елиминација на дискриминацијата врз основа на инвалидност од страна на сите луѓе, организации или приватни претпријатија. Со цел промовирање на рамноправноста и елиминирање на дискриминацијата, земјите треба да ги преземат сите соодветни чекори за да обезбедат разумно приспособување.

Согласно важечките прописи во државата, МЗМП поднесе претставка до Народниот правобранител, кој укажа дека е потребно да се направи измена на постојната банкарска и останата регулатива со која ќе бидат задолжени давателите на банкарски услуги, штедење, менувачка дејност, платен промет во земјата и во странство, односно сите субјекти што даваат одредени финансиски услуги да го усогласат своето работење согласно постојната меѓународна и домашна регулатива што забранува дискриминација по кој било предвиден законски основ, имајќи го притоа предвид и утврденото во Конвенцијата за правата на лица со инвалидност. Народниот правобранител констатира дека Министерството за финансии треба да направи сеопфатна анализа на постојната законска регулатива по која постапува финансискиот сектор, особено банките, со што ќе ги задолжи овие правни субјекти да воспостават системско решение со кое ќе се надмине тековниот проблем и лицата што имаат одреден вид попреченост ќе може да ги остварат

61 shorturl.at/chpEU, Конвенцијата на ООН за правата на лицата со инвалидност, член 4 и 5.

своите права, како и останатите граѓани што немаат одредена попреченост, потенцирајќи дека не станува збор за изолиран случај.

Дискриминација врз основа на јазик и етничка припадност во областа на работата и работните односи

Апелациониот суд на РСМ на 17.6.2020 година донесе пресуда со која ја потврди пресудата на Основниот граѓански суд Скопје РО-1555/19 од 21.11.2019 година, а со тоа оваа пресуда е правосилна по повторното одлучување од страна на Апелациониот суд. Основниот суд донесе пресуда со која утврди дека од страна на Општина Гази Баба е сторена дискриминација и повреда на правото на еднаквост врз основа на јазик и етничка припадност во областа на работата и работните односи.

Тужителот, вработен во општината, повел постапка затоа што по неформален разговор со колега на работното место, кој се одвивал на нивниот мајчин јазик, биле пријавени од страна на колешка кај раководителот на сектор, а потоа биле повикани на разговор заедно со неговиот колега. Во текот на разговорот им било кажано дека комуникацијата на работното место е потребно да се одвива на официјалниот јазик. Тужителот поднел и претставка до Комисијата за заштита од дискриминација, која дала мислење за постоење дискриминација, но вршителите на дискриминацијата не постапиле по мислењето.

Судот во пресудата ги применил одредбите од Законот за спречување и заштита од дискриминација и Законот за работните односи, врз основа на кои утврдил дека е повредено правото на еднаков третман на тужителот, како и членот 14 од Европската конвенција за заштита на човековите права – Забрана за дискриминација и членот 1 од Протоколот број 12 кон Конвенцијата, каде што е содржана општата забрана за дискриминација.⁶²

ПРАВО НА ЗДРАВА ЖИВОТНА СРЕДИНА

Системот за правна заштита на животната средина е комплексен и составен од голем број закони и уште поголем број подзаконски акти. Заштитата на животната средина започнува со Уставот, кој ја дефинира животната средина како темелна вредност на нашиот правен систем, но, исто така, регулира дека секој човек има право на здрава животна средина. Правото на здрава животна средина произлегува од правото на живот, кое е неприкосновено, а се гарантира со повеќе важечки прописи во РМ и со ратификувани меѓународни договори.

62 https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf

Аерозагадувањето е континуиран проблем во голем дел од територијата на државата.

Според податоците добиени од мерните станици на Министерството за животна средина и просторно планирање во текот на 2020 година, концентрациите на ПМ 10 и ПМ 2,5 честичките го надминуваа дозволеното ниво. Нивото на честичките беше зголемено без оглед на годишното време и за време на вонредната состојба, при прогласен полициски час на секојдневно ниво и неколку пати во траење од три-четири дена⁶³, без одвивање на сообраќајот и целосна ограниченост на движењето, вон грејна сезона, односно во април⁶⁴, како и во мај⁶⁵.

И покрај постоењето евидентни податоци и последици за континуираното загадување во текот на целата година во повеќе градови, како и многубројните извештаи за квалитетот на воздухот, меѓу кои и здружениот извештај за квалитет на воздухот подготвен за 2019 година од страна на Холандскиот ревизорски суд и Врховната ревизорска канцеларија на Полска⁶⁶, одредени надлежни во државата сметаат дека се презема сè што треба и дека квалитетот на воздухот е во нормала во градовите⁶⁷, иако сите емпириски податоци укажуваат на спротивното⁶⁸.

Нема решение за проблемот со депониите

Дивата струшка депонија и натаму опстојува загрозувајќи ја животната средина со опасност за трајни последици по здравјето на граѓаните. Иако уште пред две години е изградена претоварна станица што требаше да го складира и да го пренесе струшкиот отпад до друга локација до ден-денес не работи, а огромни количества смет и натаму се носат на постојната локација. За нејзината инсталација беа потрошени речиси 400 илјади евра. На почетокот на минатата година, Владата додели и дополнителни 200 000 евра за транспорт на отпадот, но Мерко тогаш побара тие финансии да се пренаменат за тековно одржување на постојната локација и покрај тоа што ветуваше трајна дислокација.

Од Општината не даваат одговор зошто сè уште нема решение за депонијата, а од комуналното претпријатие велат дека иако таму секојдневно се депонира отпад, депонијата постојано се третира и се одржува со нанесување земја за да се спречи палење⁶⁹. Истиот проблем

63 <https://meta.mk/za-veligden-zabrana-za-dvizhe%20%9ae-od-petok-od-16-chasot-do-vtornik-do-5-chasot/?fbclid=IwAR30Vc7h4Hc63piUKpuP39PsWkQHNdJw8Wr2eENGfBbEEduEA3vnm14n35M>

64 Ibid.

65 http://air.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2015/07/0204_202005Vkupenizvestaj.pdf

66 <https://www.eca.europa.eu/en/Pages/NewsItem.aspx?nid=11683>

67 shorturl.at/djNRX

68 <https://meta.mk/vozduhot-vo-oktomvri-bil-zagaden-rechisi-isto-kolku-lani-zasega-planot-za-chist-vozduh-nema-efekt/>

69 <https://www.24.mk/details/bez-reshenie-za-strushkata-deponija>

настанува и со депонијата кај Вардариште, каде што од страна на ЈП Комунална хигиена тврдат дека несовесни граѓани ја палат дивата депонија, додека, пак, граѓаните имаат обратно тврдење, односно дека отпадот не се депонира на Дрисла, туку се пали кај претоварната станица.⁷⁰ Сличен е и случајот со депонијата во Русино, која според МЖСПП ќе функционира во наредните години, а жителите на Гостивар се жалат на проблем со дишењето поради загадувањето на воздухот, преговараат со надлежните и организираат протести.⁷¹

Излевање отпад во Каменичка Река од рудникот „Саса“

Во септември 2020 година се случил дефект на насипот на јаловиштето на рудникот „Саса“, предизвикувајќи краткотрајно истекување на јаловишни води во локалниот речен тек на реката Каменица, при што Државниот инспекторат за животна средина извршил вонреден инспекциски надзор.⁷²

Со одлука на Државниот инспекторат за животна средина, на рудникот „Саса“ му е изречена глоба во висина од 50 000 евра, а на одговорното лице 15 000 евра во денарска противвредност. Максималната предвидена казна за најтежките прекршоци од оваа област изнесува 100 илјади евра. Министерството за животна средина и просторно планирање соопшти дека рудникот треба да спроведе девет мерки, меѓу кои се чистење на деловите од речното корито на реката Каменица од јаловиштен материјал и интервентно чистење на талогот на јаловината од бунарската зона на Каменица.⁷³

Загадување на водите во државата

Општеството и натаму се соочува со сериозни проблеми во поглед на заштитата на водите. Во текот на 2020 година беа забележани повеќе случаи на загадување на реките во државата. Во јануари 2020 година беше забележано загадување на реката Серава од непознат загадувач, па поради тоа водата во реката доби црвеникава боја. Државниот инспекторат за животна средина бил информиран за случајот и излегол на терен.⁷⁴ Во текот на летото имаше повеќе случаи на загадување на реките. На почетокот на јуни во реката Вардар се излеа мазут од велешката фабрика „Благој Ѓорев“. Според привичните процени, станувало збор за излевање на приближно

70 <https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/toa-shto-chadi-ne-e-pretovarnata-stanitsa-tuku-gragani-ja-palat-diva-ta-deponija-vardarishte-veli-direktorot-na-komunalna-higiena-po-najavite-za-protest/>

71 <https://www.24.mk/details/protesti-pred-deponijata-vardarishte>

72 shorturl.at/flKR3

73 <https://www.slobodenpecat.mk/rudnikot-sasa-kaznet-50-iljadi-evra/>

74 <http://www.moepp.gov.mk/?nastani=%d0%b2%d0%be%d0%bd%d1%80%d0%b5%d0%b4%d0%b5%d0%bd-%d0%b8%d0%bd%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%86%d0%b8%d1%81%d0%ba%d0%b8-%d0%bd%d0%b0%d0%b4%d0%b7%d0%be%d1%80-%d0%bd%d0%b0-%d0%b4%d0%b5%d0%b6%d1%83%d1%80>

еден 1 тон мазут, од кои едниот дел се разлеал на улицата, додека, пак, другиот дел преку одводот завршил во реката Вардар. По известувањето за настанот, во реката можело да се забележат црни масни дамки.⁷⁵

Во текот на јуни, реката Брегалница беше загадена од непозната материја што ја побеле целата река. Граѓаните биле изненадени од белата боја на реката, но и од непријатната миризба што била слична со миризбата на поликолор.⁷⁶ Државниот инспекторат за животна средина утврдил дека станува збор за излевање на нетоксична материја од фирмата „Техникал“, која се користи како сврзувачко средство за технички текстил.⁷⁷ Во текот на јули, водата во Вардар беше загадена со непозната материја, при што водата во реката доби црвеникава боја. За загадувањето бил информиран Државниот инспекторат за животна средина, кој излегол на терен.⁷⁸ Во текот на октомври било забележано загадување на водите на реката Вардар со отпадни води од индустриски отпад во зелена и во жолта боја, кои потекнуваат од фабриката „Југохром“ и за кои се смета дека содржат канцероген шествалентен хром.⁷⁹

Сериозно беше намален водостојот на Преспанското Езеро, а на социјалните мрежи се споделуваа фотографии од местата каде што има значително повлекување на водата. Водостојот на Преспанското Езеро е 36 сантиметри под апсолутно дозволеениот минимум, додека, пак, ситуацијата со Охридското Езеро е спротивна, односно тоа е за седум сантиметри над дозволеениот минимум.⁸⁰ Иста состојба е констатирана и на бреговите на Преспанското Езеро, кои се наоѓаат во Република Албанија и во Република Грција. Граѓанските организации и активисти со петиција побараа сериозен пристап кон решавањето на овој проблем од надлежните институции и итно преземање соодветни активности за зачувување на Преспанското Езеро.⁸¹

75 <https://meta.mk/havarija-blizu-veles-eden-ton-mazut-od-fabrikata-blogoj-gjorev-se-izleal-vo-vardar/>

76 <https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/pobele-vodata-vo-bregalnitsa-kaj-shtip-i-se-shiri-nepodnosлива-rea/>

77 <https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/bregalnitsa-pobelela-od-hemikalija-koja-ne-e-otrovna-utvrdi-drzhavni-ot-inspektorat-za-zhivotna-sredina/>

78 <https://360stepeni.mk/inspektoratot-ushte-istrazhuva-zoshto-potsrvene-vardar/>

79 <https://a1on.mk/macedonia/otrov-od-jugohrom-istekuva-vo-vardar-se-cheka-tender-za-popravka-na-prechistitel-nata-stanica/>

80 <https://fokus.mk/prodolzhuva-agonijata-na-prespanskoto-ezero/>

81 shorturl.at/cAJP5

Поднесена тужба за утврдување повреда на правото на здрава животна средина

Македонското здружение на млади правници во септември 2020 година поднесе тужба до Основниот суд во Битола со која се бара утврдување повреда на правото на здрава животна средина, правото на здравје, правото на приватност на личниот и семејниот живот и правото на неповредливост на домот и преземање мерки. Со тужбата се бара од Судот да утврди дека во периодот од 2007 до 2019 година, Владата на Република Северна Македонија, Министерството за животна средина и просторно планирање и Општина Битола, како надлежни за спроведување мерки за справување со зголемените концентрации на ПМ 10 честичките, пропуштиле да преземат ефикасни мерки за справување со аерозагадувањето, но и во периодот од 2013 до 2019 година пропуштиле да преземат ефикасни мерки за намалување на концентрациите на ПМ 2,5 честичките.

Животната средина и природата, односно нејзината заштита и унапредување е една од темелните вредности што се основа на македонското општество. Правото на здрава животна средина е заштитено со членот 43 од Уставот, каде што, меѓу другото, се вели дека „Републиката обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина“. Законот за животната средина утврдува обврски за државните органи, како и за сите останати субјекти да се грижат за заштитата на природата. Државните органи, како креатори на политиките од оваа област, имаат обврска за донесување и спроведување стратешки документи чија цел е зачувување на природата и ефектуирање на правото на здрава животна средина заштитено со Уставот.

Законот за квалитетот на амбиентниот воздух, меѓу другото, воспоставува обврска за утврдување гранични вредности за концентрација на одредени честички што не смее да се надминуваат, односно нивното надминување е ограничено на минимално ниво, што дополнително е уредено и со голем број уредби. Годишните извештаи на Министерството за животна средина и просторно планирање утврдуваат континуирано надминување на концентрациите на ПМ 10 честичките во периодот од 2007 до 2019 година, како и надминување на концентрациите на ПМ 2,5 честичките во периодот од 2013 до 2019 година. Зголемените концентрации на овие две честички влијаат врз здравјето на луѓето.

Поднесена кривична пријава против носители на јавни функции

Во ноември 2019 година, МЗМП поднесе кривична пријава против носители на јавни функции поради пропуштање, односно неизвршување дејствија за заштита на животната средина, кои биле должни да ги спроведат според

македонските закони. Со кривичната пријава се опфатени министрите, замениците на министрите во Министерството за животна средина и просторно планирање и директорите во Државниот инспекторат за животна средина во периодот од јуни 2014 до октомври 2019 година.

Кривичната пријава е поднесена за кривичното дело – злоупотреба на службената положба и овластувања од член 353 од Кривичниот законик поради неизвршување на службените овластувања дадени со Законот за животна средина и со Законот за квалитет на амбиентниот воздух. Во дел од кривичната пријава, покрај големиот број поднесени докази, наведени се и лоцираните пропусти во работењето во врска со одредбите од Законот за животна средина од страна на Државниот завод за ревизија, кои се опфатени со извештајот од 2017 година, објавен на веб-страницата на оваа институција.

Започната постапка за две нови заштитени подрачја во државата

Владата ги усвои иницијативите за заштита на две подрачја во државата: Шар Планина и Осоговските Планини. Целта на постапката е прогласување на Шар Планина за заштитено подрачје во категоријата Национален парк и прогласување на Осоговските Планини за заштитено подрачје во категоријата V – Заштитен предел.⁸² Како дел од овие постапки, во септември 2019 година на ЕНЕР беше објавен Нацрт-закон за прогласување на дел од Шар Планина за заштитено подрачје во категоријата Национален парк.⁸³

Сепак, и покрај започнатите постапки за заштита на Шар Планина, не беше решено прашањето за изградба на предвидените мали хидроцентрали. Македонската алпинистичка федерација и повеќе невладини здруженија, еколошки и планинарски друштва и жители на Тетово и околните села се обединија и формираа иницијатива наречена „Зелен фронт против малите хидроцентрали“ со која бараат спас за Лешница.⁸⁴

Здружението за заштита на животните и животната средина Е.Д.Е.Н. и Граѓанската иницијатива „Охрид СОС“ изготвиле примерок за коментари во однос на објавениот Нацрт-закон за прогласување на дел од Шар Планина за национален парк и ги повикале сите граѓани да ги пратат на електронската адреса на Министерството за животна средина и просторно планирање. Според нивното мислење, ваквиот закон овозможува прекршување други закони, уништување на еден од последните ретки изводи на чиста вода во

⁸² <http://www.moepp.gov.mk/?nastani=%d0%b4%d0%b2%d0%b5-%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b8-%d0%b7%d0%b0%d1%88%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b5%d0%bd%d0%b8-%d0%bf%d0%be%d0%b4%d1%80%d0%b0%d1%87%d1%98%d0%b0-%d0%b2%d0%be-%d0%b4%d1%80%d0%b6%d0%b0%d0%b2%d0%b0>

⁸³ https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=58237

⁸⁴ <https://sdk.mk/index.php/makedonija/da-zapre-terorot-i-masakrot-vrz-leshnitsa-reagiraat-makedonskite-alpinisti-za-izgradbata-na-hidrotsentrali-na-shara/>

Македонија, предизвикува гентрификација и осиромашување на локалното население, го устоличува личниот на штета на јавниот интерес и овозможува изградба на сите претходно предвидени мали хидроцентрали.⁸⁵

ПРАВА НА ДЕЦАТА

Минималните стандарди за заштита на правата на децата се поставени со Конвенцијата на Обединетите нации за правата на децата⁸⁶ ратификувана од Република Северна Македонија во 1993 година. На домашно ниво, заштитата на децата е гарантирана со Уставот и со повеќе закони, меѓу кои најзначајни се Законот за заштита на децата, Законот за правда за децата, Законот за семејството, како и законите за основно и средно образование.

Минималните стандарди за заштита на правата на децата упатуваат на тоа дека дете е секое лице до навршувањето 18-годишна возраст, како и дека основен принцип од кој се поаѓа при секоја активност што се спроведува за или во врска со детето е најдобриот интерес на детето. Овој принцип е инкорпориран во Законот за правда за децата, Законот за семејството и во Законот за основното образование.

Обврската за почитување на правата на детето се однесува на сите, вклучувајќи ги родителите, старателите, наставниците, воспитувачите и слично, но обврската за гарантирање дека правата на децата се почитуваат и за гарантирање заштита на правата на децата ѝ припаѓа на државата.

Имплементација на принципот на најдобар интерес на детето

Иако принципот на најдобар интерес на детето е воведен уште со Конвенцијата за правата на детето во 1989 година и е опфатен со неколку закони што се во сила, сепак се забележува различно разбирање и толкување на овој принцип поради недостигот на унифицирани законски критериуми за негова примена. Како резултат на ова, и во 2020 година во МЗМП беа пријавени случаи на постапување во врска со или за децата, во кои овој принцип не беше целосно почитуван во духот на неговото значење.

Со цел прецизно и суштинско уредување на овој принцип, Комитетот за правата на децата на 62-та седница, одржана во 2013 година, донел Општ коментар број 14 со цел правото на детето и неговиот најдобар интерес да биде од примарно значење, каде што е образложено дека имплементацијата

⁸⁵ https://eden.org.mk/EDENEnvironment/2020/11/17/komentari-zakon-shar-planina/?fbclid=IwAR1yil5RHe4nNPiXK-6fJqP7rQxJ9WnxF8bLRbpXpg_m9P7z20A5Xv3QoEuY

⁸⁶ <https://www.living-democracy.mk/textbooks/volume-5/part-3/documents-and-teaching-material-3/>

на најдобриот интерес на детето треба да претставува тристран концепт, односно: а) Право на детето да се направи процена на неговите најдобри интереси и тоа да биде приоритет при одлучување за одредено прашање, но и гаранција дека ова право ќе биде почитувано при носење на секоја одлука што го засега детето, б) Ако законската одредба дозволува повеќе од едно толкување, треба да се избере толкувањето што најефективно им служи на најдобрите интереси на детето, и в) Секогаш кога се носи одлука што засега одредено дете, идентификувана група деца или генерално деца, процесот на одлучување мора да вклучува и оцена на можното влијание, позитивно или негативно, на одлуката врз засегнатото дете или деца.⁸⁷

Во 2018 година, со поддршка на УНИЦЕФ, МЗМП подготви „Компаративна анализа на законодавството посветено на заштитата на децата од насилство помеѓу нашата и земји со контекстуални сличности“, во која се укажува на потребата за дефинирање на принципот – најдобар интерес на детето, преку анализа на постојното законодавство во РСМ и примери од дефиниции на други законодавства.⁸⁸

Во 2020 година е забележан голем напредок во уредувањето на овој принцип. Во август 2020 година, министерот за образование, врз основа на одредбите од Законот за образование, донесе Упатство за постапката за пријавување и заштита на ученик жртва во која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување, каде што точно се утврдени критериумите што влијаат врз определувањето на она што претставува најдобар интерес за детето.⁸⁹ Значајно е во иднина да се преземат соодветни мерки за вклучување на обврската за следење на критериумите утврдени со Општиот коментар бр. 14 во сите други закони и подзаконски акти со кои се регулираат правата на детето.

Потребна е поголема обука и ресурси за инклузија на деца со посебни образовни потреби

Иако училиштата и родителите ги препознаваат образовните асистенти како соодветна поддршка за децата со посебни образовни потреби, моменталните капацитети не ги задоволуваат потребите на сите ученици за овој тип поддршка и истовремено отсуствуваат капацитети кај наставниците во основното и средното образование за подготовка на индивидуални и образовни планови. Во истражувањето спроведено од коалицијата СЕГА, 54 % од вклучените наставници изјавиле дека многу ретко или никогаш не биле вклучени во обуки за работа со деца со ПОП⁹⁰.

⁸⁷ https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

⁸⁸ <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/11/Komparativanaliza-zakoni-za-zashtita-na-deca.pdf>

⁸⁹ <http://mon.gov.mk/content/?id=3288>

⁹⁰ https://www.sega.org.mk/images/pdf/Alternativen_lzvestaj_za_sproveduvanje_na_KPD_vo_RSM_MK.pdf

Донесени се Стратегија и акциски план за заштита на деца од сите форми на насилство

Во декември 2020 година, Владата на Република Северна Македонија ги усвои Стратегијата за заштита на децата од сите форми на насилство (2020-2025) и акцискиот план за 2020-2022 година⁹¹, преку кои се залага за преземање активности за постепено ставање крај на насилството врз децата.

Значајно во овој документ е препознавањето дека е неопходно вклучување на децата во процесот на утврдување мерки за нивна заштита и преку консултации со средношколци се утврдени следните неопходни процеси: поддршка на семејствата за превенирање насилство, обука за родителите како да бидат подобри родители, доверба и можност за комуникација со психолог во училиштето, утврдување механизми за справување со насилна комуникација и можност да ги пријават своите проблеми без страв од последици. Документот го препознава најдобриот интерес на детето како обврска на државата да обезбеди група мерки и заштита и грижа на детето, кои се неопходни за неговата благосостојба, земајќи ги предвид правата и обврските на неговите родители/старатели или други лица што правно се одговорни за грижата за детето.

Врсничко насилство и онлајн врсничко насилство

Во текот на 2020 година се регистрирани случаи на врсничко насилство што биле пријавени во соодветните полициски станици. Од билтените со дневни извештаи на Министерството за внатрешни работи може да се заклучи дека насилството помеѓу малолетниците е присутно, се случува пред или по наставата во близина на училиштето или на пат кон училиште. Регистрирани се случаи на физичко насилство во училиштен двор во денови кога нема настава, како и во автобуси. Нема пријавен ниту еден случај на врсничко насилство за време на наставата.

Онлајн булингот, односно онлајн врсничкото насилство е присутно во големи размери⁹². Поради тоа, неопходно е да се креираат програми и активности за промена на ставовите и однесувањата на учениците, да се поттикнат родителите, наставниот кадар и сите лица што на каков било начин се обврзани за грижа на децата да се насочат и да влијаат врз намалувањето на причините што водат до насилство помеѓу децата. Кон ова, посебно внимание треба да се посвети на психичкото насилство, како што е вербалното задевање, исмевање, исклучување од групата, кои се „невидливи“, не се пријавуваат и не се препознаваат како насилство од

⁹¹ shorturl.at/gnMX4

⁹² <https://www.radiomof.mk/infografik-onlajn-nasilstvo-megju-srednoshkolcite/>

страна на учениците, а претставуваат проблем и товар со кој тие секојдневно се носат.

Случајот „Јавна соба“ ја актуализираше потребата за едукација на деца за заштита на приватност на интернет, препознавање онлајн насилство и родово базирано насилство

Во текот на јануари 2020 година, преку објава на социјалните мрежи од страна на професорка во средно училиште, јавноста беше запознаена со постоење на интернет-групата „Јавна соба“ во која се споделувале слики од девојчиња и жени, почнувајќи од 12-13-годишна возраст.⁹³

Групата содржела слики што биле објавени на незаштитени профили, но и слики што девојките ги праќале до членовите на групата во приватни пораки поради лична комуникација, но без намера и согласност за споделување со трети лица.

По обелоденувањето на случајот, од страна на невладините организации, особено оние што работат со средношколци, беше потенцирано дека ова е проблем што постои, дека децата и родителите немаат доволно информации за да се препознаат како жртви на насилство, а и во случај кога се препознаваат, не се осмелуваат да пријават од страв поради двојна виктимизација.⁹⁴ Од аспект на заштита на правата на децата, случајот „Јавна соба“ ја покажа потребата од образование на учениците, родителите, наставниците за современите форми на насилство (односно насилство преку интернет-платформи), но и за сеопфатно сексуално образование, кое ќе одговори на многу прашања што младите имаат потреба и неопходно е да ги знаат, меѓу кои и прашањето како да се заштитат од сексуално насилство и од насилство на интернет.⁹⁵

Онлајн сексуална злоупотреба и вознемирување деца

Во дневните билтени на MBP е регистриран случај на закана за праќање слики со непристојна содржина што потоа се препраќани на трети лица⁹⁶ и случај на уцена од страна на полнолетно лице за објавување слики со непристојна содржина доколку детето не се согласи на средба во живо⁹⁷, кои повторно ја потенцираат потребата од зајакнување на образованието во однос на заштита и спречување на онлајн обличите на насилство.

93 <https://www.facebook.com/tamara.kupeva/posts/2540285286083026>

94 <https://hera.org.mk/javna-soba-i-nasilstvoto-megu-mladite-e-alarm-za-voveduvane-seksualno-obrazovanie/>, <https://www.radiomof.mk/shto-znae-dete-shto-se-toa-nudes-sluchajot-javna-soba-ja-otvori-pandorinata-kutija/>

95 <https://hera.org.mk/istrazhuvane-osven-vladata-i-roditelite-kazhaa-da-za-voveduvane-seksualno-obrazovanie-vo-uchilishtata/>

96 <https://mvr.gov.mk/dneven-bilten/2044>

97 <https://mvr.gov.mk/dneven-bilten/2032>

Препознаена штетна и несоодветна содржина во учебници за основно и средно образование

Како резултат на голем број реакции во јавноста од страна на физички лица и граѓански организации, Министерството за образование и наука извршило ревизија на 8 (осум) учебници за средно и 4 (четири) учебници за основно образование заклучно со септември 2020 година. Ревидиран е учебник по социологија за втора година средно образование, кој содржеше дискриминаторска содржина и кој промовираше родови стереотипи за улогата на жената⁹⁸, а во октомври 2020 година е повлечен и учебник за петто одделение по македонски јазик поради стереотипни и дискриминаторски содржини.⁹⁹

ПРАВА НА ДЕЦАТА ВО ВРЕМЕ НА КОВИД-19

Ученици не може да следат онлајн настава поради немање соодветна опрема

Преку својата работа на терен, МЗМП регистрираше случаи во кои децата не може да ја следат онлајн наставата затоа што немаат соодветна опрема, односно интернет и компјутер, таблет или мобилен телефон. Во одредени семејства се случува само едно дете да може да ја следи наставата, бидејќи семејството има само еден уред.

Неизедначено спроведување онлајн програма

Онлајн програмата во второто полугодие од учебната 2019/2020 година беше нееднакво спроведувана, односно училиштата започнале со работа во различни термини, користена е неизедначена платформа и процесот се потпираше на помош од дома, а таа помош не била еднаква за сите ученици. Дополнително на ова, не биле во сите училишта ангажирани образовни и лични асистенти во време на онлајн наставата.¹⁰⁰

98 <https://www.fakulteti.mk/news/03092020/revidiran-sporniot-uchebnik-po-sociologija-vo-koj-preljubata-i-abortion-sot-bea-krivichni-dela>

99 <http://mon.gov.mk/content/?id=3457>

100 <http://ombudsman.mk/upload/Posebni%20izvestai/2020/Poseben%20izvestaj%20-E%20nastava%20vo%20ucilis-ta.pdf>

Повреди на мерката за грижа за дете до 10-годишна возраст

И покрај донесената мерка од Владата за ослободување еден родител на дете до 10-годишна возраст од работа поради грижа за детето, сепак се забележани повреди на оваа мерка. Според пријавите до ДИТ, ова е најчесто прекршувана мерка на Владата (28 % од пријавите до ДИТ). Работодавачите при прекршување на правото им се заканувале на работничките со отказ, непродолжување на договорот и неисплаќање минимална плата.¹⁰¹

ПРАВО НА СЛОБОДА НА ДВИЖЕЊЕ

Слободата на движење е уставно загарантирано право според кое секој граѓанин има право слободно да се движи на територијата. Според Уставот, остварувањето на ова право може да се ограничи со закон единствено во случаите кога е тоа потребно поради заштита на здравјето на луѓето. Со прогласувањето на вонредната состојба, слободата на движење беше едно од правата што беа ограничени од страна на извршната власт преку донесување уредби со законска сила и одлуки донесени од Владата. За да се оправда потребата за ограничување на ова право, од нашата држава беше пратено известување¹⁰² до Генералниот секретар на Советот на Европа со барање за член 2 од Протоколот 4 од ЕКЧП.¹⁰³ Покрај известувањето за ограничување одредени права, членот 15 од ЕКЧП не ѝ дозволува на ниту една земја потписничка на ЕКЧП да ги ограничува правата на човекот и на граѓанинот самоволно, па дури и во услови на пандемија. Слободата на движење значи многу за физичкото и за менталното здравје на човекот и не смее да биде ограничена без јасна цел од страна на државата.

Стратегијата на државата за справување со пандемијата уште на самиот почеток се покажа дека се насочува кон користење и воведување мерки за ограничување на слободата на движење. Оправданоста на државата за ваквите мерки беше слична, без оглед на тоа дали станува збор за краток или за подолг период на траење на мерките – страв од преоптоварување на здравствениот систем поради брзото ширење на вирусот.

Уште на почетокот на пандемијата и на регистрирањето заболени лица од вирусот КОВИД-19, на 23 март 2020 година од страна на Владата е донесена одлука за забрана за движење на целата територија од 21:00 часот до 6:00

¹⁰¹ <https://reactor.org.mk/wp-content/uploads/2020/05/%D0%A0%D0%91%D0%94-%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B1.%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%9A%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%94192-1.pdf>

¹⁰² <https://rm.coe.int/09000016809e1288>, Permanent Representation of the Republic of North Macedonia to the Council of Europe, 02 April 2020.

¹⁰³ Слобода на движење.

часот наредниот ден.¹⁰⁴ Во наредниот период забраните беа порестриктивни и се воспостави забрана за движење на населението на територијата во деновите сабота и недела, во временски период од 16:00 часот до 5:00 часот наредниот ден.¹⁰⁵ Нови ограничувања влегоа во сила на 8 април 2020 година, со кои се забрани движењето за сите граѓани на ниво на целата територија, секој работен ден, од понеделник до петок, од 16:00 часот до 5:00 часот.¹⁰⁶ Забраната за движење за време на претстојниот христијански празник Велигден започна на 17 април 2020 година (петок) од 16:00 часот и траеше до 21 април 2020 година (вторник) до 5:00 часот.¹⁰⁷

Сите ограничувања на слободата на движење се укинаа на седницата на Владата одржана на 26 мај 2020 година¹⁰⁸, на која беше донесена и одлука за започнување со работа на угостителските објекти од 28 мај според посебен протокол на работа. Поради воспоставените рестриктивни забрани, на голем број граѓани во претходниот период повеќе пати им беше повредено правото на слобода на движење. Важно е да се напомене дека отстапувањето од инструментите за заштита на човековите права не ги заштитува човековите права, туку во иднина може да донесе нови ограничувања. Во услови на криза, линијата помеѓу неопходните мерки и злоупотребите од власта може да стане многу тенка и поради тоа ваквите мерки треба да бидат пропорционални и оправдани.

ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ И ПРИВАТНОСТА

Нов Закон за заштита на личните податоци

Во областа на заштитата на личните податоци, усвојувањето и влегувањето во сила на новиот Закон за заштита на личните податоци ја одбележа 2020 година. Законот влезе во сила на 24 февруари 2020 година.¹⁰⁹ Овој закон е во целосна согласност и ја транспонира Европската регулатива за заштита на личните податоци, позната како ГДПР.

104 Одлука за забрана и посебен режим на движење на територијата на РСМ („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 72/20).

105 Одлука за дополнување на одлуката за забрана и посебен режим на движење на територијата на РСМ број 72/20, 74/20 и 76/20 („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 78/20, Заклучок на Владата од 28-та седница од 25.3.2020 г.

106 Заклучок од 36-та седница од 5.4.2020, Одлука за изменување на Одлуката за забрана и посебен режим на движење на територијата на Република Северна Македонија бр. 72/20, 74/20, 76/20, 78/20 и 89/20 објавена во „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 90/20.

107 40-та седница од 3.4.2020 г., Одлука за изменување на Одлуката за забрана и посебен режим на движење на територијата на Република Северна Македонија бр. 72/20, 74/20, 76/20, 78/20 и 89/20, 92/20 објавена во „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 100/20.

108 Одлука на Владата на 57 седница одржана на 26 мај 2020 година

109 https://dzlp.mk/sites/default/files/u4/zakon_za_zastita_na_licnite_podatoci.pdf

Со новиот закон се предвидени 18 месеци како период за транзиција, односно период што ѝ е даден на Агенцијата за заштита на личните податоци, но и на контролорите и на обработувачите на личните податоци за да го усогласат своето работење со одредбите на новиот закон до 24 август 2021 година. Македонското здружение на млади правници изготви анализа со наслов „Влијанието на Законот за заштита на личните податоци во работата на организациите на граѓанскиот сектор“¹¹⁰, која ги воочува ефектите и влијанието на новиот закон во секојдневното работење на невладиниот сектор.

Како позначаен настан во земјата во однос на заштитата на личните податоци е и потпишувањето на Протоколот за модернизација на Конвенцијата за заштита на личните податоци во однос на автоматската обработка на личните податоци (Конвенција 108), и таа ќе треба да се ратификува од Собранието на нашата држава.

Пресуди на Европскиот суд за човекови права

Оваа година се донесени две пресуди од Европскиот суд за човекови права во кои се утврдува повреда на член 8 од Конвенцијата за заштита на човековите права, а кој се однесува на правото на почитување на приватниот живот.

Во првиот случај „Трајковски и Чиповски против Република Северна Македонија“¹¹¹, Судот утврдил дека со земањето и чувањето на ДНК-материјалот на апликантите, како лица осудени за кривични дела, од страна на Министерството за внатрешни работи, проследено со отсуство на доволно заштитни мерки достапни на апликантите, државата не успеала да постигне рамнотежа помеѓу јавниот интерес и приватниот интерес на апликантите. Со тоа, чувањето на ДНК-материјалот на апликантите претставува непропорционално мешање во правото на приватниот живот и претставува повреда на правото на почитување на приватниот живот.

Во вториот случај „J.M и A.T. против Република Северна Македонија“¹¹², Судот повторно утврдил повреда на членот 8 од Конвенцијата, поради тоа што на полицијата ѝ биле откриени/направени достапни медицинските податоци на две лица без законски основ. Станува збор за лица што примале метадонска терапија, при што целата листа на пациенти ѝ била дадена на

110 https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/10/Analiza-1-Vlijanieto-na-Zakonot-za-...pdf?utm_source=newsletter&utm_medium=email&utm_campaign=povik_za_obuka_povik_za_grant&utm_term=2020-11-15

111 [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%2263320/13%22\],%22documentcollection-id%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%222001-200816%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%2263320/13%22],%22documentcollection-id%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%222001-200816%22]})

112 [https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR1uw2GGRNGfUD35QmKOzv7PuQMNRQ2SiKGP9HdJaAp-Ff8XsAeXCZLxBJ3A#%22documentcollectionid%22:\[%22JUDGMENTS%22\],%22itemid%22:\[%222001-205146%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR1uw2GGRNGfUD35QmKOzv7PuQMNRQ2SiKGP9HdJaAp-Ff8XsAeXCZLxBJ3A#%22documentcollectionid%22:[%22JUDGMENTS%22],%22itemid%22:[%222001-205146%22]})

полицијата. Во пресудата, покрај останатото, Судот утврдил дека судовите во нашата земја не успеале да постигнат рамнотежа помеѓу заштитата на правата на приватност на пациентите наспроти правото на полицијата да има пристап до чувствителни лични податоци без судска наредба.

Кризата предизвикана од КОВИД-19 и заштита на личните податоци

Во однос на состојбата со пандемијата предизвикана од КОВИД-19 во нашата држава, од аспект на заштитата на личните податоци и приватноста, може да се заклучи дека на повеќе наврати од страна на институциите и граѓаните не беа почитувани основните начела на Законот за заштита на личните податоци. Во таа насока, во Куманово на почетокот на пандемијата на социјалните мрежи беа објавени сликани списоци со лични податоци (име, презиме, адреса и матичен број) на лица од Куманово заболени од корона вирусот. Од страна на Агенцијата за заштита на личните податоци беше објавено укажување дека тоа претставува повреда на правото на заштита на личните податоци и претставува кривично дело. Исто така, поднесена беше кривична пријава против непознато лице за незаконско објавување лични податоци. Согласно законот, објавувањето податоци што се однесуваат на здравјето на луѓето е забрането, освен во случаи утврдени со закон.

Државниот здравствен и санитарен инспекторат најави¹¹³ дека ќе бидат објавени имињата на граѓаните што одбиваат да добиваат наредби за самоизолација за спречување на ширењето на вирусот, при што од страна на Агенцијата за заштита на личните податоци им беше доставено известување за законитоста на објавувањето на личните податоци. Од страна на ДЗСИ сепак беше објавен список од 138 граѓани што не добиле решение за самоизолација¹¹⁴. Податоците што беа објавени за лицата се: име, презиме и адреса на живеење, а за дел од лицата е објавен само градот, но не и адресата на живеење.

Од страна на Министерството за здравство, како алатка за спречување на ширењето на вирусот беше објавена мобилна апликација за следење контакти (СтопКорона) за потенцијална изложеност на КОВИД-19. Самата веб-страница¹¹⁵ каде што е поставена апликацијата не користи криптографски

113 <https://mms.mk/146474/%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%BA/>

114 Нова ТВ | ДЗСИ објави 138 македонски граѓани кои не примиле решенија за самоизолација Нова ТВ (novatv.mk)

115 <https://stop.koronavirus.gov.mk/>

протокол и на самата страница се укажува дека не е безбедна за користење. Апликацијата првично не ги исполнуваше законските услови/обврски за заштита на личните податоци, што доведе до тоа и самата апликација да има мал број корисници, а дополнително Агенцијата за заштита на личните податоци изврши надзор над законитоста на обработката на личните податоци, при што утврди многубројни прекршувања на законот.

За време на одржувањето на вонредните парламентарни избори, веб-страницата на Државната изборна комисија беше нападната од хакерска мрежа¹¹⁶. Ова укажа на несоодветното применување на прописите за заштита на личните податоци. Освен веб-страницата на Државната изборна комисија, нападнати беа и повеќе веб-страници на државни институции, како што се Министерството за образование и наука и Министерството за здравство, што ја доведува во прашање доследноста на усвојување и спроведување на прописите за заштита на личните податоци во државните институции.

Претставки на граѓаните во врска со заштитата на личните податоци

Во 2020 година, врз основа на претставките што беа поднесени од страна на граѓаните на РСМ до Агенцијата за заштита на личните податоци, во однос на заштитата на нивните лични податоци и приватноста, граѓаните се жалат на нарушување на приватноста и заштитата на личните податоци на социјалните мрежи, видеонадзор во станбени згради/приватни домови, објавување на личните податоци од изборниот регистар од страна на Државната изборна комисија, како и за номинирање на офицерите за заштита на личните податоци.

ПРАВО НА ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

Правото на здравствена заштита е заштитено со Уставот на РСМ. Остварувањето на ова право е уредено и разработено во Законот за здравствена заштита¹¹⁷, Законот за здравствено осигурување¹¹⁸ и други прописи. Граѓанинот има право и должност да го чува и да го унапредува сопственото здравје и здравјето на другите. Со цел остварување на ова право, секој поединец има право на пристап до здравствени услуги потребни за заштита на неговото здравје. Пристапот до

116 <https://a1on.mk/macedonia/mvr-utvrdi-hakerski-napad-vrz-veb-stranicata-na-dik-na-denot-na-izborite-se-baraat-storitelite/>

117 <http://zdravstvo.gov.mk/wp-content/uploads/2018/01/ZAKON-ZA-ZDRAVSTVENATA-ZASHTITA-zakлучno-so-br-37-od-2016.pdf>

118 <http://www.fzo.org.mk/WBStorage/Files/27.%20ZAKON%20ZA%20ZDRAVSTVENOTO%20OSIGURUVAWE%20pre-cisten%20do%20142%20od%202016.pdf> („Службен весник на РСМ“ 142/16, 171/17 и 275/19).

здравствената заштита мора да биде еднаков за сите, без дискриминација врз основа на финансиската состојба, местото на живеење, видот на болеста или времето потребно за пристап до здравствената заштита.

Правото на пристап до здравствена заштита беше ставено пред исклучителен предизвик со справувањето со пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19.

Пристапот до здравствена заштита во време на КОВИД-19

На почетокот на март 2020 година, набргу по регистрирањето на првите заболени од вирусот КОВИД-19, Министерството за здравство започна со креирање планови и спроведување мерки за справување со можна криза на здравствениот систем што би била предизвикана од вирусот. Во истиот период, матичните лекари бараа снабдување со заштитна опрема од страна на надлежното министерство¹¹⁹. Пред прогласувањето вонредна состојба во државата, министерот за здравство донесе наредба за мерки на мобилизација, организација и распоред на работата и работното време на здравствените установи.¹²⁰

Кон крајот на март 2020 година, министерот за здравство ги повика граѓаните да применуваат примарно телефонска и електронска комуникација со здравствените установи, освен при неопходна здравствена потреба, и да се почитуваат стручните препораки од матичните лекари за зачувување на здравјето и за правилно лекување.¹²¹ Исто така, во втората половина на март, кога во државата имаше приближно 300 регистрирани пациенти заболени од КОВИД-19, се откажаа редовните прегледи закажани во системот „Мој термин“, како и голем број хируршки интервенции.¹²² По намалувањето на рестриктивните мерки за заштита од КОВИД-19, кон средината на јули 2020 година, во државата се вршеле само неопходни оперативни зафати за кои била потребна итна медицинска интервенција.

За хронично болните, на кои им бил потребен оперативен зафат што не бил итен, почнале да се закажуваат термини во втората половина на јули 2020 година. Матичната докторка Лилија Чолакова Дервишова, претседателка на Здружението на приватни матични лекари, за „Нова Македонија“ изјавила:

119 <https://www.slobodnaevropa.mk/a/30482244.html>

120 <https://mms.mk/122672/%d0%bc%d0%b8%d0%bd%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%be%d1%82-%d0%b7%d0%b0-%d0%b7%d0%b4%d1%80%d0%b0%d0%b2%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be-%d0%b4-%d0%be%d0%bd%d0%b5%d1%81%d0%b5-%d0%bd%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%b4/>

121 <https://kanal5.com.mk/filipche-da-se-odnesuvame-odgovorno-i-bez-panika-so-shto-kje-go-zashtitime-zdravstveniot-sistem/a414968>

<http://zdravstvo.gov.mk/telefonaska-linija-za-konsultacija-i-sovetuvanje-na-lica-so-demencija-i-nivni-neguvateli-vo-period-so-spravuvanje-so-kovid-19/>

<http://zdravstvo.gov.mk/preporaki-za-pacienti-so-bubrezhni-zaboluwanja-pacienti-na-dijaliza-i-pacienti-so-transplantiran-buberg-vo-uslovi-na-pandemija-so-covid-19/>

<http://zdravstvo.gov.mk/preporaki-za-hronichni-pacienti-so-revmatski-zaboluwanja/>

122 <https://www.24.mk/details/otkazhani-rechisi-128-000-pregledi-od-moj-termin>

„...Грижата за здравјето на луѓето мора да има континуитет. Во овој период оние што имаат хронични заболувања многу тешко доаѓаат до термини за преглед, а не, пак, за операции. Сите хронични болни се ставени во втор план. Во државата постои морталитет и од многу други болести. Се отежна целокупниот процес...”¹²³

Во втората половина на август 2020 година, Министерството за здравство соопшти дека согласно епидемиолошката состојба предизвикана од КОВИД-19 во државата веќе може да се закажуваат прегледи и интервенции во електронскиот систем „Мој термин“. Сите јавни здравствени установи веќе ги креираат термините за прегледи и интервенции во септември.¹²⁴

Кризата предизвикана од корона вирусот, многу брзо по појава на првите случаи на заболени, доведе до ограничување на пристапот до здравствена заштита, односно таканаречено телефонско лекување¹²⁵ на пациенти на кои им биле потребни редовни прегледи или прегледи предизвикани од моменталната состојба, чија сериозност не би можела да се утврди преку далечинска комуникација со стручно медицинско лице. Иако од март до август нема рапиден пораст на новозаболени од КОВИД-19, ниту преоптоварување на болничките капацитети, пет месеци граѓаните немаат непречен пристап до здравствени услуги во јавните здравствени установи, што е спротивно на сите важечки прописи. Со оглед на наглиот пораст на бројот на заболени од КОВИД-19 во октомври и реалната оптовареност на капацитетите на здравствениот систем, пристапот до здравствени услуги продолжува да биде ограничен до декември 2020 година.

Државата им овозможи на приватните болници да обезбедуваат услуги за здравствена заштита од КОВИД-19

Владата на РСМ усвои Уредба со законска сила за примена на Законот за здравствената заштита за време на вонредна состојба со која се овозможува приватните здравствени установи, кои се надвор од мрежата на здравствени установи што вршат дејност за интензивна нега и терапија, да ја вршат оваа дејност во мрежата на здравствените установи за давање здравствени услуги на пациенти заболени од КОВИД-19. Обемот и видот на здравствени услуги што се укажуваат од приватните здравствени установи се регулира

¹²³ shorturl.at/zHMT1

¹²⁴ <https://plusinfo.mk/mo-termin-e-vo-funkci-a-pregledi-i-intervencii-od-septemvri/?fbclid=IwAR0praB5SJMGO4G-WzrTAiHDNhRsRnEwhur1eAUyWfwXw5HksS0AoWRqs-IE>

¹²⁵ <http://zdravstvo.gov.mk/preporaki-za-pacienti-so-bubrezhni-zaboluvanja-pacienti-na-dijaliza-i-pacienti-so-transplantiran-buberg-vo-uslovi-na-pandemija-so-covid-19/>

со договор што го склучува Фондот за здравствено осигурување.¹²⁶

Со дополнувањето на Уредбата со законска сила за примена на Законот за здравствената заштита за време на вонредна состојба, приватните здравствени установи што се надвор од мрежата на здравствените установи, кои даваат здравствени услуги за детекција/откривање на КОВИД-19 со ПЦР-метода во микробиолошка лабораторија, оваа услуга ќе ја вршат во мрежата на здравствените установи.¹²⁷ Приватните здравствени установи, во рамките на вршењето на дејноста за интензивна нега и терапија, даваат здравствени услуги и за заразната болест КОВИД-19 за пациентите примени во установата, кај кои во текот на укажувањето на здравствените услуги за дијагностицирање, лекување, третман, нега и рехабилитација во установата е утврдено присуство на причинителот за заразната болест, вирусот Sars-Cov-2.¹²⁸

Меѓутоа, покрај работењето „во полза“ на заштитата на здравјето на граѓаните, приватните здравствени установи во овој период остваруваат значителен профит од вршењето на услугата за откривање на КОВИД-19 во микробиолошка лабораторија и давање болничка нега на пациенти заболени од КОВИД-19. За вршењето на услугите за време на пандемијата нема никаква регулатива за формирање на цената од страна на приватните установи.

Граѓанските организации бараат државата да преземе мерки за обезбедување еднаков пристап до правото на здравствена заштита

Државата е носител на обврската за заштита на правото на здравје. Здравствената заштита е дејност од јавен интерес, независно дали се врши во јавни или во приватни здравствени установи. Владата и Министерството за здравство се должни да обезбедат остварување на јавниот интерес и во кризна состојба во каква што се наоѓа државата.

Наглото зголемување на новозаболените од КОВИД-19, заедно со недоволниот број оздравени за да се ослободи место за новите пациенти што треба да бидат хоспитализирани, неизбежно го наметнува прашањето за универзалното право на пристап до здравствена заштита. Во услови кога 85 000 македонски граѓани живеат со 40 денари дневно и речиси секој четврти

126 Уредба со законска сила за примена на Законот за здравствената заштита за време на вонредна состојба, „Службен весник на РСМ“ бр. 76/2020, достапна на: <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/03/%d0%b7%d0%b4%d1%80%d0%b0%d0%b2%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%bd%d0%b0-%d0%b7%d0%b0%d1%88%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b0.pdf>

127 Уредба за изменување и дополнување на Уредбата со законска сила за примена на Законот за здравствената заштита за време на вонредна состојба, „Службен весник на РСМ“ бр. 84/2020, достапна на: <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/03/izmeni-zdravstvena-zashtita.pdf>

128 Уредба со законска сила за изменување и дополнување на Уредбата со законска сила за примена на Законот за здравствената заштита за време на вонредна состојба, „Службен весник на РСМ“ бр. 169/2020, достапна на: <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/06/izmena-Zakon-za-Zdravstvena-zashtita.pdf>

преживува со помалку од 126 денари на ден, приватните здравствени услуги од илјадници евра не може да се сметаат како овозможен пристап за ползување на ова човеково право. Пандемијата предизвика јавните здравствени установи да бидат преполнети со пациенти и да не може да им дадат здравствена нега на сите граѓаните заболени од КОВИД-19 на кои им е потребно болничко лекување, а лекувањето во приватните болници со превисоко поставените цени од нивна страна претставува привилегија за малкумина.

Граѓанските организации побараа државата да воспостави регулативна рамка за утврдување на лекувањето поврзано со КОВИД-19, кое граѓаните го покриваат со лични средства во приватните здравствени установи според примерот на определениот максимален износ за плаќање учество со лични средства (партиципација) во јавното здравство во согласност со ценовникот на здравствени услуги на Фондот за здравствено осигурување, како и да се склучат договори помеѓу Фондот за здравствено осигурување со сите акредитирани лаборатории за ПЦР-тест за утврдување присуство на вирусот Sars-CoV-2 или да се овозможи покривање на трошоците, односно нивно рефундирање.¹²⁹

Државниот санитарен и здравствен инспекторат врши инспекциски надзор над болниците за време на пандемијата

Државниот санитарен и здравствен инспекторат спровел девет вонредни инспекциски надзори за пациенти на помлада возраст, кои починале од компликации на КОВИД-19. Од почетокот на пандемијата до денес ДСЗИ иницирал и завршил 21 вонреден инспекциски надзор.¹³⁰ По извршениот инспекциски надзор во Клиничката болница во Битола, на болницата ѝ било наложено обезбедување адекватна просторија за починати пациенти или проширување на моргата¹³¹ што ќе одговори на потребите. Во однос на изолираноста на пациентите со паравани, тие биле веќе поставени и биле задоволени основните критериуми почитувајќи ги правата за приватност од Законот за правата на пациенти.¹³²

129 https://myla.org.mk/2020/11/%d0%b4%d0%b0-%d1%81%d0%b5-%d1%81%d1%82%d0%b0%d0%b2%d0%b8-%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%98-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%84%d0%b8%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%be%d1%82%d0%be-%d0%b2%d0%be-%d0%b2/#_ftn4

130 <https://360stepeni.mk/dszi-sproveduva-devet-inspektsiski-nadzori-za-okolnostite-pod-koi-pomladi-patsienti-pochinale-od-kovid/>

131 Оддел во болница каде што се оставаат привремено телата на непознати мртвци или каде што се врши аутопсија.

132 <https://www.novamakedonija.com.mk/makedonija/%D0%B8%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B8-%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%B-D%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%BF%D0%BE-%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B-D%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BF/>

БЕЗДРЖАВЈАНСТВО, АЗИЛ И СТРАНЦИ

ПРАВО НА ДРЖАВЈАНСТВО И ПРАВЕН ИДЕНТИТЕТ

Лице без државјанство е лице што ниту една држава не го признава како свој државјанин согласно нејзините закони и прописи. Бездржавјанството е состојба на ранливост. Лицата што се бездржавјани најчесто немаат пристап до здравствена заштита, образование, вработување, социјална помош и се во ризик да бидат приведени поради непоседување документи со кои би го докажале нивниот идентитет. Токму поради ова, лицата без државјанство живеат на маргините на општеството.

Постапка за упис во матичната книга на родените

Во однос на постапката за упис во матичната книга на родените, нема некои промени ниту подобрувања во текот на 2020 година. Постапките сè уште траат повеќе години, а доказната постапка е заснована врз арбитрарно одлучување на службеното лице во однос на тоа кои докази е потребно да се достават за поткрепа на барањето за дополнителен упис и се разликуваат од случај до случај. Во одредени случаи, за деца што се родени во болница и за кои има службен доказ за раѓањето се инсистира на дополнителни докази, како што се, на пример: изјави, потврди од педијатар, во некои случаи и ДНК-анализа, што дополнително ја усложнува и ја одолжува постапката.

Во февруари 2020 година беше донесен Законот за неевидентирани лица во матична книга на родени¹³³, со кој е предвиден упис во посебна матична книга на родените на лицата евидентирани со јавниот повик, лицата за кои е поведена постапка за дополнителен упис пред јавниот повик и кои сè уште се во постапка, како и за деца што се родени по јавниот повик, а кои не може да се запишат во редовна постапка. Рокот за поднесување на барањето е 6 месеци од влегувањето во сила на законот.

Поради пандемијата предизвикана од коронавирусот, Владата на РСМ донесе Уредба со законска сила со која, поради прогласената вонредна состојба во земјата, го одложи применувањето на законот.¹³⁴ Законот започна да се применува во октомври 2020 година, а рокот за поднесување

¹³³ <https://www.pravdiko.mk/zakon-za-neevidentirani-litsa-vo-maticna-kniga-na-rodeni/>

¹³⁴ Уредба со законска сила за примена на Законот за неевидентирани лица во матична книга на родени за време на вонредната состојба, „Службен весник на РСМ“ бр. 140/20.

на барањата е до 31 декември 2020 година. Државата и натаму нема интерес да донесе системско решение за овој проблем, со кое истовремено ќе го реши проблемот, но и ќе превенира во иднина да се јавуваат вакви случаи.

Постапка за регулирање на престој

Во однос на лицата без државјанство, кои се долготрајни вообичаени жители, во јуни 2019¹³⁵ влезе во сила новиот Закон за странци. Во член 132 од овој закон, законодавецот предвиде новини во однос на регулирањето на престојот на лицата што биле државјани на СФРЈ, а кои во РСМ на 8 септември 1991 година имале пријавено живеалиште и продолжиле да живеат на нејзината територија, како и нивните деца постари од пет години. Согласно овој член, оваа категорија затекнати странци или долготрајни вообичаени жители ќе се стекнат со право на постојан престој.

Ова е позитивна новина што е воведена со новиот Закон за странци, бидејќи оваа категорија лица, кои не се запишале ниту во државјанството на земјата на потекло, ниту во државјанството на РСМ, имале големи проблеми во однос на регулирањето на својот престој. Од страна на претставници на МВР – Одделение за странци и реадмисија, посочено беше дека е потребно овие лица да поднесат барање за постојан престој, а постапката трае приближно четири месеци, и доколку МВР одлучи позитивно, ќе биде донесено решение со кое на овие лица ќе им се признае правото на постојан престој. 8 (осум) месеци по поднесените барања за постојан престој, МВР сè уште нема донесено решение за нив. Со ваквото однесување, МВР грубо ги крши законските рокови за одлучување во управна постапка на штета на лицата без државјанство.

Постапка за прием во државјанство

Во оваа постапка секојдневно сме сведоци на кршење на правата на лицата без државјанство. Најчесто тие се однесуваат на носењето решение со кое на лицата им се одбива барањето за прием во државјанство поради закана за безбедноста и одбраната на земјата, а во тоа решение не се образложува поради кои причини е одлучено така. Со тоа, на одбиениот барател не му се дава право на ефективен правен лек, затоа што не знае во која насока да го обжали ова решение во услови кога против лицето не се води никаква постапка за загрозување на безбедноста, приложувајќи доказ дека е неосудувано и неказнувано.

Во поголем број случаи се појавува проблем кога на лице, кое поради самиот статус на бездржавјанство е ранлива категорија лице и во социјален

135 <https://mvr.gov.mk/zakon/21>

ризик, му се бара да приложи доказ дека е вработено или дека е корисник на старосна пензија, за да оствари право на натурализација, иако законот не прецизира што се смета за доказ за обезбедена издршка. Тоа се случува и кога лицето што живее во објект што е нелегализиран, најчесто во постапка за легализација, не може да достави доказ за сместување, па поради тоа е одбиено неговото барање за прием во државјанството на РСМ.

ПРАВО НА АЗИЛ И ИНТЕГРАЦИЈА НА БЕГАЛЦИ

Постапка за признавање право на азил

Заклучно со октомври 2020 година, МЗМП застапуваше 62 нови баратели на азил во РСМ, и тоа 28 мажи, 9 жени и 25 деца, од кои 19 непридружувани деца. Вкупната бројка на баратели на азил во РСМ согласно податоците на здружението до октомври 2020 година е 176. Секторот за азил при МВР призна статус на лице под супсидијарна заштита на две непридружувани деца од Авганистан. Во 2020 година, МВР не призна ниту еден статус на признаен бегалец. Во 2020 година, за првпат во последните неколку години, МВР не додели заштита на дете барател на азил со основан страв од прогон и го одби неговото барање. Исто така, МВР не додели статус и на семејство бегалци што имаа потреба од меѓународна заштита – самохран татко со две деца од Авганистан, а со тоа е извршен различен третман во однос на самохраните мајки што барале заштита и ја добиле во текот на претходните години.

Судската заштита пред управните судови на барателите на азил во РСМ е долга и неефикасна

Заклучно со октомври 2020 година, УС на РСМ донел 12 пресуди, додека, пак, Вишиот управен суд донел 22 пресуди во однос на прашања поврзани со азилот и меѓународната заштита, каде што МЗМП било активно вклучено во процесот на застапување. Во постапките пред Управниот и Вишиот управен Суд е забележано дека постои одолжување на постапката и непочитување на предвидениот законски рок од 2 месеци, односно итно одлучување. Постапката пред УС на РСМ до донесувањето пресуда, во просек, трае 266 дена, додека, пак, постапката пред Вишиот управен суд на РСМ трае 525 дена од поднесувањето на жалбата, со што се прекршува правото на судење во разумен рок загарантирано со ЕКЧП и правилото за итност на постапката предвидено во ЗМПЗ. Заклучно со октомври 2020 година, не беше одржана ниедна усна расправа пред управните судови, ниту, пак, беше одлучено мериторно со полна јурисдикција во предметите од областа на азилот.

Со новиот Закон за управните спорови¹³⁶ е предвидено дека во прилог на тужбата мора да се достави оригинал управен акт или негов заверен препис против кој се поднесува тужбата. Со оваа одредба, со која се наметнуваат дополнителни трошоци за потенцијалните тужители, само се отежнува остварувањето на нивното право за водење управен спор за заштита на нивните правни интереси.

Незаконски враќања (push-backs) на баратели на азил

Во мај 2020 година, еден барател на азил беше незаконски вратен во Грција надвор од формална постапка, без процена на случајот и без согледување на ранливоста на барателот. По неформалната депортација, МЗМП стапи во контакт со барателот преку социјални мрежи, кој бараше помош и кажа дека прво бил истепан/физички нападнат од полицијата, па потоа бил депортиран против негова волја. Од надлежните органи не постоеше конкретен одговор каде се наоѓа барателот. Во август 2020 година, повторно неформално беа депортирани баратели на азил, и тоа 19 лица од Авганистан, односно 4 семејства, меѓу кои имаше и 8 деца. Тие се изјаснија дека сакаат да поднесат барање за азил во Прифатно-транзитниот центар „Табановце“, но од страна на полицијата беа упатени за сместување во ПТЦ „Винојуг“. Барателите претходно беа дел од инцидент во кој беа нападнати од криумчарот и молеа да бидат заштитени. Сепак, тие не стигнаа до ПТЦ „Винојуг“, а одговорот од надлежните беше дека не изразиле волја за да поднесат барање за азил.

Оневозможен пристап на пазарот на труд за барателите на азил

На барателите на азил не им е овозможено остварување на правото на слободен пристап на пазарот на труд што е предвидено со Законот за меѓународна и привремена заштита¹³⁷. Причината за ова е непостоење законска можност за определување матичен број на барателите на азил, како еден од условите тие да бидат заведени во Агенцијата за вработување на РСМ и да имаат пристап до пазарот на труд. На барателите им се прекршува ова основно право, кое иако е законски предвидено, неговата реална примена во практиката не е можна поради непостоење начин за решавање на ова прашање.

136 <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2013/11/Zakon-za-upravni-sporovi-17-05-2019-so-primena-od-25-05-2020-.pdf>, член 25 став 3.

137 <http://www.slvesnik.com.mk/issues/18ac862584c948a192866b390dd7abba.pdf>, страна 24, член 61.

Остварување права пред Управата за водење на матичните книги

Согласно Европската конвенција за човекови права и позитивното право во РСМ, на секој човек му се гарантира правото на брак доколку ги исполнува законските услови. Меѓутоа, при обид за остварување на ова право од страна на барател на азил, постапката траеше долго од непознати причини. Во овој случај, надлежните служби не знаат да постапат соодветно и со тоа се повредува ова основно човеково право. Поради тоа, МЗМП, освен тоа што поднесе тужба до Управниот суд, поднесе тужба и до граѓанскиот суд за утврдување повреда на правото на брак. Во одговорот на тужбата, институциите наведоа дека барател на азил нема право да склучи брак во земјата, иако таква забрана не е предвидена со ниту еден пропис.

Од друга страна, во постапката за склучување брак на лице со признаено право на азил поради супсидијарна заштита или признаен бегалец, како потребни документи што ги бара Управата за водење на матичните книги се документите од земјата на потекло: Извод од матичната книга на родени и Уверение за слободна брачна состојба. Во постапките за признавање татковство пред Управата за водење на матичните книги за децата родени во вонбрачна заедница чии родители се лица со признаено право на азил, како потребни документи се бараат документите за родителите од нивната земја на потекло, и тоа: Извод од матичната книга на родени и Уверение за слободна брачна состојба, што не беше случај пред 2017 година. Не е јасно зошто овие документи се барани од страна на овие органи, и покрај тоа што е познато дека овие лица се со признаено право на азил во РСМ, а со тоа тие се под меѓународна заштита и не можат и не сакаат да остварат контакт со нивната земја на потекло поради опасност за нивната безбедност.

Во 2020 година не беше овозможено признавање татковство од страна на македонски државјанин за новороденче на барателка на азил, која ја поднела потребната документацијата, иако со истите документи минатата година се извршил упис и се признало татковството на нејзиното прво дете од истиот татко. Од страна на УВМК беше побаран Извод од матичната книга на родени од земја на потекло и Уверение за слободна брачна состојба не постаро од 6 месеци, без да се земе предвид фактот дека таа е барател на азил во земјата. Притоа, со истиот извод од родени, иако постар, извршен е упис на детето во матичната книга на родени, без да се дозволи признавање на татковството. Дополнително, на барателката без образложение ѝ беше посочено дека може да бара признавање на татковството пред суд или од Центарот за социјална работа, кои покрај УВМК, и тие се надлежни органи за оваа проблематика.

Пречки при остварување на правото на државјанство

Во постапките за прием во државјанството на РСМ на лицата со признаено право на азил, иако е постигнат главниот услов за законски престој од 8 (осум) години за лице под супсидијарна заштита и 6 (шест) години за признаен бегалец во РСМ, како пречка во процесот на натурализација се некои од условите предвидени во Законот за државјанство¹³⁸. Тоа се потребните документи од земјата на потекло: Уверение дека не се води кривична постапка, Уверение од криминално досие и доказ за отпуст од досегашното државјанство.

Покрај овие документи, Секторот за државјанство при МВР бара и документи од матичната држава што не предвидени со закон, како што се: Извод од матичната книга на родени и Уверение за слободна брачна состојба, ако лицето е во брак. Во однос на потребниот доказ за местото на живеење во постапката за прием во државјанство на РСМ, согласно условите предвидени во Законот за државјанство, странецот треба да „има обезбедено живеалиште“. Повеќето од лицата под супсидијарна заштита живеат во најмени куќи што се во постапка на легализација, поради поволна цена на закупнина, или се предмет на оставинска постапка и сопствениците на овие куќи не поседуваат имотен лист. Секторот за државјанство по свое толкување како доказ за обезбедено живеалиште го смета поседувањето имотен лист или договорот за закуп заверен на нотар¹³⁹, иако тоа не е предвидено со Законот за државјанство.

СОСТОЈБА ПРЕДИЗВИКАНА ОД КОВИД-19

Карантинско сместување за време на пандемијата предизвикана од коронавирусот без постоење правен основ

За време на пандемијата предизвикана од коронавирусот беше прогласена вонредна состојба на територијата на цела држава. На седница на Владата од 25.3.2020 година е донесен заклучок дека сите баратели на азил и лица што нерегуларно престојуваат во РСМ, а се затекнати на нејзината територија, ќе бидат во 25-дневен карантин во Прифатно-транзитниот центар „Винојуг“ за време на вонредната состојба. Меѓутоа, лицата продолжија да бидат сместувани во ПТЦ „Винојуг“ и по завршувањето на вонредната состојба,

¹³⁸ <https://mvr.gov.mk/Upload/Documents/1.Zakon%20za%20drzavjanstvoto%20na%20RM%2067-92.pdf>, член 7.

¹³⁹ За склучување договор за закуп, кој е заверен на нотар, потребен е имотен лист за објектот што се издава под закуп.

без да постои правен основ за таквото незаконско држење во центарот. На тој начин повредено е правото на слобода на движење на овие лица. Освен тоа, државниот карантин за граѓани на РСМ изнесуваше 14 дена и нејасно е од кои причини 25-дневниот карантин се согледа како „соодветен“ број на денови за барателите и лицата што нерегуларно транзитираат низ земјава.

За време на ограничувањето на слободата на движење, на лицата им беше дозволено да излезат само двапати за тоалет од контејнерот во кој беа задржани, и тоа во придружба на службено лице од МВР. По поднесени жалби до МТСП против решенијата за сместување, МТСП како второстепен орган не одлучи со решение, туку достави одговор во кој е наведено дека сместувањето е согласно член 61 став 5 од Законот за меѓународна и привремена заштита, не споменувајќи го заклучокот на Владата по кој е донесено решението. Во последниот одговор на МТСП по жалба поднесена против решение за карантинско сместување истакнато е дека карантинското сместување ќе трае 15 дена, освен со приложување негативен ПЦР-тест поради препораките на здравствените работници, претходно донесениот заклучок на Владата на РСМ и членот 61 од ЗМПЗ.

Права на странци и мигранти

1. Кризната состојба на северната и јужната граница на РСМ беше продолжена и во 2020 година, а статусот на транзитните центри остана недефиниран шеста година по ред. МЗМП поднесе барање за информации од јавен карактер до ЦУК, МВР и МТСП како релевантни институции и постави прашање за видот на привремените транзитни центри „Винојуг“ и „Табановце“, поточно дали станува збор за отворени или за затворени центри. Од МВР е доставен одговор дека „привремено транзитните центри ‘Винојуг’ и ‘Табановце’ се објекти од отворен тип што не се во надлежност на МВР“, додека, пак, МТСП го одговори следното: „Во делот на надлежностите за модел на функционирање на двата Прифатно-транзитни центри: Прифатно-транзитниот центар ‘Винојуг’ – Гевгелија и Прифатно-транзитниот центар ‘Табановце’ – Куманово се од затворен тип“.

Не само што називите на транзитните центри не се усогласени, туку и различни се одговорите на прашањето дали во тие транзитни центри е ограничена слободата на движење на мигрантите и бегалците. Ова е клучно прашање, со оглед на тоа што на ваков начин и без соодветна регулатива се доведува во прашање почитувањето на човековите права на овие лица. Со новонастанатата состојба предизвикана од КОВИД-19, во транзитните центри беше намален обемот на мигранти што се сместуваа, па беа прифатени само ранливи категории, и тоа според процена на полицијата, без утврден правилник или систем за прием на лица во центрите. Од друга страна, во ПТЦ „Винојуг“ се сместуваат сведоци во кривични постапки против сторители на кривично дело

криумчарење, а центарот претставува и карантинско сместување за баратели на азил.

2. Најголемиот дел од мигрантите што транзитираа и беа регистрирани потекнуваа од Авганистан и од Пакистан, а погоре на листата се забележуваа и странци од Сирија, Мароко и Бангладеш. Голем процент од луѓето што транзитираат се мажи самци, но забележани се и семејства, деца и непридружувани деца. Практиката на незаконски враќања (push-backs) продолжи со зголемен интензитет во текот на 2020 година.¹⁴⁰ Дел од мигрантите што биле пресретнати и откриени од страна на полицијата за време на акциите за спречување криумчарење мигранти биле пратени во Прифатно-транзитниот центар „Винојуг“, од каде што потоа се вратени во Грција во отсуство на формална постапка за враќање. Согласно податоците на МЗМП, од почеток на годината до крајот на октомври на овој начин биле вратени вкупно 26 815 мигранти, што е повеќекратно зголемување споредено со истиот период минатата година. Од почетокот на пандемијата предизвикана од коронавирусот, полицијата престана и со регистрирање на бегалците/мигрантите што беа упатени во ПТЦ „Винојуг“. Од аспект на правата на мигрантите што биле вратени, проблематично е тоа што не биле земен предвид нивните индивидуални околности, ниту, пак, тие добиле можност да побараат азил и да се жалат против ваквото постапување, а со тоа државата ја повредила забраната за колективно протерување предвидена во ЕКЧП.

3. Во 2020 година, повторно на МЗМП не му беше овозможен пристап до Прифатниот центар за странци во Гази Баба. Во текот на 2020 година, заклучно со октомври, беа доставени 25 барања за посета и доделување правна помош на странците задржани во прифатните центри за странци. Поради тоа, се поставува прашањето и за транспарентноста на работењето, како и за пристапот до правата на задржаните лица. Според информациите со кои располага МЗМП, 76 лица што претходно биле задржани во прифатни центри за странци поднеле барање за азил и биле префрлени во прифатни центри за баратели на азил. Од нив, 7 се жени, 11 се деца, од кои 7 биле непридружувани. Со оглед на тоа што Прифатниот центар за странци е објект од затворен тип во кој не се обезбедуваат редовни прошетки на свеж воздух, може да се констатира дека условите на задржување се слични на затворските, спротивно на насоките на Специјалниот извештувач на ОН за човековите права на мигрантите, според кој „Миграциските центри за задржување не треба да имаат еднакви или слични услови со затворите“, како и тие насоките на УНХЦР, според кои условите треба да бидат хумани и достоинствени. Како и претходно, како основен проблем се идентификува и неинформираноста во поглед на основот на задржување и текот на постапките, како и достапноста на информациите на јазик што странците го разбираат. Во насока на заштита на правата, потребно е странците да бидат информирани за трите основни

140 <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/Field-Report-Apr-May-June-2020.pdf>

права за време на задржувањето, односно правото на бранител, правото на лекар и правото да го известат своето семејство за изречената мерка. Од друга страна, во ПТЦ „Винојуг“, заклучно со октомври, биле задржани 221 лице. Од нив, сите, освен 2 лица, биле задржани како сведоци во кривичните постапки против криумчарите. И покрај присуството на МЗМП во ПТЦ „Винојуг“, на ангажираните правници не им беше дозволен пристап до овие лица, а со тоа и на лицата им беше ограничен пристапот до права во РСМ. Поголемиот дел од овие луѓе беа неформално вратени во Грција по даден исказ пред надлежен суд, без да им биде доделена бесплатна правна помош и информација и без да им биде укажано на правото на азил. Од вкупниот број на овие лица, 33 се непридружувани деца на кои им беше назначен старател што сепак немаше неограничен пристап до децата, а со тоа се доведе во прашање најдобриот интерес на овие деца. Во 2020 година е забележана практика на задржување на фамилии, а од вкупната бројка на задржани, 17 лица се жени. На задржаните лица во ПТЦ „Винојуг“ не им е издадено решение за задржување, ниту, пак, усно им се образложени причините за задржувањето. МЗМП добиваше пораки од роднини на задржаните барајќи помош и одговор за тоа зошто им е ограничена слободата на движење, со оглед на тоа што ова не им било објаснето на задржаните.

ПРИСТАП ДО ПРАВДА

Во октомври 2020 година, Законот за бесплатна правна помош (ЗБПП) од 2019 година ја заокружи својата прва година од неговата примена. Новините што ги регулира законот детално се образложени во Годишниот извештај за 2019 година за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија, подготвен од МЗМП.¹⁴¹

Во 2020 година активно се следеше примената на законот и на сите активности во контекст на состојбата со пристапот до правда. Евидентни се заложбите на сите заинтересирани страни за воспоставување функционален систем за бесплатна правна помош (БПП), кој ќе придонесе за олеснување на пристапот до правда за граѓаните и лицата на кои им е најпотребна правната помош. Министерството за правда значително ги подобри информациите на својата веб-страница¹⁴². Во интерес на потребите на барателите на БПП и со цел полесно обезбедување примарна правна помош во услови што се наметнаа со новата состојба предизвикана од вирусот КОВИД-19, ги направи достапни контакт-информациите, телефонските броеви и електронските адреси на овластените службени лица во подрачните одделенија на државата.

Во соработка со домашни невладини и меѓународни организации,

141 Годишниот извештај за 2019 година за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија, стр. 36.

142 <https://www.pravda.gov.mk/usluga/11>

објавени беа две видеа за пристап до правда и право на еднаквост, со јасно образложение за примарната и секундарната правна помош и посочување на условите што треба да ги исполни барателот за да може да го ползува ова право. Преку проектот на Советот на Европа, „Поддршка за подобар пристап до поквалитетни услуги за бесплатна правна помош во Република Северна Македонија“, се воспостави Национално координативно тело за спроведување на ЗБПП.¹⁴³ Целта на ова тело е да ги подобри комуникацијата и соработката помеѓу Министерството за правда, Адвокатската комора, граѓанските организации, правните клиници и останатите институции. Телото работи на принцип споделување информации, координирање за поединечни случаи и навремено прибирање податоци неопходни за обработување барања за бесплатна правна помош.

Голем дел од евидентираниите проблеми и предизвици што Националното координативно тело ги нотира и ги дискутира во својата работа се забележани и од овластените здруженија за бесплатна правна помош што работат во областа¹⁴⁴.

Постојано е присутна потребата постојано да се работи на поголема промоција на ЗБПП, со акцент на руралните средини и средините во кои нема овластени здруженија или подрачни одделенија на Министерството.

Меѓу сите чинители во областа постои став дека е потребно надминување на следните проблеми што се наметнаа со едногодишното применување на законот:

- предизвик на овластените службени лица во подрачните канцеларии на Министерството е да ја утврдуваат оправданоста на правното прашање, додека, пак, давањето правни совети одзема време и бара добро познавање и обучување за законодавството во повеќе области, особено социјалната и детската заштита, семејно и родово базирано насилство, правда за деца;
- законска празнина во поглед на процената и утврдување на финансиската состојба на родителите или другите роднини на потенцијалната жртва на семејно насилство што го напушта домот и заминува да живее со нив; здруженијата преку кои се поднесени барања за секундарна правна помош не се известуваат за исходот на оваа постапка;
- проширени се надлежностите на Секторот за азил при МВР во случај на бесплатна правна помош за баратели на азил, што бара поголема координација, обучување и подобра законска уреденост;

143 <https://www.coe.int/mk/web/skopje/-/establishment-of-a-national-co-ordination-body-for-implementation-of-the-law-on-free-legal-aid>

144 МЗМП, Хелсиншки комитет за човекови права, ЕХО Штип, МКЦ Битола, НРЦ Куманово и Избор Струмица, во координација и соработка со Фондацијата Отворено општество.

- законот е рестриктивен во практиката во поглед на нотарски и извршни постапки;
- сè уште постои проблемот со достава и прибирање податоци по службена должност како комуникација меѓу овластените службени лица од подрачните одделенија и другите институции што ги поседуваат овие податоци во поглед на материјална, финансиска и имотна состојба, како и состојба од социјален карактер;
- зголемена е сериозноста и зачестеноста на пријавите од исти жртви на семејно насилство во услови на пандемија, а државниот систем за правна помош сè уште не е спремен да ја даде потребната помош и заштита. Се препорачува постапување согласно меѓународни документи, според кои е дозволено по иницијатива на жртвата да се поведе постапката за привремени мерки, а со тоа и унифицирање на практиката на одобрување поднесени барања за секундарна правна помош за овие правни прашања. Недостасува соработка и комуникација помеѓу Министерството за правда и Бирото за судски вештачења, иако тоа е орган во составот на министерството и, согласно ЗБПП, треба да ги реализира вештачењата. За изработка на ДНК-анализа, вештачење што многу често е потребно за решавање прашања од областа на заштитата на деца и утврдување или оспорување татковство, Бирото нема договор за соработка со Македонската академија на науките и уметностите или други лаборатории што ги вршат овие вештачења.

***** Од практиката на МЗМП *****

Во текот на 2020 година, МЗМП обезбеди вкупно 351 правен совет во согласност со Законот за бесплатна правна помош¹⁴⁵. За своето постапување и за услугите што ги дава како овластено здружение од областа редовно го информираше Министерството за правда преку вкупно 10 поднесени месечни извештаи.

Преглед на дадени правни совети во периодот од јануари до ноември 2020

Месец	Вкупно дадени правни совети	Бр. на мажи	Бр. на жени	Правни прашања што преовладуваа во конкретниот месец
јануари 2020	9	8	1	Имотно-правни прашања
февруари 2020	17	7	10	Социјална заштита, работни односи и родово базирано и семејно насилство
март 2020	22	6	16	Имотно-правни прашања, социјална заштита и родово базирано и семејно насилство
април 2020	12	6	6	Работни односи и родово базирано и семејно насилство
мај 2020	23	10	13	Имотно-правни прашања и родово базирано и семејно насилство, но евидентиран е и интерес за други правни прашања надвор од ЗБПП
јуни 2020	35	19	16	Имотно-правни прашања, детска заштита и работни односи
јули 2020	43	27	16	Имотно-правни прашања, работни односи и социјална заштита во комбинација со детска заштита и родово базирано и семејно насилство
август 2020	43	14	29	Заштита на деца и социјална заштита, а помалку застапени имотно-правни прашања, статусни прашања и родово базирано и семејно насилство
септември 2020	62	13	49	Семејно и родово базирано насилство. Потоа според застапеност се имотно-правни прашања и социјална заштита со статусни прашања
октомври 2020	58	24	34	Родово базирано и семејно насилство и имотно-правни прашања, но и други прашања надвор од ЗБПП
ноември 2020 ¹⁴⁶	27	8	19	Родово базирано и семејно насилство и имотно-правни прашања
ВКУПНО:	351	142	209	

¹⁴⁵ Податокот е заклучно со 20.11.2020 г.

¹⁴⁶ Ibid.

Преглед на поднесени барања за секундарна правна помош

Месец	Област на правно прашање за кое е потребна секундарна правна помош	
јануари 2020	1. Имотно-правно прашање	
февруари 2020	/	
март 2020	/	
април 2020	/	
мај 2020	2. Заштита на деца (потреба од ДНК-анализа)	
јуни 2020	3.	Статусно (развод поради семејно насилство)
	4.	Заштита на деца (издршка)
јули 2020	5. Заштита на права од социјална заштита	
август 2020	6. Статусно (развод)	
септември 2020	7.	Статусно (развод)
	8.	Статусно (развод)
	9.	Статусно (развод)
	10.	Работни спорови
октомври 2020	11. Статусно (развод)	
ноември 2020	12.	Статусно (развод)
	13.	Заштита на деца (издршка)
	14.	Заштита на жртви од кривични дела
	15.	Заштита на жртви на семејно насилство (привремени мерки за семејно насилство)

Од двете табели може да се забележи дека во периодот на настапување на вонредната состојба, како и за времетраење на кризата предизвикана од КОВИД-19 до денес, потребата од правна помош е зголемена за решавање правни прашања од областа на заштита и превенција од семејно насилство и родово базирано насилство, работни односи и спорови што евидентно се предмет за дискусија, како и прашања од областа на социјалната заштита.

Во текот на целиот период, МЗМП се стремеше кон олеснување на пристапот до правда преку исполнување на својата функција да претставува „филтер“ за решавање на правните проблеми на населението, без да ги упатува на водење скапи судски постапки. Од мнозинството правни проблеми, внимателно беа селектирани 15 предмети за кои се поднесоа барања за секундарна правна помош од нововоставениот систем за БПП. Како продолжение на евидентираниите проблеми во примената на законот од

страна на Националното координативно тело воспоставено од Советот на Европа, МЗМП ги евидентираше и следните проблеми и предизвици:

- 1.** Поради ограничувањата во член 14 став 3 од ЗБПП, сиромашното население и лицата со ниски приходи не може да добијат бесплатна правна помош во извршни постапки во ран стадиум.¹⁴⁷
- 2.** Слична е ситуацијата и со правната помош во нотарски постапки поради ограничувањето од член 14 став 2 од ЗБПП. Доколку сиромашен граѓанин се јави како наследник на некој имот или нива што се наоѓа во внатрешноста на државата, а не живее во неа, не може да добие секундарна правна помош и ќе треба да обезбеди адвокат на свој трошок.¹⁴⁸
- 3.** Механизмите за одбрана за сиромашни и задолжителна одбрана според Законот за кривична постапка не се однесуваат за застапување жртва од кривични дело во кривичната постапка. Со ваквата поставеност на одредбите на ЗБПП, произлегува дека жртва на кривично дело (на пример), телесна или тешка телесна повреда при вршење семејно насилство нема право на пристап до бесплатна правна помош за застапување во кривична постапка поради ограничувањето од член 38 од ЗБПП.
- 4.** Олеснувањето на пристапот до судска постапка за заштита на правата од работен однос има определени ограничувања. Иако постои ослободување од судски и административни такси, трошоци за судска постапка, вештачење и трошоци за застапување од адвокат, за некои докази што се значајни и неопходни за иницирање на судската постапка не постои начин за ослободување од нивно плаќање.
- 5.** Вонредната состојба и состојбата со пандемијата дополнително ги одолжи итните постапки за одлучување по поднесено барање за секундарна правна помош.
- 6.** Не постои механизам доколку некое подрачно одделение за бесплатна правна помош нема вработено овластено лице за постапување по барањата да го препрати по службена должност до најблиското подрачно одделение со овластено лице.
- 7.** Законот е рестриктивен и го ограничува пристапот до граѓанска постапка за надоместок на нематеријална штета во случаи кога нема тежок инвалидитет или смрт. Тоа значи дека лице што сака да поведе судска постапка за надоместок на нематеријална штета, а нема доволно финансии да обезбеди правна помош од адвокат, нема да има можност на еднаков начин како имотните граѓани да пристапи до суд и до постапка за да го оствари ова право.
- 8.** Со ограничувањето од член 22 став 1 алинеја 16 од ЗБПП, постапките за утврдување правен статус на бесправно изградени објекти и постапки за легализација се исклучени од можноста да се добие бесплатна правна помош за нивно решавање. Ова се постапки во кои најчесто имаат проблеми

¹⁴⁷ Во контекст на наодите во [Годишниот извештај за 2019 година за ефикасноста на правната заштита на човековите права во Република Северна Македонија](#), стр. 39.

¹⁴⁸ Ibid.

граѓани што навреме поднеле барање за легализација на објект, но кој е долго во процедура поради новиот премер на Агенцијата за катастар направен пред неколку години. Со новиот премер настанува нова фактичка состојба во која најчесто се случува објектите на барателите да навлегуваат во имотот на соседните парцели и постапките за легализација се наоѓаат во статус кво. Голем дел од овие граѓани се сиромашно население што не може да си дозволи од сопствени средства да плати адвокат за правна помош во конкретните правни проблеми.

ДЕЛ 2: УСТАВНИ ГАРАНЦИИ ЗА ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО 2020 ГОДИНА

ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ПРЕД СУДОВИТЕ ВО РСМ

Случај 1: Граѓаните се наоѓаат во административни лавиринти кога бараат остварување и заштита на правата од социјална заштита

А) Факти на случајот

Н. Д. е лице на 61-годишна возраст од Скопје. Има здравствени проблеми, невработен е и не е способен за работа. Живее сам, долги години не е во добри односи со неговите браќа, не контактира со нив и знае дека живеат во странство. Од 2010 година го користел правото на постојана парична помош како право од социјална заштита. Поседува доказ од Комисијата за постојана парична помош дека е социјално необезбедено лице и дека му е констатирана првично временна работна неспособност, со обврска за контролен преглед на две години. Кога надлежниот центар за социјална работа оценувал дали Н. Д. ги исполнувал законските услови во 2010 година, констатирал и утврдил дека тој има блиски роднини, односно петмина браќа со кои не живее и кои не се во можност да го издржуваат.

Надлежниот ЦСР ги испитал и ги утврдил домашните услови, ја поседува целокупната медицинска документација за неговата здравствена состојба и има сознание дека таа не се подобрува. Во 2013 година, правото е продолжено до 2015 година со обврска за втор контролен преглед. Административната агонија за ова лице започнува во 2015 година и трае до денес во еден административен круг пред првостепениот ЦСР (4 пати), пред Министерството за труд и социјална политика, како второстепен орган по жалба (5 пати), како и пред Управниот суд, како единствен суд што треба да

реши за законитоста на актите донесени од органите на државната управа (3 пати).

Б) Опис на постапката за заштита на правото

Во 2015 година, ЦСР по службена должност одлучува дека треба да ги преиспита условите за користење на правото. Смета дека Н. Д. дал нецелосни и неистинити податоци за семејната, материјалната состојба и состојбата со имотот и имотните права. Тоа како причина е сосема спротивно и контрадикторно со првичното утврдување на фактичката состојба од надлежниот ЦСР и неправилно бидејќи иако морал, ЦСР не навлегол во оцена на неговата работна способност, дали е вратена или не, па според тој основ да го одбие натамошното користење на правото за постојана парична помош. Во законски рок, во октомври 2015 година Н. Д. поднел жалба до МТСП (по која за 4 месеци во февруари 2016 година добива решение за уважување на жалбата, поништување на решението и враќање на предметот пред ЦСР). Во решението, МТСП му дава насоки на ЦСР што треба конкретно да направи со цел правилно да ги утврди фактите на случајот.

Пред надлежниот ЦСР, на повторно постапување, предметот се задржува шест и пол месеци, до септември 2016 година. Во овој период, ЦСР прави увид во домот на Н. Д. и утврдува дека е лице со здравствени проблеми и живее сам, неженет, без деца, дека има браќа што се можни издржувачи и дека потребно е да се преиспита нивната материјална состојба. ЦСР добил од него писмена изјава дека не може да ги донесе неговите браќа да дадат изјава за согласност за да им се процени нивната материјална состојба. Поради тоа, ЦСР се прогласил за надлежен орган што не може да ги обезбеди потребните докази, а на таа основа донел одбивателно решение, практично исто како и претходното, со образложение дека Н. Д. не ги исполнувал условите за користење на правото.

Во септември 2016 година, Н. Д. поднел втора жалба до МТСП, кое за краток период одлучува да ја одбие како неоснована и да го потврди првостепеното решение. Се забележува дека сè уште постои практика на ова министерство да користи паушални и необразложени одлуки, целосно нејасни за правно неуки странки. Во ноември 2016 година, Н. Д. поднесува тужба до Управниот суд, каде што се посочува на потребата од правилно толкување на поимите „семејство“ и „домаќинство“, кои се употребуваат во Законот за социјална

заштита за дефинирање „материјално необезбедено лице“¹⁴⁹ и се објаснува дека пониските органи сториле груба повреда на законот не почитувајќи ги правилата на општата управна постапка, како и дека сториле повреда на штета на правилно утврдување на релевантните факти и фактичката состојба.

За 3 месеци, во февруари 2017 година, Управниот суд ја уважил тужбата и го вратил предметот на повторно постапување пред МТСП, бидејќи Министерството не дало одговор по наводите во тужбата и не ги доставило списите од предметот, иако било побарано.

Осум месеци по добивањето на пресудата од УС, МТСП носи ново решение со кое ја одбива жалбата, некаде во октомври 2017 година, и го потврдува првостепеното решение. Во образложението, МТСП наведува дека Н. Д. не побарал издржување од своите браќа. Втората причина за одбивање на жалбата што ја наведува во решението е дека Н. Д. не доставил нови докази за факти што би довеле до поинакво решавање. Веднаш по ваквото решение, Н. Д. поднесува (втора) тужба до УС, каде што посочува и судска практика по сличен предмет и основ. Истовремено се повикува на повреда на начелото за помош на неuka странка и повреда на начелото за економичност на постапката (член 17 и 18 од ЗОУП). Со тужбата, Н. Д. барал да се одржи јавна усна расправа и Судот да одлучи мериторно за самата управна работа.

Кога вторпат го зел предметот за работа, на Управниот суд му биле потребни 6 месеци за да одлучи во однос на него. Во март 2018 година, УС донел пресуда за уважување на тужбата и поништување на решението на МТСП, со образложение дека фактичката состојба не е правилно и целосно утврдена, а со тоа се повредени законските одредби на штета на Н. Д. Притоа, со пресудата дал јасни упатства според кои би требало да постапат органите во повторената постапка. Се забележува дека Управниот суд не го зел предвид барањето на Н. Д. да закаже и да одржи усна јавна расправа, како и да донесе мериторна одлука, иако законските услови за тоа се исполнети.

149 МЗМП веќе долго време посочува на потребата од правилно толкување на овие термини и штетното влијание на погрешната интерпретација од страна на органите во практиката врз правата на барателите. Во конкретниот случај, според ЗСЗ, материјално необезбедено е лицето што нема приходи или чии приходи по сите основи по член на семејство се помали од 5 000 денари и не поседува имот и имотни права од кои може да се издржува. „Домаќинството“ е дефинирано во член 13 став 3 од ЗСЗ и означува sameц или заедница на маж и жена, на родители и деца и други роднини што живеат со нив и се должни, според Законот за семејство (ЗС), да се издржуваат. ЗС го дефинира „семејството“ во член 2 како заедница на родители и деца и други роднини ако живеат во заедничко домаќинство. Во оваа насока, и обврската за издржување меѓу браќа и сестри е според член 180 од ЗС, но под услови на член 179 став 3, доколку лицето што треба да се издржува е неспособно за работа. Но, во секој случај, аргументацијата на правната наука наложува оваа одредба да се толкува мошне рестриктивно поради тоа што честопати во практиката односите меѓу браќата и сестрите се нарушени до тој степен што во законот мора да постојат јасни и прецизни услови и случаи во кои може меѓусебно да се издржуваат браќата и сестрите. Во законите не постојат вакви јасни и прецизни услови. Конкретно, за случајот на Н. Д., од особена важност е фактот што, според сите цитирани одредби, не постои „заедница“ помеѓу него и неговите браќа, кои би се категоризирале во „други роднини“ затоа што тие не живеат во заедничко домаќинство.

Сега предметот по третпат е пред МТСП. За еден месец, МТСП донело решение за уважување на жалбата и за поништување на решението на ЦСР и предметот го вратило пред ЦСР. Седум месеци подоцна, во ноември 2018 година, ЦСР одлучува да го одбие барањето на Н. Д., но овој пат наведува дека неговите браќа живеат во странство, па поради тоа не може да ја утврди состојба за нивниот имот и приход како можни издржувачи на Н. Д. според ЗС. Н. Д. повторно го користи правото на жалба и по четврти пат се обраќа до МТСП за оспорување на првостепеното решение. Повторно, за многу кратко време, МТСП ја уважува жалбата и повторно го враќа предметот пред ЦСР.

ЦСР по четврти пат одлучува да го одбие барањето на Н. Д., повторно наведувајќи дека не може да ја утврди состојбата за имотот и приходот на неговите браќа, а притоа правно го подучуваат во решението дека нема право на жалба до МТСП, туку само право на тужба до Управниот суд. По трет пат, во септември 2019 година, Н. Д. поднесува тужба за истата правна работа, за истото право, со истите факти и околности пред Управниот суд. Овој пат, на Управниот суд му биле потребни 12 месеци за да одлучи по тужбата, повторно носејќи иста пресуда за уважување на тужбата, поништување на решението и враќање на целиот предмет пред МТСП со цел повторно да одлучи. Во септември 2020 година, со поддршка на МЗМП е поднесено барање за заштита на правото на судење во разумен рок до Врховниот суд на РСМ. Во барањето е посочена целокупната хронологија на предметот, особено неажурноста на органите правно да го разрешат случајот.

В) Заклучок

Постапката за остварување на правата од социјална заштита би требало да биде брза, едноставна, економична и во интерес на материјално необезбедените лица, особено постарите лица со здравствени проблеми што немаат приходи по ниту еден основ. Во практиката не е така, како што произлегува од детално анализираниот случај. Случајот на Н. Д. не е единствен изолиран случај. Голем број граѓани, кои најчесто поради недостиг на потребното знаење ги губат своите права, ја губат довербата во институциите што дополнително им ја отежнуваат тешката состојба.

Не постои механизам со кој ќе се спречи долготраењето на управните постапки. Конtradикторноста, неправилното толкување на законските одредби, повредувањето на одредбите на општата управна постапка, активното неовозможување помош на неuka странка и неупатување за користење други права, како и изложувањето на социјалните категории лица на трошоци се само дел од негативностите што се провлекуваат со години наназад. Во целиот лавиринт, МТСП е второстепениот орган што пет пати го добил предметот по жалба и ниту еднаш не успеал да го задолжи првостепениот орган да донесе правилно и законито решение согласно законските права на барателот.

Управниот суд постојано потфрла во оцената на законитоста на управните акти со кои се решава за социјални права на граѓаните. Во конкретниот случај, три пати одлучува по истиот предмет и три пати го враќа назад, не водејќи сметка за правично и фер судење во разумен рок. Управниот суд речиси во секоја пресуда наведува дека не ги добил списите од МТСП за предметот, иако ги барал на неколку наврати. Истовремено, Судот не обрнал внимание ни на механизмите што стојат на располагање, а кои странките бараат да се користат, како што се закажување усна јавна расправа и мериторно решавање на правното прашање во услови кога по втор пат се поништува одлука со нецелосно и неправилно утврдена фактичка состојба.

УСТАВЕН СУД НА РСМ

Уставот на Република Северна Македонија го воспоставува Уставниот суд како орган што ги штити уставноста и законитоста. Уставниот суд ја остварува оваа своја функција преку оценување на уставноста, односно уставноста и законитоста на општите акти донесени од државни органи (закони, правилници, уредби и слично) и преку директно одлучување за заштита на слободите и правата на граѓаните.¹⁵⁰ Покрај можноста Уставниот суд по сопствена иницијатива да поведе постапка за оценување на уставноста и законитоста на општ пропис, секој граѓанин може да поднесе иницијатива за оценување на уставноста и законитоста или барање за заштита на слободите и правата.

1. Оценување на уставноста и законитоста

Врз основа на членот 110 од Уставот, Уставниот суд одлучува за согласноста на законите со Уставот и согласноста на другите прописи и на колективните договори со Уставот и со законите.

¹⁵⁰ Слободата на уверување, совеста и јавното изразување на мислата, политичкото здружување и дејствување и забраната за дискриминација на граѓаните по основ на пол, раса, верска, национална, социјална и политичка припадност.

Иницијатива за оценување на уставноста на член 44 став 4 од Законот за социјалната заштита

МЗМП и Здружението на граѓани ПОЛИО ПЛУС – Движење против хендикеп, поднесоа иницијатива за оценување на уставноста на членот 44 став 4 од Законот за социјалната заштита кој утврдува дека: лице со попреченост не може да користи право на надоместок заради попреченост, ако со решение на центарот за социјална работа подолго од 30 дена е сместено во установа за вон-семејна социјална заштита, згрижувачко семејство, организирано живеење со поддршка или во здравствена или друга установа за периодот додека трае сместувањето.

Вака поставената одредба од Законот претставува целосна спротивност на духот, начелата и моделите на заштита и остварување на правата на лицата со попреченост, бидејќи наместо да им овозможи на овие лица сигурност во домот и вклучување во општествените процеси и активности, бара тие да изберат само едно од овие права и на тој начин уште повеќе го продлабочув исклучувањето од заедницата на овие лица, вклучително и на нивните семејства.

Поради тоа, со иницијативата се бара Уставниот суд да ја поништи оспорената одредба затоа што е спротивна на членот 19 од Конвенцијата на ООН за заштита на правата на лицата со инвалидност, која е ратификувана од нашата држава, односно дека е спротивна на членот 35 став 3 и членот 118, а во врска со членовите 8 став 1 алинеја 1 и членот 54 став 1 од Уставот на Република Северна Македонија.

Иницијативата е поднесена во февруари 2020 година и до сега Уставниот суд нема донесено одлука за поведување на постапка за оценување на уставноста на одредбата или решение за отфрлање на иницијативата.

Овластувањето на Владата да носи уредби со законска сила за времетраењето на вонредната состојба предизвикана од КОВИД-19 во најголем дел ја насочи активноста на Уставниот суд во 2020 година во оценување на уставноста и законитоста на вака донесените прописи. Во текот на 2020 година, Уставниот суд донесе 148 одлуки и решенија поврзани со уредбите со законска сила и одлуките на Владата за мерки за справување со КОВИД-19, со кои беа контролирани уставноста и законитоста на вкупно 172 прописи.

Табела 1. Статистички преглед на одлуки и решенија на Уставниот суд по поднесени иницијативи

	ОДЛУКИ		РЕШЕНИЈА ¹⁵¹			
	Се поништува пропис	Се укинува пропис	Се отфрла иницијативата	Не се поведува постапка	Се поведува постапка	Се запира постапката
Уредби со законска сила	10	0	25	92	11	2
Одлуки на Владата за мерки за КОВИД-19	0	0	3	0	1	1
Одлуки за вонредна состојба	0	0	6	1	0	0
Вкупно според начин на постапување	10	0	34	93	12	3
Вкупно според тип	10		142			

Случај 1: Оценување на уставноста на Одлука за изменување на Одлуката за забрана и посебен режим на движење на територијата на Република Северна Македонија (У. бр. 60/2020)

А) Факти

Владата на Република Северна Македонија, врз основа на членот 58 од Законот за заштита на населението од заразни болести, на 22 април 2020 година донела Одлука за изменување на Одлуката за забрана и посебен режим на движење на територијата на Република Северна Македонија од 22 април 2020 година („Службен весник на РСМ“ бр. 107/2020), со која се воспоставува посебен режим на движење на лицата над 67-годишна возраст и на лицата до 18-годишна возраст, односно покрај општата забрана за

¹⁵¹ Во некои решенија на Уставниот суд истовремено различно се постапува по прописите (на пример, со едно решение може да се отфрли иницијативата за оценување на уставноста на одреден дел од прописот и да не се поведе постапка за друг дел од иницијативата за оценување на уставноста на одреден дел од прописот или со едно решение може да се отфрли иницијативата за оценување на уставноста на одреден дел од прописот, но да се поведе постапка за оценување на уставноста на друг дел од прописот и слично). Поради тоа, иако можеби станува збор за исто решение, поради различното постапување во оценување на уставноста на прописот или на дел од него, во статистиката истото тоа се прикажува во две различни графи што соодветствуваат на начинот на постапување.

движење од понеделник до петок од 19:00 часот до 5:00 часот наредниот ден, забрането им е на лицата над 67-годишна возраст да се движат од понеделник до петок во периодот од 12:00 часот до 5:00 часот наредниот ден и од 11:00 часот во сабота до 5:00 часот во понеделник, а на лицата до 18-годишна возраст им се забранува движење од понеделник до петок од 19:00 часот до 13:00 часот наредниот ден и во сабота од 5:00 часот до 12:00 часот и од 15:00 часот до 13:00 часот во понеделник.

Пред Уставниот суд е поднесена иницијатива за оценување на уставноста и законитоста на Одлуката, поради тоа што не била во согласност со членот 54 од Уставот и со членот 5 од Законот за спречување и заштита од дискриминација на тој начин што со неа се вршела дискриминација по основ на возраст на лицата над 67-годишна возраст и лицата помлади од 18 години во споредба со останатите граѓани.

Б) Решение на Уставниот суд на Република Северна Македонија У. бр. 60/2020¹⁵²

На 14 мај 2020 година, Уставниот суд повел постапка за оцена на уставноста на член 1 точки 2 и 3 од Одлуката и се запира извршувањето на поединечните акти или дејствија што се преземаат врз основа на одредбите од Одлуката.

Постапувајќи по предметот, Судот утврдил дека не е спорно ограничувањето на слободата на движење со цел здравствена заштита во услови на пандемија и прогласена вонредна состојба на целата територија, кое важи за сите граѓани. Судот го поставил прашањето дали селективното и различно третирање на граѓаните според нивната возраст е пропорционално и го оправдува јавниот интерес во едно демократско општество, односно дали ограничувањето на слободата на движење, кое не е еднакво за сите граѓани, а е поради исти причини – постоење заразна болест, може да се оправда како неопходно потребно и легитимно со одредбите од оспорената одлука. Во таа насока, Судот сметал дека треба да се утврди дали различниот третман на граѓаните според нивната возраст во однос на забраната за движење е оправдана ограничувачка мерка што е неопходна за заштита на јавниот интерес и дали различниот третман на ваквото ограничување е заснован врз јавен интерес што го оправдува различното третирање, и со тоа дали има уставен основ за ваквото постапување.

Судот оценил дека може да се постави прашањето на усогласеноста на ваквата одлука со членот 8 став 1 алинеи 1, 3 и 11, член 9 став 2 и член 27 од Уставот, како и усогласеноста со член 2 на Протоколот број 4 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи од аспект на пропорционалноста и постоењето оправдан основ на ваквата мерка

152 <http://ustavensud.mk/?p=19320>

наспроти постигнувањето на јавниот интерес и остварувањето на целите поради кои таа е донесена во градењето на едно демократско општество во ситуација кога има исти причини – постоење заразна болест.

Случај 2: Отфрлена иницијатива за оценување на уставноста и законитоста на Одлуката за мерки за спречување на внесување и ширење на корона вирусот (КОВИД-19) (У. бр. 183/2020 и У. бр. 186/2020)

А) Факти

Владата на Република Северна Македонија, врз основа на овластувањата од членот 58 од Законот за заштита на населението од заразни болести, на 12 мај 2020 година донела Одлука за изменување и дополнување на Одлуката за мерки за спречување на внесување и ширење на корона вирусот (КОВИД-19) („Службен весник на РСМ“ бр. 123/2020). Со членот 1 став 4 од Одлуката за изменување и дополнување се менува членот 1 став 1 точка 10 од Одлуката за мерки за спречување на внесување и ширење на корона вирусот (КОВИД-19) на тој начин што се додаваат 2 нови става, при што со вториот став се дозволува „да се организираат и да се реализираат службени патувања на избрани и именувани лица во странски држави, со задолжително почитување на препораките и протоколите од Комисијата за заразни болести при Министерството за здравство за одржување на потребното растојание и носење лична заштита опрема, а поради координација и други работни активности поврзани со мерки за КОВИД-19, како и поради други итни причини што не трпат одлагање, без спроведување на овие лица во државен карантин по нивното враќање во Република Северна Македонија“.

Пред Уставниот суд на Република Северна Македонија се поднесени две иницијативи за оценување на уставноста и законитоста на членот 1 став 4 алинеја 2 во делот: „без спроведување на овие лица во државен карантин по нивното враќање во Република Северна Македонија“. Според мислењето на подносителите, вака формулираниот дел го повредува правото на еднаквост на граѓаните во однос на избраните и именуваните лица по основ на општествениот статус, при што е спротивно на повеќе одредби од домашното и меѓународното право.¹⁵³

¹⁵³ Член 4 став 1, член 8 став 1 алинеите 1, 3 и 11, член 9, член 27 став 2, член 51, член 54 и член 118 и член 126 од Уставот на Република Северна Македонија; член 1, член 2 став 1 и член 7 од Универзалната декларација за човековите права; член 2 став 1 и член 26 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права; член 14 и член 17 од Европската конвенција за заштита на човековите права; член 2 од Протоколот број 4 и член 1 ставови 1 и 2 од Протоколот број 12 на Европската конвенција за човековите права; член 3 став 1, став 2 алинеја 10 и став 3, член 4 став 1 алинеја 1, член 5, член 6 и член 8 од Законот за спречување и заштита од дискриминација; член 2 став 4, член 3 ставови 1 и 2, член 58 став 1 алинеја 3 од Законот за заштита на населението од заразни болести; член 4 став 1 од Уредбата со законска сила за примена на Законот за заштита на населението од заразни болести за време на вонредна состојба; членовите 137 и 417 став 1 од Кривичниот законик.

Б) Решение на Уставниот суд на Република Северна Македонија У. бр. 183/2020 и У. бр. 186/2020¹⁵⁴

На 8 јули 2020 година, Уставниот суд на Република Северна Македонија ги отфрлил иницијативите поради тоа што утврдил дека во текот на постапката пред Судот, Владата донела Одлука за изменување и дополнување на Одлуката за мерки за спречување на внесување и ширење на коронавирусот (КОВИД-19) („Службен весник на РСМ“ бр. 170/2020), со која оспорениот став 3 од точката 10 се брише, вклучувајќи го и оспорениот дел од ставот, односно тој повеќе не е во правен промет, поради што постојат процесни пречки за мериторно одлучување по иницијативата.

Во Решението, Судот согледал содржина што имплицира нееднаков, односно различен третман на граѓаните по основ на општествената положба при влез на територијата на Републиката, односно дека општествената положба на која ѝ припаѓаат опфатените лица е земена како основа за нивно иземање од мерката државен карантин по враќање во државата. Според мислењето на Судот, тоа не само што создава нееднаков и различен третман помеѓу граѓаните по тој основ, туку и отстапува од уставната определба за правото и обврската на секого да го унапредува сопственото, но и туѓото здравје од член 39 став 2 од Уставот и не наоѓа општествена оправданост наспроти заложбата за заштита на јавното здравје во Републиката. Судот укажал дека при конципирањето на нормите во прописите, треба да се води сметка за принципот на еднаков третман на граѓаните при остварувањето на слободите и правата.

Поради тоа што правниот пропис во моментот на одлучување не е повеќе во правниот поредок, имајќи го предвид и фактот што со Одлука на Државниот санитарен и здравствен инспекторат од 25 јуни 2020 година се запрени сите решенија за здравствен надзор и домашна изолација издадени во периодот од 13.6.2020 до 25.6.2020 година, а спроведените дејствија по нив ги поништил, Уставниот суд одлучил да ги отфрли поднесените иницијативи за оценување на уставноста и законитоста на оспорениот дел од прописот.

Случај 3: Поништени уредби со законска сила со кои се регулираат платите на избраните, именуваните и назначените лица во јавниот сектор за време на вонредна состојба (У. бр. 44/2020-1 и У. бр. 50/2020-1)

А) Факти

Владата на Република Северна Македонија, врз основа на членот 126 став 1 од Уставот и член 36 став 1 од Законот за Владата на Република Македонија,

¹⁵⁴ <http://ustavensud.mk/?p=19681>

донела Уредба со законска сила за определување на висината на платата на избраните, именуваните и назначените лица во јавниот сектор за време на вонредна состојба („Службен весник на РСМ“ бр. 97/2020) и Уредба со законска сила за дополнување на Уредбата со законска сила за определување на висината на платата на избраните, именуваните и назначените лица во јавниот сектор за време на вонредна состојба („Службен весник на РСМ“ бр. 100/2020). Со уредбите, Владата ја ограничува платата на лицата на кои се однесуваат уредбите за април и мај 2020 година во висина на минималната плата утврдена за декември 2019 година, односно 14 500 денари.

Со уредбите се опфатени голем број лица, меѓу кои и пратениците и претседателот на Собранието, како и лицата што ги именува и ги избира Собранието, Претседателот на државата и лицата што ги именува претседателот на Владата и избрани и именувани лица од Владата, градоначалниците, амбасадорите и генералните конзули (им се исплатува плата намалена за 20 % од платата утврдена за март 2020 година), лица што раководат со регулаторни тела и институции во областа на образованието, културата, социјалната заштита и заштитата на детето, спортот и други области од јавен интерес, државни секретари, генерални секретари, секретарот на Градот Скопје и секретарите на општините, избраните судии.

Б) Одлука на Уставниот суд на Република Северна Македонија У. бр. 44/2020-1 и У. бр. 50/2020-1¹⁵⁵

Уставниот суд ги поништил оспорените уредби со законска сила. Во образложението на одлуката, Уставниот суд тргнал од основните слободи и права на човекот и граѓанинот признаени во меѓународното право и утврдени со Уставот, владеењето на правото и поделбата на државната власт на законодавна, извршна и судска како темелни вредности на македонскиот правен поредок, а дефинирани во членот 8 став 1 алинеи 1, 3 и 4 од Уставот. Понатаму, во образложението, Уставниот суд се повикува на членовите 9, 32 став 3, 51, 54, 95 став 3, 96, 125 и 126 од Уставот. При анализирањето на оспорените уредби, Уставниот суд ги утврдил одредбите со специјалните (*lex specialis*) закони што одделно го регулираат правото на плата на сите категории лица опфатени со оспорените уредби.

Уставниот суд сметал дека „основано може да се постави прашањето за согласноста на Уредбата што како подзаконски акт треба да биде во согласност со одредбите од Уставот, како и со одредбите од наведените законски одредби“. Во време на вонредна состојба, Владата има овластување и обврска да го уредува функционирањето на системот во државата, но тоа уредување мора да биде извршено во согласност со постојните важечки норми, односно постојниот уставен и правен поредок. Судот утврдил дека

¹⁵⁵ <http://ustavensud.mk/?p=19241>

определувањето на висината на платата на наведените лица, кое се прави со оспорениот акт/-и, нема ниту уставна ниту законска основа. Неспорно е дека Владата донесува уредби со законска сила, така што актот/-ите не е спорен од аспект на доносителот. Она што е спорно и уставно недозволено е околноста што Владата, без никаква уставна и законска основа, ограничува права на граѓаните што им припаѓаат во сферата на работните односи.

Членот 126 од Уставот, на кој се повикува Владата, не го оправдува ваквото ограничување, само уредува овластување на Владата да може да донесува уредби со законска сила до завршувањето на вонредната состојба, меѓутоа тоа уставно овластување никако не значи и не подразбира дека Владата може, според своја сопствена процена, самата слободно да одлучува кои слободи и права ќе ги ограничи со уредба, кого сè ќе опфати со ограничувањата, а кого нема да опфати. Уредбите не се закон, тие имаат само сила на закон во дадена ситуација со предзнак на воена или вонредна состојба, но само како правна алатка во ситуација кога Собранието не може да се состане и да функционира, при што тие мора да бидат во согласност со Уставот и со законите. Ова упатува на тоа дека уредбите со законска сила може да бидат донесени само во функција на операционализација на уставни и законски одредби, а не изворно, оригинално да се нормира одредена ситуација што не е предвидена со Уставот или со закон, а уште повеќе, со нив, изворно да се уредува ограничување слободи и права на човекот и граѓанинот.

Ограничувањето на слободите и правата е уставна материја, а само во одредени случаи и законска материја кога уставотворецот препуштил со закон да може да се ограничат услови за остварување одредени права, и тоа децидно се наведува во Уставот. Оспорената уредба е во спротивност со член 8 став 1 алинеја 3 од Уставот поради тоа што се повредува темелната вредност на уставниот поредок на Републиката – владеењето на правото и правната сигурност на граѓаните. Со посебните закони децидно е наведено дека платата на овие лица не може да биде намалена со закон или со одлука на државен орган. Со оспорената уредба е настаната состојба на двојство на примена на различни прописи во однос на едно исто фактичко и правно прашање, прашањето на висината на платите на субјектите опфатени со уредбата.

Поради настанувањето правна колизија со важечките закони, Уставниот суд смета дека со предметната уредба се повредува принципот на владеење на правото и правната сигурност на граѓаните. Дополнително, повреден е и членот 32 од Уставот, особено ставот 3, кој предвидува дека секој вработен има право на соодветна заработувачка. Согласно одредбата од членот 51 од Уставот во Република Македонија, законите мора да бидат во согласност со Уставот, а сите други прописи со Уставот и со законите. Во конкретниот случај, согласно одредбите од членовите 35 и 36 од Законот за Влада на Република Северна Македонија, оспорената уредба претставува акт на

Владата за да биде во согласност со наведените закони и со Уставот, односно тој мора да претставува операционализација на законските одредби, но не смее да излегува надвор од рамките на содржината на законските одредби.

Ограничувањата на слободите и правата, легитимитетот го црпат или директно од Уставот или од закон, и тоа само доколку Уставот препуштил со закон да може да се ограничат одредени услови за остварување некои права. Во конкретниот случај, ниту со Уставот, ниту со закон постои уреденост според која висината на платата може да им биде ограничена на наведените субјекти во оспорената уредба за време на вонредна состојба. Определувањето на висината на платата на наведените лица во оспорената уредба нема правен легитимитет, затоа што не наоѓа правна основа ниту во Уставот, ниту во закон, а со тоа основано се постави прашањето за уставната издржаност на оспорената уредба со законска сила со нејзиното дополнување.

Судот оценил дека во време на вонредна состојба не може да има ограничување на правото на заработувачка, бидејќи истовремено со ваквото ограничување се навлегува и во правото на сопственост, и мерката донесена со оспорената уредба не е соодветна и пропорционална на целта што сака да се постигне. Носењето на мерката не е неопходно оправдано во дадениот момент, ниту, пак, претставува општокризна мерка. Според мислењето на Судот, различното постапување со граѓани што се во иста правна ситуација и положба имплицира истовремено и дискриминаторско постапување по основ на општествен статус, под кој се подразбира и професионалниот статус на граѓанинот-вработен, што е спротивно на членот 9 и членот 54 од Уставот. Според ова, со оспорените акти е опфатена само одредена група граѓани. Поради сето ова, Уставниот суд утврдил дека оспорените уредби не се во согласност со Уставот и со законите, и затоа ги поништил.

Случај 4: Отфрлена иницијатива за оценување на уставноста на Одлуката за утврдување на постоење на вонредна состојба од 15 јуни 2020 година (У. бр. 212/2020 и У. бр. 214/2020)

А) Факти

Претседателот на Република Северна Македонија, врз основа на членовите 125 и 126 од Уставот, а по поднесен предлог на Владата на Република Северна Македонија бр. 442329/5 од 15.6.2020 година и известувањето на Претседателот на Собранието на Република Северна Македонија бр. 09-1690/2 од 18.3.2020 година, донел Одлука за утврдување на постоење на вонредна состојба („Службен весник на РСМ“ бр. 159/2020), со која утврдил вонредна состојба на територијата на целата држава за период од 8 дена.

Во образложението на одлуката, Претседателот на Република Северна Македонија навел дека таа се носи „...заради подготовка и спроведување предвремени избори за пратеници во Собранието на Република Северна Македонија, со мерки за заштита на јавното здравје во услови на пандемија прогласена од Светската здравствена организација...“ Пред Уставниот суд на Република Северна Македонија се поднесени 2 иницијативи за оценување на уставноста на Одлуката поради тоа што не била во согласност со членовите 8 став 1 алинеја 3 и членот 125 од Уставот на Република Северна Македонија.

Б) Решение на Уставниот суд на Република Северна Македонија У. бр. 212/2020 и У. бр. 214/2020¹⁵⁶

Уставниот суд ги отфрлил иницијативите затоа што оспорената одлука не произведува правно дејство, односно со истекот од 8 дена, заклучно со 22 јуни 2020 година, престанала да важи. Судот утврдил дека вонредната состојба е институт со своја специфика. За разлика од претходно донесените четири одлуки за утврдување на постоење на вонредна состојба на територија на целата држава, каде што во образложението е наведено дека таа се утврдува за период од 30 дена заради заштита и справување со последиците од ширењето на коронавирусот (КОВИД-19), во оспорената одлука е наведено дека вонредната состојба се утврдува заради подготовка и спроведување предвремени избори за пратеници во Собранието. Уставниот суд утврдил дека уставотворецот точно предвидел во кои ситуации настанува вонредна состојба (кога ќе настанат големи природни непогоди или епидемии).

Судот смета дека во конкретниот случај причините поради кои била донесена оспорената одлука немаат уставна оправданост поради тоа што уставотворецот не предвидел дека вонредната состојба може да настане заради подготовка и спроведување предвремени избори на пратеници во Собранието на Републиката. Следејќи ја фактичката состојба и уставно-судската практика, иако неспорно произлегува дека во конкретниот случај основано може да се постави прашањето за согласноста на оспорената одлука со членот 125 од Уставот, Судот не може да се впушти во мериторно одлучување и разгледување поради тоа што таа не произведува правно дејство, односно престанала да важи.

2. Барања за заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот

Во текот на 2020 година, Уставниот суд одлучувал по 13 барања за заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот и притоа сите ги одбил, односно ги отфрлил. Во 2020 година преовладувале барањата со кои од Уставниот суд се барало да утврди дека е извршена дискриминација, односно

¹⁵⁶ <http://ustavensud.mk/?p=19673>

од 13 барања по кои одлучувал Судот, 8 се однесуваат на дискриминација, 3 се однесуваат на слободата на изразување и 1 се однесува на политичкото здружување и дејствување.

	Број на одлука	Донесена одлука	Линк до одлуката
1	У. бр. 125/2019	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на политичко здружување и дејствување	http://ustavensud.mk/?p=18766
2	У. бр. 2/2019-1	Одлука со која СЕ ОДБИВА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на забраната за дискриминација на граѓаните врз основа на националното потекло, кое ја подразбира и етничката припадност	http://ustavensud.mk/?p=19112
3	У. бр. 105/2019	Одлука со која СЕ ОДБИВА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на правото на слобода на мислата и јавното изразување	http://ustavensud.mk/?p=19548
4	У. бр. 108/2019	Одлука со која СЕ ОДБИВА барањето за заштита на правото на забрана за дискриминација по основ на национална припадност	http://ustavensud.mk/?p=18912
5	У. бр. 131/2019	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на забраната за дискриминација на граѓаните по основ на социјална припадност	http://ustavensud.mk/?p=18919
6	У. бр. 133/2019	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата	http://ustavensud.mk/?p=18897
7	У. бр. 4/2020	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита од дискриминација по основ на национална припадност	http://ustavensud.mk/?p=19530
8	У. бр. 139/2019	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата што се однесува на мислата и јавното изразување на мислата	http://ustavensud.mk/?p=19528

9	У. бр. 85/2019	Одлука со која СЕ ОДБИВА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на забраната за дискриминација на граѓаните по основ на социјална припадност Одлука со која СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на забраната за дискриминација на граѓаните по основ на социјална припадност	http://ustavensud.mk/?p=19697
10	У. бр. 163/2019	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита од дискриминација по основ на социјална припадност	http://ustavensud.mk/?p=19821
11	У. бр. 32/2020	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на дискриминација по основ на политичка припадност	http://ustavensud.mk/?p=19911
12	У. бр. 198/2020	Решение со кое СЕ ОТФРЛА барањето за заштита на слободите и правата што се однесуваат на заштита на слободата на уверувањето, мислата и јавното изразување на мислата и заштита од дискриминација по основ на пол и социјална припадност	http://ustavensud.mk/?p=19923
13	У. бр.86/2018	Одлука со која СЕ ОДБИВА барањето за заштита на слободите и правата на човекот и граѓанинот	http://ustavensud.mk/?p=20008

НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ НА РСМ

Годишниот извештај на Народниот правобранител за степенот на почитување, унапредување и заштита на човековите слободи и права во моментот на пишување на овој Годишен извештај на МЗМП не е објавен. Од информациите достапни на веб-страницата може да се заклучат неколку работи за 2020 година:

А) Права на лицата со попреченост

- Не е ратификуван Договорот од Маракеш. Со ратификацијата би се дејствувало кон воспоставување правна рамка и уреденост на достапна литература и печатени медиуми во пристапен формат за *лицата со оштетен вид*. Преку тоа ќе им се овозможи на овие лица да имаат личен избор при селекцијата на литературни дела, да напредуваат во образованието на сите нивоа, да се усовршуваат, да се доквалификуваат, но и да го подберат степенот на вработување. Институциите и надлежните органи треба на овие лица да им обезбедат соодветна помош и поддршка, меѓу кои и користење Брајово писмо, но и пристап до нови информатички и комуникациски технологии.¹⁵⁷ Од друга страна, Брајовото писмо минимално се употребува во редовните училишта, а постојат и низа евидентирани недостатоци во оваа насока (недостиг на технички можности, опрема или човечки ресурси за негова употреба, недостиг на квалификувани наставници на Брајово писмо). Не се исполнети обврските од Конвенцијата на ОН за правата на лицата со попреченост во однос на прифаќањето и олеснувањето на користењето на писмото како начин и формат на комуникација при официјални интеракции. Ова е особено важно од аспект на правото на слобода во изразување и мислење, особено слобода да бараат, да добиваат и да доставуваат информации и идеи на еднаква основа со другите преку сите форми на комуникација по нивни избор.¹⁵⁸
- Потребна од преземање мерки со цел значителна промена на односот на општеството кон *лицата со церебрална парализа*. Поради сè уште постојните недостатоци, препораката е општеството да создаде услови за пристап до физичка средина, транспорт, информации и комуникации, капацитети и услуги. Со тоа би се дејствувало кон промена на сè уште присутната слика на деца и лица со церебрална парализа што живеат изолирано од заедницата, во неподдржувачка средина и непристапно опкружување.¹⁵⁹

Б) Деца и предизвици во образованието и згрижувањето во услови на КОВИД-19

- Во периодот од март до јуни 2020 година, во кој поради прогласување пандемија предизвикана од КОВИД-19, со одлуките на Владата, наставата во сите воспитно-образовни установи се спроведуваше преку учење од далечина, НП изготви посебен извештај со анализа

¹⁵⁷ http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241644/potsetuvanje_i_poraka_na_narodniot_pravobranitel_po_povod_15_oktomvri_-_megjunarodniot_den_na_belliot_.aspx

¹⁵⁸ http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241617/potsetuvanje_i_poraka_na_narodniot_pravobranitel_po_povod_4_januari_-_svetskiot_den_na_brajovoto_.aspx

¹⁵⁹ http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241642/potsetuvanje_i_poraka_na_narodniot_pravobranitel_po_povod_6_oktomvri_-_svetskiot_den_na_licata_so_.aspx

на состојбата, наоди и препораки за подобрување на состојбата во образованието.¹⁶⁰ Загрижува фактот што реализацијата на онлајн наставата не започнала истовремено, не се користеле исти платформи за одржување на наставата, постои неможност за сите деца да ја следат наставата, ефектите од онлајн наставата се сосема различни од настава со физичко присуство, учениците со попреченост делумно можеле да следат онлајн настава или имале значајни проблеми итн.

- Со оглед на фактот што оваа учебна година наставата за првпат започна да се одвива на нов начин, Народниот правобранител укажа на сите чинители, секој од свој аспект да ги преземат неопходните мерки за непречено одвивање на образовниот процес, да се води сметка дали направените адаптации во училиштето се соодветни и дали обезбедуваат заштита на децата од здравствен аспект, со напомена дека не треба да се штеди за безбедно, непречено и квалитетно образование на децата.¹⁶¹
- Со почетокот на прогласената вонредна состојба и воведувањето полициски час, НП отвори предмет по сопствена иницијатива поради многубројните реакции на родители и нивната спреченост да остваруваат непречени лични односи и непосредни контакти со децата со кои не живеат, но и за да ја следи состојбата со остварувањето на правата на многу ранливи категории деца (како што се деца сместени во јавни установи, прифатни центри, деца во вонинституционалните форми на згрижување, деца со попреченост, деца лишени од слобода, групи на деца во ризик). Констатирано е дека во установите/вонинституционалните форми за згрижување се забранети посетите на децата, а образовниот процес се одвива онлајн, преку интернет. Од низата констатации, НП доставил препораки до Владата¹⁶², кои генерално се врзани со:

1. Потреба од анализирање на ефектите од мерките и анализирање на здравствените, социјалните, образовните, економските и рекреативните влијанија на пандемијата врз правата на детето;
2. Да се земе предвид најдобриот интерес на детето при одржување лични контакти со родителите, како обврска на МТСП и надлежните ЦСР, а сето тоа усогласено и управувано согласно наметнатото ограничување на слободата на движење во определени часови;

160 <http://ombudsman.mk/upload/Posebni%20izvestai/2020/Poseben%20izvestaj%20-E%20nastava%20vo%20ucilis-ta.pdf>

161 http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241641/soopshtenie_na_narodniot_pravobranitel_pred_pocheto-kot_na_novata_uchebna_godina.aspx

162 http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241627/preporaki_na_narodniot_pravobranitel_za_ostvaruvanje-to_na_pravata_na_deteto_vo_uslovi_na_proglasena_.aspx

3. Да се преземат мерки од сите засегнати страни за превенција, заштита и спречување какво било насилство и злоупотреба на децата во семејството, институциите и други форми на вонинституционално згрижување;

4. Министерството за образование и наука и сите надлежни институции во областа на образованието да го следат начинот на учење преку интернет и да изнајдат достапни алтернативни решенија за слабо имотните семејства што немаат пристап до технологија и интернет за да имаат корист од упатствата и поддршката што ги даваат наставниците, а со тоа ќе се превенира состојбата на нееднаквост помеѓу децата;

5. Интензивирано запишување во матичната книга на родени за деца чие раѓање не е запишано;

6. Препорака за преземање мерки за деца со зголемена ранливост (деца со попреченост, деца на улица, деца со проблеми во однесувањето сместени во вонинституционални форми на згрижување, деца баратели на азил, непридружувани деца, бегалци, внатрешно раселени деца, како и оние лишени од слобода), бидејќи може да се соочат со дополнителни тешкотии зад затворени врати, но и да се зајакнат можностите и достапноста на други начини на известување и пријавување какви било злоупотреби и слично до надлежните органи;

7. Да се преиспитаат мерките што забрануваат посети во институции каде што децата се лишени од слобода, со оглед на фактот што контактите со семејствата и блиските роднини се еден од значајните фактори за ресоцијализација и промена на однесувањето кај децата во судир со законот;

8. За децата со попреченост, децата мигранти и оние со ограничен пристап до интернет да се обезбедат точни информации за вирусот, начините за заштита, односно спречување на инфекцијата на јазик и формати што се разбирливи и достапни.

- Забележана е практика според која дел од училиштата во државата им наплаќаат на учениците за издавање свидетелство за завршено образование. Според тоа, НП укажа на тоа дека свидетелството претставува јавна исправа што во еден примерок му се издава на ученикот и за нејзиното издавање не смее да ги условуваат учениците, односно родителите/старателите со претходно уплаќање определени средства.¹⁶³
- На почетокот на годината, во март 2020 година, НП изготви **Посебен извештај за состојбата со остварувањето на правото на образование на децата со посебни образовни потреби** во

163 http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241631/soopshtenie_vo_vrska_so_naplatuvanjeto_za_izdavanje_na_sveditelstvata.aspx

основните училишта¹⁶⁴. НП извести дека во учебната 2019/2020 година имало вкупно 4 183 ученици со посебни образовни потреби. Од нив, 1 373 се ученици со попреченост (а 161 прваче), додека, пак, 1 549 се ученици со нарушување во однесувањето или емоционални проблеми или со специфични тешкотии во учењето, од кои 169 се првачиња. 1 261 од учениците потекнуваат од неповолни социоекономски, културни и/или јазично депривирани средини. Од целокупното истражување, НП забележува дека е потребно преземање мерки за доуредување на членот 35 од Законот за основно образование за јасно и конкретно дефинирање кои деца спаѓаат во групата ученици со попреченост, кои ученици се со нарушување во однесувањето или емоционални проблеми или со специфични тешкотии во учењето, а кои ученици се ученици што потекнуваат од неповолни социоекономски, културни и/или јазично депривирани средини. Истовремено, потребно е и обезбедување образовни и/или лични асистенти, како и обезбедување потребните ресурси со цел унапредување на инклузивното образование.

- Случајот од 2013 година со детето врзувано за кревет во Заводот за заштита и рехабилитација „Бања Банско“ доби судска разрешница во мај 2020 година¹⁶⁵. Европскиот суд за човекови права донесе пресуда (Application no. 38067/15)¹⁶⁶ во која евидентира и најде прекршување на членот 3 од Европската конвенција за човекови права – забрана за нечовечки или понижувачки третман, системско потфрлување од страна на државата во спроведувањето соодветна истрага за случајот.

В) Воспитно-поправни домови и лица лишени од слобода

- Лишување од слобода значи која било форма на притвор или затворање, задржување лица во јавни или приватни капацитети во кои на лицето не му е дозволено своеволно да ги напушти, а по наредба на судски, административен или друг орган (полициски станици, казненопоправни и воспитно-поправни установи, центри за сместување и задржување мигранти, бегалци и баратели на азил, психијатриски болници, социјални установи, разни нововоспоставени места, односно центри и установи за сместување лица во т.н. карантин и други места).

164 <http://ombudsman.mk/upload/Posebni%20izvestaj/2020/Posebni%20izvestaj-Deca%20so%20poprecenost-2020.pdf>

165 http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241620/sluchajot_so_maloletnikot_vrzuvan_za_krevet_koj_go_ob_elodeni_narodniot_pravobraotel_dobi_sudska_.aspx

166 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?fbclid=IwAR0e-Bnw479GIJykMxz9JLR8ZgqoASInqcs14QqSeVHC-TahXC0jnTjUSa4#%22itemid%22%22001-200433%22%22>

Во оваа смисла, Националниот превентивен механизам потенцира дека мерките и активностите што се преземаат за заштита и справување со последиците од пандемијата предизвикана од вирусот КОВИД-19 не смее да резултираат со каков било нечовечки или понижувачки третман спрема лицата лишени од слобода и препорачува надлежните власти во постапувањето со овие лица да ги имаат предвид принципите на Европскиот комитет за спречување од тортура, генерално поврзани со: заштита на здравјето и личната сигурност на сите лица лишени од слобода, почитување на препораките на Светската здравствена организација во борбата против пандемијата, зголемување на бројот на расположливиот персонал и неопходна обука за оспособување на персоналот да ги исполни своите обврски, сите преземени рестриктивни мерки во однос на лицата лишени од слобода со цел спречување ширење на вирусот да бидат законски основани и неопходни, со почитување на човечкото достоинство, како и пропорционални и времено ограничени, по можност примена на алтернативи на лишувањето од слобода, здравствената заштита да биде со особено внимание на специфичните потреби на задржани лица од ранлива група, почитување на основните права на задржаните лица (пристап до топла вода и сапун, правото на дневен пристап на свеж воздух, пристап до алтернативни начини за комуникација со надворешниот свет итн.), почитување на фундаменталните механизми за заштита од несоодветен третман на задржаните лица од страна на официјалните лица надлежни за спроведување на законите (пристап до адвокат, пристап до лекар, известување за лишувањето од слобода/задржувањето)¹⁶⁷.

Г) Ранливи категории граѓани во услови на пандемија

- Народниот правобранител препорачува да се обезбеди целосна и континуирана грижа, посебно за изнемоштените, бездомниците, како и за лицата со попреченост, имајќи предвид дека во најголем број се зависни од услугите што се прекинати во моментот и можеби немаат доволно средства за да обезбедат храна и лекови или за да платат дополнителни трошоци за нивна испорака во домашни услови. Препораките на Народниот правобранител се во поглед на: правилно и навремено информирање за состојбите со задолжителен обезбеден знаковен јазик, како и користење лесно разбирлив и едноставен јазик и визуелна поддршка; обезбедување и спроведување јасни протоколи и еднаков пристап до здравствена заштита; зајакнување на грижата за деца во ризик и мониторинг на децата во ризик од експлоатација, насилство, злоупотреба и несоодветна грижа; воведената онлајн

167 http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241625/preporaki_za_postapuvanje_so_licata_lisheni_od_sloboda_vo_uslovi_na_pandemija_od_virusot_kovid-19.aspx

настава да биде достапна за секое дете; планирање активности за зајакнување на грижата за бездомници и лица и семејства што живеат во супстандардни услови итн.¹⁶⁸

Од практиката на МЗМП, по поднесените претставки до оваа институција, донесени се следните мислења и препораки од страна на Народниот правобранител:

Случај 1:

Врз основа на известувањето на медиумите, јавните говори на министерот за внатрешни работи, кој потврди дека во државата недостасуваат обрасци за издавање патни исправи, и известувањата од граѓани, МЗМП поднесе претставка до Народниот правобранител барајќи да утврди повреда на правото на движење поради повреда на одредбите од Законот за патните исправи.

Постапувајќи по поднесената претставка, ја запре постапката укажувајќи дека Народниот правобранител јавно го изнел своето незадоволство од недоволната комуникација на надлежните институции, упатил барање за изнаоѓање начини и средства за решавање на настанатиот проблем и апелирал до граѓаните да поднесат претставки до НП, кој согласно своите законски надлежности соодветно ќе постапува по нив. По претходно поднесените претставки од граѓаните, НП доставил барања до Министерството за внатрешни работи со кои укажува на повреда на уставно и законски загарантираните права на граѓаните и изнаоѓање решение за надминување на проблемот.

Заклучок

Народниот правобранител им укажал на институциите дека во ваквите случаи станува збор за повреда на уставно и законски загарантираните права на граѓаните и ја истакнал потребата од изнаоѓање решение за надминување на проблемот.

Случај 2:

МЗМП поднесе претставка против Генералниот секретаријат при Владата на Република Северна Македонија за случај во кој на лице што е редовен студент на еден од државните факултети не му е издадена домашна платежна картичка како дел од мерките што ги презеде Владата за справување со

¹⁶⁸ http://ombudsman.mk/mk/novosti_i_nastani/241626/preporaka_na_narodniot_pravobranitel_do_vladata_na_republika_severna_makedonija_za_zashtita_na_.aspx

ефектите од кризата предизвикана од КОВИД-19. Иако лицето, согласно насоките на веб-страницата www.kupuvamdomasno.gov.mk, поднело приговор до Генералниот секретаријат, не му било одговорено. Законот за општата управна постапка предвидува дека во случај на поднесен приговор, мора да биде донесен писмен управен акт. Народниот правобранител поведе постапка и се обрати до Генералниот секретаријат при Владата на Република Северна Македонија и до Министерството за образование и наука. Постапката е во тек.

Случај 3:

За првпат Народен правобранител посочува да се преиспита решение на Секторот за азил укажувајќи дека се повредени законот и правата на барателите во спроведувањето на постапката за азил

Во линија на интересите на самохрана мајка со три деца, сите баратели на азил, беше поднесена претставка во која беше барано Секторот за азил побрзо да одлучи поради здравствената состојба на едно од децата, ранливоста и, генерално, неизвесноста на фамилијата. Во меѓувреме, Секторот одлучи со негативно решение. Народниот правобранител достави известување до МЗМП дека ќе му посочи на Секторот за азил повторно да се спроведе постапката за стекнување право на азил, бидејќи постапката не била во согласност со Законот за меѓународна и привремена заштита (ЗМПЗ), Уставот, Конвенцијата од 1951 година, не бил земен предвид принципот на најдобар интерес на детето и не била земена предвид состојбата на барателите и состојбата во нивната земја на потекло.

Случај 4:

Различно постапување од институциите за упис на деца на баратели на азил

Поднесена е претставка до НП за барателка на азил, на која не ѝ беше овозможено признавање татковство на нејзиното дете, покрај поднесената документацијата, а со истите документи минатата година го впишала своето прво дете од истиот татко со признаено татковство. Од Управата за водење матични книги ѝ е побаран Извод од матичната книга на родени од земјата на потекло и Уверение за слободна брачна состојба не постаро од 6 месеци, а таа е барател на азил. Со истиот изводот од родени, иако постар, детето подоцна е впишано, а татковството не дозволуваат да се признае. Во два наврати МЗМП се обрати до надлежните органи, до УВМК и до Министерството за правда, од каде што е добиено упатување дека освен УВМК, татковство може да се признае и пред суд или надлежен центар за социјална работа. Ваквото

постапување е сведено на еднолично пренасочување на одговорноста на друг орган, без детално образложение.

Случај 5:

Првото на работа на барателите на азил

За двајца баратели на азил се поднесени две претставки во кои се посочува за нивното право на работа. Во претставките се појаснува дека ЗМПЗ не е целосно усогласен со ЕУ-директивата 2013/33, поточно член 15 став 3, и со тоа се повредува правото на барателите на азил за слободен пристап до пазарот на труд.

ПОСТОЈАНА АНКЕТНА КОМИСИЈА ЗА ЗАШТИТА НА СЛОБОДИТЕ И ПРАВАТА НА ГРАЃАНИНОТ

Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот се основа од страна на Собранието на РСМ. Основањето на Постојаната анкетна комисија е уредено со член 76 од Уставот на РСМ¹⁶⁹. Комисијата не може да врши истражни или други судски функции. Комисијата разгледува прашања што се однесуваат на: начелни прашања, предлози и мислења во врска со остварувањето на одредбите на Уставот, законите, други прописи и акти од значење за остварување и заштита на слободите и правата на граѓанинот, укажување на потребата од донесување закони и други прописи и акти заради поцелосна заштита на слободите и правата на граѓанинот, следење, разгледување и анализирање на остварувањето на ратификуваните меѓународни акти што ја регулираат заштитата на слободите и правата на граѓанинот, разгледување на дописите на граѓаните и заземање ставови за нив, соработува со научни и стручни организации од областа на заштитата на слободите и правата на граѓанинот и соодветни странски и меѓународни тела од областа на заштитата на слободите и правата на граѓанинот и други прашања што се однесуваат на заштитата на слободите и правата на граѓанинот. Наодите од анкетните комисии се основа за поведување постапка за утврдување одговорност на носителите на јавни функции.

169 Устав на Република Северна Македонија, член 76, <https://www.sobranie.mk/content/Odluki%20USTAV/UstavSRSM.pdf>

Активности на постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот во 2020 година

Во текот на 2020 година, Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓаните се состанала трипати согласно распоредот и материјалите објавени на Собранието на РСМ.

Првата седница¹⁷⁰ на комисијата е одржана на 20 јануари 2020 година, како тринаесетта седница од формирањето на Постојаната анкетна комисија. За оваа седница не постојат материјали од заседанието. Единствената информација е дека седницата требало да се одржи по барање наод од Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот. Неофицијално, од известувања на порталите, седницата била предвидена да заседава за претставка од невладината организација за слободен пристап до информации од јавен карактер.¹⁷¹

На втората седница¹⁷² закажана на 24.1.2020 година, одржана е јавна расправа на тема: Проблемите на повратниците од земјите на Европската Унија согласно реадмисионите договори.

На седницата, покрај членовите и замениците членови на комисијата, поканети биле и пратениците од Собранието на РСМ, како и претставници од: Институтот за европска политика, Единицата за странци и реадмисија при Одделот за гранични работи и миграции на Министерството за внатрешни работи, Одделението за миграции, интеграција на бегалци и странци и хуманитарна помош на Министерството за труд и социјална политика, Македонското здружение на млади правници, Меѓународната организација за миграции – ИОМ, претставник од НВО „Месечина“ и НВО „Амбрела“.

Јавната расправа ја отворил претседателот на Постојаната анкетна комисија, кој истакнал дека согласно Договорот за реадмисија што РСМ го има склучено со ЕУ, а врз основа на член 76.2 од Спогодбата за стабилизација и асоцијација, нашата држава има обврска да ги презема сите лица што не ги исполнуваат или повеќе не ги исполнуваат законските услови за присуство или престој во земја членка на ЕУ, доколку таа земја прати барање за реадмисија согласно Анекс 6 од Договорот за реадмисија. Вкупниот број присилно вратени македонски граѓани согласно реадмисионите договори во период од 2015 до 2018 година изнесува 9 053. Бројот на доброволно вратени граѓани е непознат поради недостиг на механизам за нивна евиденција. Владата на РМ во јануари 2010 година ја донесе Програмата за поддршка при реинтеграција на повратниците во РМ согласно реадмисионите договори.

170 <https://www.sobranie.mk/sessiondetailsrabotni.nsp?sessionDetailsId=1258493c-16e4-4fb9-92a3-54f23fde9977&-date=20.1.2020>

171 <https://kanal5.com.mk/pratenicite-od-vlasta-i-opozicijata-so-megjusebni-obvinuvanja-za-rabotata-na-anketna-ta-komisija-za-ohrid/a405738>

172 <https://www.sobranie.mk/sessiondetailsrabotni.nsp?sessionDetailsId=227849d5-9032-4550-8fda-d869dc82428d&date=24.1.2020>

Република Северна Македонија досега има склучено 25 спогодби за реадмисија, вклучително и со ЕУ, која е задолжителна и ги опфаќа сите земји членки, а постојат и 8 посебни протоколи со земји од ЕУ за реализирање на предметната спогодба и повеќе протоколи врз основа на билатералните спогодби со други земји. На расправата е истакната и важноста прашањето за повратниците и договорот за реадмисија за напредокот на нашата земја во процесот за пристапување во Европската Унија (Поглавје 24). Посочено е дека повратниците се среќаваат со различни проблеми, како што се прекин во осигурувањето, образованието, вработувањето, и дека постои недостиг на доверба кон институциите. Истакнато е дека пристапот до правата е загарантиран со домашното законодавство и, оттука, не може едни граѓани да се стават во поповолна положба од други ако се наоѓаат во ист социјален ризик, како и потребата за дополнителни активности за решавање на ова прашање.

Заклучоците изведени од седницата биле следните: промовирање политики и координација со националните институции; активна политика за реинтеграција за повратниците, како и владин надзор за спроведување на политиките; подобрување на приемот на повратниците; овозможување пристап до социјални, здравствени и образовани права; подобрување на социјалната положба на повратниците со цел задржување на граѓаните во земјата; периодично, постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот ќе бара информации од Владата на РСМ и од сите надлежни институции за спроведување на документите и законските обврски што ги има државата во однос на ова прашање.¹⁷³

На третата седница¹⁷⁴ закажана за 7.2.2020 година, петнаесетта по ред на комисијата од нејзиното основање, се одржала јавна расправа на тема: Прогласување на Собранието на Република Северна Македонија за пријател на списанието „Лице в лице“. На расправата е истакната важноста на овие микропретприемачи, зајакнати луѓе што ја зграпчиле можноста што им ја нуди работната интеграција – излез од кругот на социјалната исклученост, сиромаштијата, нееднаквостите во кои се нашле поради низа нефункционалности на системот.

На седницата е усвоен следниот заклучок: Собранието на Република Северна Македонија станува пријател на уличното списание „Лице в лице“, кое го продаваат ранливи и маргинализирани луѓе, најчесто бездомници и невработени, кои на тој начин самостојно остваруваат одреден легитимен приход за себе и за своите семејства.

173 https://www.sobranie.mk/2016-2020-srm-ns_article-javna-rasprava-za-problemite-na-povratnicite-od-eu-zem-jite-soglasno-readmisionite-dogovori.nspix

174 <https://www.sobranie.mk/sessiondetailsrabotni.nspix?sessionDetailsId=f5aecfac-571b-4cd2-91e9-99e78a1a1a56&-date=07.2.2020>

На седницата на Собранието на РСМ, одржана на 14 септември 2020 година, донесена е одлука за избор на претседатели, заменици на претседателите, членови и нивни заменици на комисиите на Собранието, а со тоа Постојаната анкетна комисија добива нов состав.

Постојаната анкетна комисија во нов состав, на 22.10.2020 година закажала прва седница по претставка на еден граѓанин од Тетово¹⁷⁵, која се однесува на неможност да се врати на своето работно место во Агенцијата за вработување поради директен мобинг, политичка нетрпеливост и реваншизам од страна на надлежната директорка. Седницата на Постојаната анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓаните, иако била закажана, не се одржала поради отсуство на пратениците од владејачкото мнозинство.¹⁷⁶

ДЕЛ 3: ПРЕГЛЕД НА ОДЛУКИ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА ДОНЕСЕНИ ВО 2019 ГОДИНА ШТО СЕ ОДНЕСУВААТ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ПРЕСУДИ НА ЕВРОПСКИОТ СУД ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Република Северна Македонија (PCM) има општа обврска за почитување на правата и слободите што произлегуваат од Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП). Почитувањето и унапредувањето на основните права и слободи на човекот и граѓанинот е една од темелните вредности на секоја држава. По исцрпувањето на сите домашни правни лекови, секое лице што смета дека неговите права загарантирани со Конвенцијата се повредени, може да поднесе апликација (жалба) до Европскиот суд за човекови права (ЕСЧП).

Заклучно со 3 јули 2020 година, поднесени се вкупно 342 апликации (жалби) против РСМ за кои ЕСЧП сè уште нема донесено конечна одлука.¹⁷⁷

Во текот на 2020 година¹⁷⁸, ЕСЧП одлучувал мериторно во 12 постапки¹⁷⁹ поведени

175 <https://www.sobranie.mk/sessiondetailsrabotni.nsp?sessionDetailsId=79299634-d52a-4df9-ae9a-cee7248eeb-d6&date=22.10.2020>

176 <https://a1on.mk/macedonia/odlozhena-sednicata-na-postojanata-anketna-komisiya-za-zashtita-na-slobodite-i-pravata-na-gragjanite/>

177 https://www.echr.coe.int/Documents/CP_Republic_of_North_Macedonia_ENG.pdf

178 Податоците се однесуваат заклучно со 24.11.2020 година.

179 Датум на правосилност сè уште немаат предметите: „Гелевски против РСМ“ и „Х и Y против РСМ“.

против РСМ. Во сите постапки ЕСЧП утврдил дека РСМ ги повредила основните човекови права и слободи на граѓаните што поднеле апликација. Овие пресуди се донесени врз основа на 21 поднесена апликација пред ЕСЧП.¹⁸⁰ Поради повреда на човековите права и слободи загарантирани со ЕКЧП, државата од буџетот е задолжена да плати вкупно 120 867 евра. Во пресудата на случајот „Анев и Најдовски против РСМ“, доколку државата во рок од три месеци не ја исполни обврската што ѝ е наложена, односно не ги врати одземените камиони во состојба во која се наоѓале во периодот кога биле одземени, ќе треба да им исплати дополнителна материјална штета во висина од 3 000 евра на едниот апликант и 6 083 евра на другиот апликант.

Со донесените пресуди во кои е утврдена повреда на одредбите на ЕКЧП, Судот констатира дека РСМ ги повредила следните права: повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот, повреда на правото на реална жалба, правото на правична судска постапка, правото на заштита на сопственоста, повреда на забраната за мачење и слободата на изразување.

Во продолжение следува табела што содржи информации за 12 мериторни пресуди, која вклучува: назив на пресудите, број на апликации, датум на донесување на пресудите, датум на правосилност на пресудите, правото што го заштитува ЕКЧП, износ на утврдената штета и линк до пресудата.

180 shorturl.at/mqCM6

Реден број.	Име на пресуда	Број на апликации	Датум на донесување	Датум на правосилност	Право повредено од ЕКП	Вкупен износ на штета и трошоци на постапката	Линк до пресудата
1.	„Олури против Република Северна Македонија“	Бр. 3368/18	16.1.2020	16.1.2020	Утврдена повреда на правото на почитување на семејниот живот (член 8) и утврдена повреда на правото на реална жалба (член 13)	Нематеријална штета – 7 500 ЕУР Трошоци – 950 ЕУР	shorturl.at/ehP18
2.	„Синадиновска против Република Северна Македонија“	Бр. 27881/06	16.1.2020	16.1.2020	Утврдена повреда на правото на правична судска постапка (член 6 став 1)	Нематеријална штета – 3 830 ЕУР Трошоци – 700 ЕУР	shorturl.at/gwCLR
3.	„Адиловска против Република Северна Македонија“	Бр. 42895/14	23.1.2020	22.6.2020	Утврдена повреда на правото на правична судска постапка (член 6 став 1)	/	shorturl.at/nsFKR
4.	„Л. Р. против Република Северна Македонија“	Бр. 38067/15	23.1.2020	23.5.2020	Утврдена повреда на правото на забрана за мачење (член 3)	Нематеријална штета – 18 000 ЕУР Трошоци – 1 650 ЕУР	shorturl.at/oqQVW

5.	„Трајковски и Чиповски против Република Северна Македонија“	Бр. 53205/13 и Бр. 63320/13	13.2.2020	16.6.2020	Утврдена повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот (член 8)	/	shorturl.at/hilBV5
6.	„Стрезовски и други против Република Северна Македонија“	Бр. 14460/16; 14958/16; 14962/16; 14966/16; 27884/16; 16064/17; 20229/17; 30206/17	27.2.2020	27.6.2020	Утврдена повреда на правото на заштита на сопственост (член 1 од Протокол 1)	Нематеријална штета – 2 000 ЕУР Трошоци – 2 780 ЕУР	shorturl.at/fnLN2
7.	„Авто Атом ДОО против Република Северна Македонија“	Бр. 21954/16	28.5.2020	28.5.2020	Утврдена повреда на правото на заштита на сопственоста (член 1 од Протоколот 1)	Материјална штета – 52 468 ЕУР Трошоци – 600 ЕУР	shorturl.at/dxl46
8.	„Бошкоски против Република Северна Македонија“	Бр. 71034/13	4.6.2020	4.9.2020	Утврдена повредана на правото на правична судска постапка (член 6)	Нематеријална штета – 4 500 ЕУР Трошоци – 1 220 ЕУР	shorturl.at/nBLM9

9.	„Анев и Најдовски против Република Северна Македонија“	Бр. 17807/15 и бр. 17893/15	3.9.2020	3.9.2020	Утврдена повреда на правото на заштита на сопственоста (член 1 од Протокол 1)	Нематеријална штета – 3 000 ЕУР Трошоци – 2 269 ЕУР	shorturl.at/xBCP6
10.	„Гелевски против Република Северна Македонија“	Бр. 28032/12	/	8.10.2020	Утврдена повреда на правото на слободата на изразување (член 10)	Материјална штета – 320 ЕУР Нематеријална штета – 3 180 ЕУР	shorturl.at/cogGV
11.	„Ј. М. и А. Т. против Република Северна Македонија“	Бр. 79783/13	22.10.2020	22.10.2020	Утврдена повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот (член 8)	Трошоци - 900 ЕУР	shorturl.at/vwF01
12.	„Х и У против Република Северна Македонија“	Бр. 173/17	/	5.11.2020	Утврдена повреда на правото на забрана за мачење (член 3)	Нематеријална штета – 15 000 ЕУР	shorturl.at/sLM23

Во продолжение на овој документ се наоѓа краток приказ на дел од предметите за кои ЕСЧП донесе пресуда во текот на 2020 година.

Случај бр. 1

„Л. Р. против Република Северна Македонија“ – Утврдена повреда на забраната за мачење¹⁸¹

Околности на случајот

Апликантот е малолетно дете, родено во 2004 година од родители што имале интелектуална попреченост. Бил напуштен по раѓањето и по барање на неговата баба, како единствен крвен сродник, Центарот за социјална работа во Б. бил назначен како старател на апликантот. На негова двегодишна возраст било утврдено дека има заостанување во неговиот развој и во говорот. Во 2008 година, тим на доктори од болница во Б. дијагностицирале дека апликантот уште од раѓање страда од умерена интелектуална попреченост, најтешка форма на физичка попреченост (церебрална парализа) и говорна попреченост (алилија). Истата година, апликантот е сместен во Државниот завод за рехабилитација, институција од отворен тип за рехабилитација на слух, говор и глас, каде што одговорните неколку пати реагирале дека институцијата не е соодветна да постапува и да го третира апликантот.

Во јуни 2012 година, апликантот бил отпуштен врз основа на наодите на медицинскиот персонал во институцијата, кој заклучил дека неговиот понатамошен престој и третман не би бил оправдан таму. На 21 јуни 2012 година, Центарот добива одобрение од Министерството за здравство за сместување на апликантот во Заводот за заштита и рехабилитација „Бања Банско“ (ЗЗРББ).

ЗЗРББ упатува писмени забелешки дека сместувањето во институцијата не е соодветно, бидејќи е наменета за третман на лица со физички попречености, а не за лица со интелектуални попречености, и дека нема квалификуван кадар што може да се грижи за детето. ЗЗРББ навел дека постои опасност апликантот да побегне, а со тоа би го довел својот живот и животот на другите во опасност, како и дека почнал да се самоповредува.

Во ноември 2013 година, Народниот правобранител го посетил ЗЗРББ, каде што апликантот бил пронајден со врзана нога за неговиот кревет. Во посебен извештај, Народниот правобранител наведува дека станува збор за нехумано и понижувачко постапување со пациентот. Во 2014 година, Центарот како старател на апликантот, го сместил во Заводот за рехабилитација на деца и

¹⁸¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-200433%22%5D%7D>

младинци во С., каде што бил сместен до донесување на пресудата на ЕСЧП.

Хелсиншкиот комитет за човекови права го посетил апликантот и поднел кривична пријава против директорката на ЗЗРББ и против други вработени за мачење и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување и малтретирање во вршење на службената должност. Основното јавно обвинителство во С. прибавило голем број документиран материјали од ЗЗРББС, Народниот правобранител и од други надлежни органи. Исто така, ги сослушало директорката на ЗЗРББС и четворицата вработени во ЗЗРББС, меѓутоа ја отфрлило кривичната пријава против обвинетите.

Јавниот обвинител заклучил дека чинот на врзување на апликантот за неговиот кревет не може да се смета за акт на незаконска употреба на сила, односно дека причината за врзување на апликантот е за да се спречи негово самоповредување. Во образложението од основниот јавен обвинител и од вишиот јавен обвинител се констатира дека апликантот бил врзуван од безбедносни причини.

Наводна повреда на членот 3 од Конвенцијата

Апликантот се жалел дека неговото сместување во несоодветна установа, каде што не добивал соодветен третман и грижа, кулминирало со негово врзување за креветот. Несоодветната грижа и третман придонела за запуштање на апликантот, кој бил изложен на нечовечки и понижувачки третман, односно биле повредени неговите права гарантирани со членот 3 од Конвенцијата.

Оцена на Судот

Судот утврдил дека апликантот бил директна жртва на околностите што се истакнати пред Судот. Судот дава посебно значење на фактот дека неговиот старател бил обвинет пред домашните органи, но и пред Судот за неуспехот да ги заштити неговите интереси. Оваа одлука Судот ја поткрепува и со фактот дека РСМ не назначила друг законски застапник по обелоденувањето на случајот и по поднесените обвинувања до надлежните органи.

Судот го смета за особено загрижувачки фактот дека мерката – врзување на едната нога за креветот, сама по себе, е некомпатибилна со човековото достоинство, која се применувала врз осумгодишно дете околу една година и девет месеци. Судот во повеќе наврати ја истакнува посебната ранливост на малолетните деца во контекст на членот 3 од Конвенцијата, со оглед на тоа што ваков третман може да има поголемо влијание во психолошка смисла врз малолетните деца отколку врз возрасните.

Одлука

Судот утврдил дека жалбата е допуштена и дека е сторена повреда на членот 3 од Конвенцијата.

Досудена е нематеријална штета во износ од 18 000 евра.

Досуден е и надоместок за трошоците во износ од 1 650 евра.

Случај бр. 2

„Олури против Република Северна Македонија“ – Утврдена повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот (член 8) и утврдена повреда на правото на реална жалба (член 13)¹⁸²

Околности на случајот

Апликантката родила женско дете во 2014 година, во вонбрачна заедница со Е. Во март 2015 година, нивната заедница била прекината, а детето останало со неговиот татко и неговите родители. Апликантката поднела барање до ЈУ Меѓуопштински центар за социјални работи и ѝ го доверил детето на чување на апликантката, а со таткото на детето било утврдено право навидување.

Во периодот од август 2015 година до јануари 2019 година, детето не ѝ било предадено на чување на апликантката. Иако во тој период имало неколку обиди, Центарот не го извршил своето решение, а потоа истакнал дека нема надлежност над извршувањето на своите решенија, бидејќи извршувањето било во надлежност на Министерството за правда. По барање на апликантката, Министерството за правда, како и подоцна Генералниот секретар на Владата на РСМ, ја известиле дека Центарот е надлежен за извршување на решението.

Против лицето Е. се воделе две кривични постапки за одземање малолетник. Во првата постапка, тој бил условно осуден и бидејќи не го вратил детето кај апликантката, му било наложено да започне издржување на казната. Пред да започне да ја издржува казната, со судска одлука Е. е ослободен од издржување на казната согласно Законот за амнестија („Службен весник“ бр. 11/2018.). Во втората постапка, тој повторно е условно осуден за одземање малолетник и добил наредба да го врати детето. По правосилноста на пресудата и нејзино неизвршување од страна на Е., апликантката поднела барање да се отповика условната осуда, кое било одбиено.

Во овој период, таткото побарал промена на решението поради променети околности. Тој тврдел дека добро се грижи за детето за разлика од

¹⁸² <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-200327%22}}>

апликантката, која не успеала да се поврзе емотивно со детето бидејќи не зборуваат ист јазик (родителите зборуваат различни јазици) и дека е во најдобар интерес на детето да остане во позната средина. Е. бил ослободен од обврската да го врати детето врз основа на нов вешт наод и мислење каде што Центарот го преиначува решението и му го доделува старателството над детето, додека, пак, на апликантката биле уредени правата и условите за видување. По жалба, таквата одлука била потврдена на 14 април 2019 година. Поради новото решение, таткото немал повеќе обврска да ѝ го предаде детето на мајката и кривичната пресуда не можела да се изврши.

Наводна повреда на членовите 8 и 13 од Конвенцијата

Апликантката се жалела дека долготрајниот неуспех за извршување на решението од 2015 година, со кое ѝ била доверена нејзината ќерка, резултирало со повреда на правото на почитување на нејзиниот семеен живот, загарантиран со членот 8 од ЕКЧП. Понатаму, апликантката се жалела дека немала на располагање ефективен правен лек во однос на таквата жалба согласно членот 13 од ЕКЧП.

Оцена на Судот

Судот забележал дека решението од 2015 година било во сила повеќе од три години и три месеци, а за тоа време останало неизвршено. По првичниот период, Центарот останал претежно пасивен и не презел ниту една значајна активност со цел да го изврши решението. Понатаму, Судот забележал дека постои одредена забуна во однос на тоа чија должност е да се извршат решенијата на Центарот, што исто така придонело за одолжување на постапката за извршување. Судот утврдил дека и апликантката и Центарот поднеле кривични пријави против Е., со кои тој бил осуден и му било наложено да го предаде детето. Сепак, ниту една наредба за враќање на детето, ниту, пак, затворските казни содржани во тие пресуди не биле извршени.

Судот крајно забележал, како што е констатирано и со вештиот наод од 2018 година, дека долготрајното неизвршување на решението од 2015 година создало ситуација во која емотивната врска помеѓу апликантката и нејзиното дете не успеала да се формира, што, пак, придонело за тоа во 2018 година да биде преиначено решението од 2015 година.

Судот заклучил дека во дадените околности на конкретниот случај апликантката немала ефективен правен лек што ѝ бил на располагање во однос на нејзината жалба според членот 8 од Конвенцијата.

Одлука

Судот во својата пресуда утврдил дека постои повреда на членот 8 и членот 13 во врска со членот 8 Конвенцијата.

Досудена е нематеријална штета во износ од 7 500 евра.

Досуден е и надоместок за трошоците во износ од 950 евра.

Случај бр. 3

„Гелевски против Република Северна Македонија“ – Утврдена повреда на правото на слобода на изразување¹⁸³

Околности на случајот

Апликантот, колумнист, бил осуден за клевета, односно за критикување новинар. Во 2009 година, група студенти од Архитектонскиот факултет биле дел од мирен протест, уредно најавен до властите, со цел да го изразат своето несогласување со изградбата на црква на плоштадот, како што било најавено од Владата. Друга група, која протестираше на опозицијата, се собрала во исто време на плоштадот со цел да го наруши протестот на студентите. Мирниот протест бил насилно нарушен во два наврати.

Истата година, само неколку дена подоцна, во дневниот весник „Утрински весник“ била објавена статија од страна на жалителот, редовен колумнист и соработник во весникот, под наслов „Мегафоните од фиреровиот сокак“. Коментирајќи ги наведените настани и користејќи провокативен јазик, тој го искажал своето „гадење“ од насилството што се случило на мирниот протест на студентите.

По одредено време, поднесена била кривична пријава против жалителот за клевета и навреда, а во врска со колумната објавена во весникот „Утрински весник“. Со пресуда на Основниот кривичен суд во Скопје, жалителот бил прогласен за виновен и му била изречена парична казна од 600 евра, со казна затвор во времетраење од триесет дена во случај на неисполнување на паричната обврска. Исто така, требало да плати 150 евра за покривање на трошоците за судење на спротивната страна. Апелациониот суд во Скопје, постапувајќи по поднесена жалба од апликантот, одлучил делумно во корист на апликантот и ја потврдил пресудата во врска со клеветата, но ја намалил паричната казна на 320 евра, со казна затвор во времетраење од шеснаесет дена во случај на неисполнување на паричната обврска.

¹⁸³ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-204818%22}}>

Уставниот суд ја отфрлил уставната жалба на апликантот, со која сметал дека е направена повреда на неговата слобода на совест, мисла и јавно изразување, наведувајќи дека тоа е преземено како неопходна мерка со цел заштита на угледот и достоинството на друг граѓанин.

Тој се жалел дека пресудата, која вклучува изрекување парична казна и затворска казна во случај на неисполнување на паричната, ја нарушила неговата слобода на изразување заштитена со членот 10 од Конвенцијата.

Наводна повреда на членот 10 од Конвенцијата

Апликантот се жалел дека било повредено неговото право на слобода на изразување, загарантирано со членот 10 од Конвенцијата. Како редовен писател, колумнист, во дневниот весник, жалителот само ги коментирал тековните настани, а предметната статија не била насочена кон приватните активности на тужителот во домашната постапка.

Оцена на Судот

Судот утврдил дека изјавите на жалителот не ги надминувале прифатливите граници на критика. Што се однесува до аргументот на Владата, дека предметната статија содржи говор на омраза, Судот забележува дека домашните судови не откриле никакви елементи на говор на омраза или поттикнување насилство. Согласно утврдените факти во случајот, Судот заклучил дека мешањето на државата е непропорционално на легитимната цел за заштита на угледот на жртвата.

Одлука

Судот во својата пресуда утврдил дека постои повреда на членот 10 од Конвенцијата.

Досудена е материјална штета во износ од 320 евра.

Досудена е нематеријална штета во износ од 3 180 евра.

Случај бр. 4

„Трајковски и Чиповски против Република Северна Македонија“ – Утврдена повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот¹⁸⁴

Околности на случајот

Апликантите се родени во 1982 и 1979 година, соодветно, и живеат во Скопје.

А) Апликација бр. 53205/13

Во 2010 година, двајца полициски службеници се приближиле до првиот апликант додека тој одел по улицата и го испрашувале за металната прачка (шипка) за заклучување волан со брава и клучеви што тој ги држел. Тој бил однесен во полициска станица, каде што полициските службеници му зеле брис од устата, без притоа да му дадат какво било објаснување. Во последователната кривична постапка, апликантот бил осуден за тешка кражба и му била изречена условна казна затвор, додека, пак, наодите од ДНК-примерокот земени од него биле доставени како докази против него.

Истата година, првиот апликант поднел барање до Дирекцијата за заштита на личните податоци, во кое тврдел дека полициските службеници го нарушиле неговото право на приватност, односно дека полициските службеници незаконски, без судски налог и без негова согласност, зеле биолошки материјал од неговата уста. Дирекцијата со заклучок го одбила неговото барање, утврдувајќи дека полициските службеници „зеле ДНК-примерок (од првиот апликант) и го обработиле со цел откривање кривични и прекршочни дела, односно за да го утврдат идентитетот на лицето осомничено за сторено кривично дело казниво со закон“.

Првиот апликант го оспорил заклучокот пред Управниот суд, тврдејќи дека немало закон што регулира собирање, складирање и обработка на ДНК-материјал, односно дека не било оправдано земањето ДНК-примерок од него. Управниот суд сметал дека полицијата била овластена да прибира и да обработува лични податоци, вклучително и генетски податоци, за целите на „откривање и спречување кривични дела и прекршоци и откривање и фаќање на сторителите, т. е. лицето за кое постои основано сомнение дека тој/таа извршил/-ла или учествувал/-ла во планирање, финансирање или извршување кривично дело, како што беше случајот со првиот апликант“.

184 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:%22001-200816%22}}>

Во 2009 година, вториот апликант бил уапсен и приведен во полициска станица, каде што бил сослушан поради сомнение за кражба и му бил земен брис од устата. По повторното отворање на постапката, во 2014 година тој бил осуден за тешка кражба и му била одредена условна затворска казна. ДНК-анализата не била поднесена како доказ против него.

Во 2010 година, вториот апликант се жалел до Дирекцијата дека полицијата го повредила неговото право на приватност со земање и обработка на неговиот ДНК-материјал. Дирекцијата го одбила барањето на вториот апликант и утврдила дека полицијата презела истражни мерки во однос на вториот апликант, за кого имало сомнение дека извршил тешка кражба и не го прекршила Законот за заштита на личните податоци.

Во 2012 година, Управниот суд ја одбил тужбата на вториот апликант, утврдувајќи дека Министерството за внатрешни работи било овластено да собира и да обработува лични податоци, вклучително и генетски материјал, со цел да спречи и да открие кривични дела и прекршоци и да ги пронајде и да ги приведе сторителите на тие казниви дела. Во 2013 година, Вишиот управен суд ја одбил жалбата на вториот апликант и ја потврдил одлуката на понискиот суд.

Наводна повреда на членот 8 од Конвенцијата

Апликантите се жалеле врз основа на членот 8 од Конвенцијата, дека со земањето, обработката и чувањето на нивните ДНК-материјали им го нарушиле правото на почитување на нивниот приватен живот. Тие тврделе дека не постои правна рамка што јасно го регулира земањето, користењето, обработката, чувањето и бришењето на ДНК-материјалот.

Оцена на Судот

Судот забележал дека ДНК-материјалот е личен податок и дека во тековните случаи имало мешање во правото на приватен живот на апликантите во согласност со судската практика, според која ДНК-профилите јасно претставуваат податоци што се однесуваат на нечиј „приватен живот“. Судот забележува дека правната рамка за чување ДНК-материјали не била многу прецизна, меѓутоа дека треба да се има поширокото значење на тоа дали мешањето е неопходно и дали има легитимна цел.

Судот утврдил дека генералниот и неселективниот карактер на овластувањето на чување на ДНК-профилите на апликантите, како лица осудени за кривично дело, проследено со отсуството на доволно заштитни мерки достапни на апликантите, не успева да постигне фер рамнотежа помеѓу јавниот и приватниот интерес и дека тужената држава ја надминала прифатливата маргина на уважување во овој поглед. Според тоа, чувањето за кое станува збор претставува непропорционално мешање во правото на приватен живот на апликантите и не може да се смета за потребно во едно демократско општество.

Одлука

Судот одлучил да ги спои апликациите.

Судот во својата пресуда утврдил дека постои повреда на членот 8 од Конвенцијата.

Судот сметал дека утврдувањето повреда само по себе претставува доволно правно обесштетување за нематеријалната штета претрпена од апликантите.

Случај бр. 5

„J. M. и A. T. против Република Северна Македонија“ – Утврдена повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот (член 8)¹⁸⁵

Околности на случајот

Случајот на апликантите J. M. и A. T., родени во 1979 и 1974 година, соодветно, се однесува на наводно незаконско откривање на медицинските податоци на апликантите од страна на јавна болница до полицијата, што доведува до повреда на нивното право на почитување на приватниот и семејниот живот според членот 8 од Конвенцијата.

Во 2009 година, Центарот за јавно здравје, кој вклучува и Центар за зависници од дрога, пријавил во полиција дека недостасува одредено количество метадон што се користел за лекување пациенти, зависници од дрога. Неколку месеци подоцна, во 2010 година, двајца полициски службеници откако ја посетиле болницата, ги заплениле оригиналните списоци за дневно издавање метадон на пациентите. Списоците содржеле имиња и презимиња на сите пациенти што примиле метадонска терапија на конкретни датуми, вклучувајќи ги и апликантите, како и количеството на примениот метадон. Противзаконски добиените податоци полицијата ги злоупотребила за дополнително да ги вознемирува оштетените со искористување лични

¹⁸⁵ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-205146%22%5D%7D>

и интимни податоци од нивните медицински досиеја. По барање на апликантите, Органот за заштита на личните податоци извршил теренска проверка на болницата и заклучил дека полицијата постапила законски во конкретниот случај. Шест лица повеле постапка против болницата и против локалната полиција за заштита на нивното право на приватност пред домашните судови, но Основниот суд во Струмица и Апелациониот суд во Штип утврдиле дека не постои повреда на правата на оштетените.

Наводна повреда на членот 8 од Конвенцијата

Апликантите се жалеле дека е повредено нивното право на почитување на приватниот и семејниот живот заштитено со членот 8 од Конвенцијата. Собирањето на доверливите медицински податоци за пациентите од страна на полицијата не било придружено со доволно заштитни мерки за да се спречи негова повреда.

Оцена на Судот

Судот забележал дека предметната болница е јавна болница за чии дела директно е одговорна државата. Судот, исто така, забележал дека надлежноста на полицијата да ги прегледува и да ги запленува документите што ги чуваат државните институции без судски налог е регулирана во Законот за полиција и во Законот за кривичната постапка.

Судот, утврдувајќи го фактот дека полицијата имала и други опции за следење на случајот во врска со исчезнатиот метадон, смета дека домашните судови не успеале да ја балансираат заштитата на правата на приватност на пациентите, наспроти правото на полицијата да има пристап до сензитивни медицински податоци без судски налог.

Одлука

Судот во својата пресуда утврдил дека има повреда на членот 8 од Конвенцијата.

Досуден е надоместок за трошоците во износ од 900 евра.

Случај бр. 6

„Бошкоски против Република Северна Македонија“ – Утврдена повреда на правото на правична судска постапка (член 6)¹⁸⁶

Околности на случајот

На 6 јуни 2011 година, денот по одржувањето на парламентарните избори, апликантот бил лишен од слобода поради основано сомнение за злоупотреба на службената положба и овластување и злоупотреба на средствата за финансирање изборна кампања од негова страна. По земена изјава од заштитен сведок под псевдонимот „3-1“, дека во три наврати му дал готовина со цел финансирање на политичката кампања на апликантот, отворена била истрага по чие завршување било подигнато обвинение. Приговорот на апликантот, дека сведокот „3-1“ не треба да се третира како заштитен сведок, со оглед на тоа што тој бил негов пријател и ги знаел неговиот идентитет и адресата на живеење, бил отфрлен.

Случајот на апликантот бил презентираан пред совет од 5 судии на Основниот кривичен суд во Скопје. Судот одлучил да ја исклучи јавноста од расправата во три наврати, и покрај приговорите од одбраната, со образложение дека ќе се изведуваат докази прибавени со примена на посебни истражни мерки.

На 29 ноември 2011 година, апликантот бил прогласен за виновен и му била утврдена казна затвор од седум години. Апликантот во жалбата против првостепената пресуда повторно ја оспорил одлуката сведокот „3-1“ да се третира како заштитен сведок и одлуката за исклучување на јавноста на одредени рочишта.

Апелациониот суд делумно ја прифатил жалбата на апликантот и му ја намалил казната на пет години затвор, додека, пак, останатиот дел од пресудата го потврдил. Со пресуда од 30 јануари 2013 година, Врховниот суд го одбил барањето за вонредно преиспитување на правосилната пресуда на апликантот и ги потврдил пресудите на пониските судови.

Наводна повреда на членот 6 § 1 и 3 (г) од Конвенцијата

Апликантот се жалел врз основа на членот 6 од Конвенцијата на целокупна неправичност на кривичната постапка што се водела против него. Тој се жалел дека неговите права согласно членот 6 § 1 и 3 (г) биле повредени како резултат на посебниот начин на сослушување на сведокот „3-1“. Врз основа на истиот член, тој се жалел дека му било повредено правото на јавна расправа поради исклучување на јавноста од три рочишта.

186 <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-202700%22%5D%7D>

Оцена на Судот

Оцената на Судот во однос на наводна повреда на членот 6 § 1 и 3 (г) е следната:

Судот забележал дека при доделувањето на сведокот „3-1“ статус на загрозен сведок, истражниот судија не испитал дали обвинетиот или оние што постапувале во негово име упатиле закани или други дејствија кон сведокот. Во ниту една фаза од постапката не бил изведен доказ со кој би се поткрепило постоењето какви било закани упатени кон сведокот или кон неговото семејство, а на одбраната не ѝ биле дозволени прашања во врска со тоа.

Судот забележал дека аудио и видеозаписите послужиле за утврдување слични фактички околности со оние што биле опишани во исказот на сведокот „3-1“, како местото и времето на кое биле примопредадени парите и целта. Затоа, може да се каже дека исказот на сведокот „3-1“ претставувал „единствен“ или „одлучувачки“ доказ, кој сигурно имал значителна тежина за исходот на постапката. Оттука, Судот прифатил дека посебниот начин на сослушување ги оневозможил и судовите и одбраната ефикасно да го набљудуваат однесувањето на сведокот додека тој бил сослушуван.

Судот сметал дека во околностите на случајот не било објективно оправдано јавноста да биде исклучена од рочиштата од 20 и 25 октомври и од 15 ноември 2011 година, а ни дека не биле земени предвид приговорите на одбраната.

Одлука

Судот утврдил повреда на членот 6 § 1 и 6 § 3 од Конвенцијата поради целокупната неправичност на постапката против апликантот.

Досудена е нематеријална штета во износ од 4 500 евра.

Досуден е надоместок за трошоците во износ од 1 220 евра.

предметот.¹⁸⁹ Од вкупниот број пресуди, 16 се водечки предмети¹⁹⁰, додека, пак, 23 се клонирани (повторувачки предмети)¹⁹¹. Три предмети се решени со пријателско спогодување. Следењето на извршувањето на пресудите пред Комитетот на министри се спроведува со доставување акциски планови и извештаи од страна на Бирото за застапување на РСМ пред ЕСЧП, во кои се предвидени индивидуалните и општите мерки што државата ги презела или планира да ги преземе со цел отстранување на настанатата повреда, како и спречување настанување исти или слични предмети во иднина.

Во текот на 2020 година, државата има доставено 9 акциски планови и 6 акциски извештаи до Комитетот на министри. Во табелата што следува може да се направи увид за кои предмети Бирото за застапување на РСМ пред ЕСЧП доставило акциски планови/извештаи.

189 <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECDocumentTypeCollection%22%3A%7B%22CEC%22%3A%7B%22EXCLanguage%22%3A%7B%22ENG%22%7D%2C%22EXECState%22%3A%7B%22MKD%22%7D%2C%22EXECIsClosed%22%3A%7B%22False%22%7D%7D%7D>

190 Водечки случаи за потребите на надзор врз извршувањето се оние што од страна на самиот ЕСЧП по неговата пресуда или од страна на Комитетот на министри се идентификувани како предмети што разоткриваат структурни проблеми во одговорната држава и чие извршување бара преземање општи мерки. Водечките случаи *a fortiori* ги опфаќаат „пилот“ пресудите донесени од страна на ЕСЧП.

191 „Клонирани“ (повторувачки) случаи во принцип се оние што се однесуваат на структурни или генерални проблеми, кои веќе се покренати пред Комитетот на министри во еден или повеќе водечки случаи, односно предмети, па овие предмети најчесто се групираат во група со водечкиот предмет за целите на надзорот врз извршувањето.

Предмет	Датум на доставени акциски планови/извештаи до Комитетот на министри во 2020 година
1. „Сашо Горгиев против РМ“ (49382/06)	Акциски извештај – 5.2.2020 ¹⁹²
2. „Билески против РСМ“ (78392/14)	Акциски извештај – 13.3.2020 ¹⁹³
3. „Тасев против РСМ“ (9825/13)	Акциски план – 25.6.2020 ¹⁹⁴ Акциски извештај – 24.7.2020 ¹⁹⁵
4. „Х против РСМ“ (29683/16)	Акциски план – 21.10.2019 ¹⁹⁶ Акциски план – 17.1.2020 ¹⁹⁷ Акциски план – 18.2.2020 ¹⁹⁸ Акциски план – 27.10.2020 ¹⁹⁹
5. „Православна Охридска Архиепископија (Грчко-православна охридска архиепископија на Пеќката патријаршија) против РМ“ (3532/07)	Акциски план – 27.3.2020 ²⁰⁰
6. „Атанасов против РМ“ (46082/14)	Акциски план – 27.5.2020 ²⁰¹
7. „Група Атанасов и други против РМ“ (41188/06)	Акциски план – 4.6.2020 ²⁰²
8. „Синадиновска против РСМ“ (27881/06)	Акциски извештај – 24.7.2020 ²⁰³
9. „Јакимовски и Кари превоз против РСМ“ (51599/11)	Акциски план – 3.9.2020 ²⁰⁴
10. „Ромева против РСМ“ (32141/10)	Акциски извештај – 30.9.2020 ²⁰⁵
11. „АСП ПП ДООЕЛ против РСМ“ (66313/14)	Акциски извештај – 27.10.2020 ²⁰⁶

192 shorturl.at/sFN56

193 shorturl.at/BMY17

194 shorturl.at/hqBJR

195 shorturl.at/wRX58

196 shorturl.at/ajGP9

197 shorturl.at/uxyBP

198 shorturl.at/zFLO0

199 shorturl.at/agDL8

200 shorturl.at/acotT

201 shorturl.at/lvGQU

202 shorturl.at/vSU39

203 shorturl.at/gisl7

204 shorturl.at/jv028

205 shorturl.at/gpANZ

206 shorturl.at/iIBP2

Предмети под зајакнат надзор од страна на Комитетот на министри²⁰⁷

Под зајакнат надзор се три предмети, и тоа: „X против РСМ“, „Бекташиската заедница и други против РМ“ и „Православна Охридска Архиепископија (Грчко-православна охридска архиепископија на Пеќката патријаршија) против РМ“. Овие предмети се класифицирани како предмети под зајакнат надзор, бидејќи укажуваат на постоење комплексни проблеми.

- **„Бекташиската заедница и други против РМ“ е повторувачки предмет на предметот „Православна Охридска Архиепископија (Грчко-православна охридската архиепископија на Пеќката патријаршија) против РМ“,** кој е класифициран како водечки предмет против РСМ. Во предметите е утврдена повреда на правото на слобода на вероисповед и здружување. Во однос на овие предмети, Бирото за застапување на РСМ пред ЕСЧП има доставено 4 акциски планови. Во овие предмети, првиот акциски план е доставен по 8 месеци од денот на правосилноста на пресудата, што е во рамките на максималниот рок за доставување на планот.²⁰⁸
- **„Предметот X против РСМ“** е водечки предмет и во него е утврдена повреда на правото на почитување на приватниот и семејниот живот. Во однос на овој предмет, Бирото за застапување на РСМ пред ЕСЧП има доставено 4 акциски планови. Кај овој предмет целосно е почитуван рокот од 6 месеци за доставување на првиот акциски план од денот на правосилноста на пресудата.

Извршување на предметот „X против РСМ“²⁰⁹

Во продолжение следува краток приказ на дел од мерките што државата ги презема за извршување на предметот и во насока на спречување идни слични повреди на ЕСЧП.

207 Согласно правилата на Комитетот на министри, предвиден е систем на надзор на предмети под зајакнат надзор, кон кој припаѓаат и предметите што бараат итни индивидуални мерки, пилот-пресудите, пресудите што укажуваат на постоење крупни структурни и комплексни проблеми и меѓудржавните предмети.

208 Акциските планови, односно извештаи потребно е да бидат доставени од Бирото за застапување на РМ пред ЕСЧП во рок од 6 месеци по конечноста на одлуката. Доколку не се поднесе акциски план во рокот од 6 месеци, Секретаријатот на Комитетот на министри доставува потсетник со кој на државата ѝ дава рок од нови три месеци од приемот со цел да достави акциски план, односно извештај.

209 Подетално за извршувањето на предметот „X против РСМ“ може да погледнете на: [https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECLidentifier%22:%5B%22DH-DD\(2020\)959E%22%5D%7D](https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECLidentifier%22:%5B%22DH-DD(2020)959E%22%5D%7D)

Индивидуални мерки

Правично обесштетување

Во законски предвидениот рок даден од ЕСЧП, РСМ има извршено исплата на апликантот за нематеријална штета во износ од 9 000 евра.

Постапување пред домашните органи

Управата за матична евиденција, како првостепен орган, во повеќе наврати носи решение со кое го одбива барањето на апликантот за промена на личните податоци во матичната книга на родените. Тука е битно да се напомене дека Управата речиси две години од донесувањето на пресудата од ЕСЧП не постапува согласно:

- укажувањата од второстепениот орган и Управниот суд, каде што се дадени насоки да се земе предвид пресудата на ЕСЧП, како и да се проценат целосно доказите доставени од X и
- укажувањата на Владата на РСМ, која носи одлука со насоки до Управата за водење на матичните книги, да го прифати барањето на X најбрзо што може и да се земе предвид пресудата на ЕСЧП.

Управата оди дотамушто покренува управна постапка откако второстепениот орган одлучува мериторно во предметот. На 5 мај 2020 година, Управниот суд ја отфрлил тужбата на првостепениот орган како недопуштена и пресудата станала правосилна. На 26 октомври 2020 година, на X му беше издаден нов извод од матичната книга на родени со променет пол/род и нов матичен број.

Општи мерки

Законски измени

Во ноември 2018 година е формирана работна група за подготовка на нацрт-измени и дополнувања на Законот за матичната евиденција. Во акциските планови, од државата е наведено дека потребните измени ќе бидат во согласност со барањата на ЕКЧП за законско признавање на полот, како и дека се земени предвид наодите од ЕСЧП во пресудата. Се очекува законските измени и дополнувања да ги финализира Владата и да бидат пратени на усвојување до Парламентот до крајот на 2020 година.

Работната група има поддршка од Инструментот за техничка поддршка и размена на информации на Европската комисија²¹⁰. Како дел од активностите во соработка со Советот на Европа, подготвена е компаративна анализа во врска со нацрт-измените и дополнувањата со препораки што е доставена до работната група.

Со цел да се осигури дека нацрт-законските измени се усогласени со наодите на ЕСЧП и со најдобрите практики во оваа област, остварени се средби со претставници од делегацијата на Советот на Европа, предвидени се студиски посети, како и преглед на добрите практики и законодавството во други понапредни системи во оваа област.

Административна практика

По донесувањето на пресудата од ЕСЧП, во обид да ја обезбеди потребната промена во административната практика, Владата на РСМ донесе одлука со која се упатува Управата да ја почитува пресудата на ЕСЧП за овој случај, како и за сите идни слични предмети, и да ја смени практиката што резултираше со повреда на ЕКЧП. Овие напори не го дадоа посакуваниот резултат.

Потоа, владиниот агент писмено им даде препораки на второстепениот орган, Управниот и Вишиот управен суд да овозможат целосен ефект на пресудата и да ги почитуваат наодите на ЕСЧП со цел спречување идни слични повреди.

Ефектите од овие насоки ќе треба дополнително да бидат утврдени.

210 TAIEX - Technical Assistance and Information Exchange instrument of the European Commission.

Македонско здружение на млади правници
ул. Донбас бр. 14/1-6
1000 Скопје
contact@myla.org.mk
02 3220 870

myla.org.mk